

36

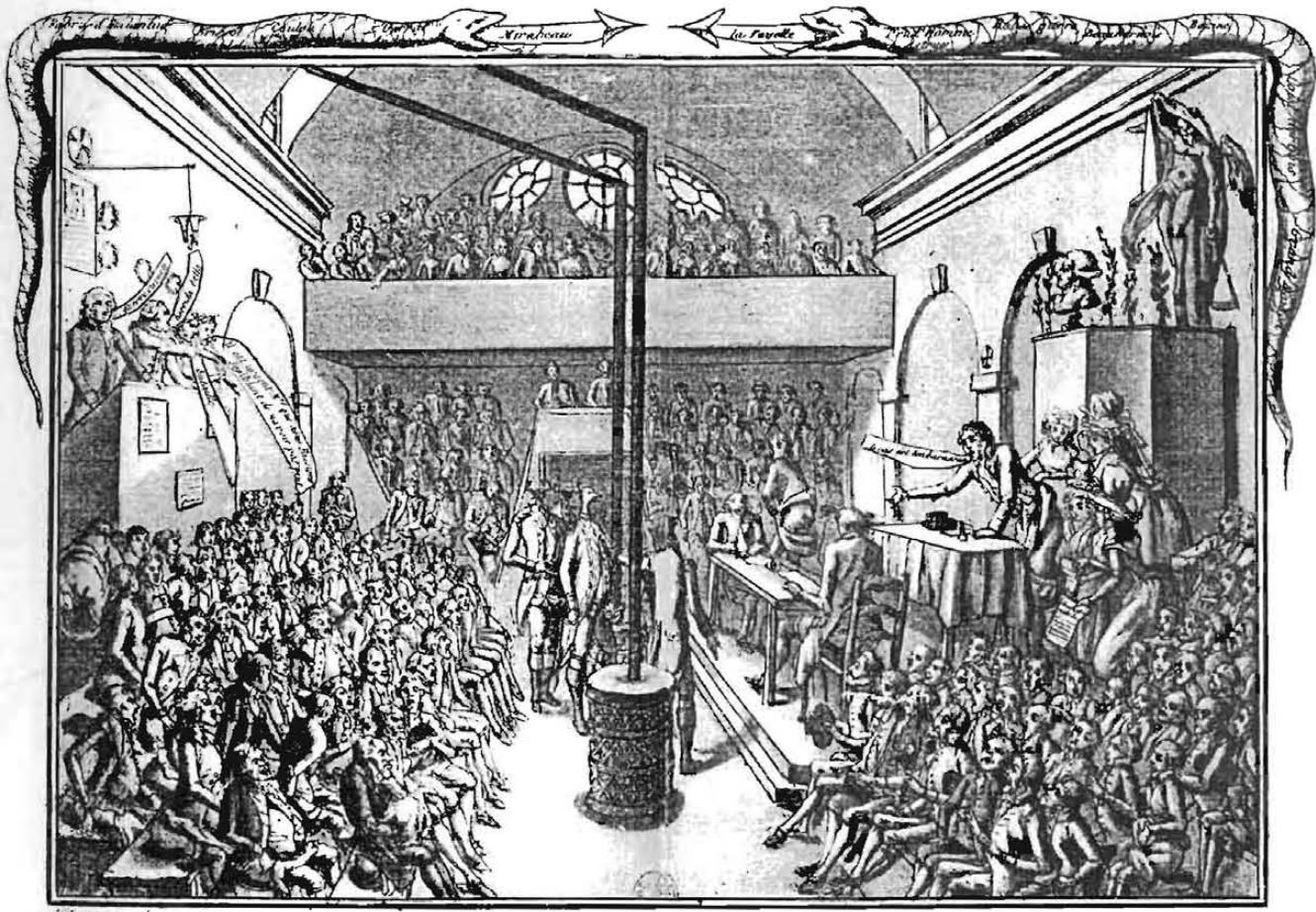
Sfera Politicii

REVISTĂ LUNARĂ DE ȘTIINȚE POLITICE EDITATĂ DE FUNDАȚIA "SOCIETATEA CIVILĂ"

Anul V

64 pagini - 2.000 lei

Democrație locală

Cuprins

Editorial Board

CĂLIN ANASTASIU
DANIEL CHIROT
DENNIS DELETANT
GHIȚĂ IONESCU
GAIL KLIGMAN
DAN OPRESCU
STELIAN TĂNASE (editor)
VLADIMIR TISMĂNEANU
G.M. TAMÁS

Fundatia Societatea Civilă

President: DAN GRIGORE

Editors:
Stela Arhire
Mircea Boari
Romulus Brâncoveanu
Aurelian Crăiuțu
Mihail Dobre
Liana Ionescu
Gabriel Ivan
Victor Neumann
Dan Pavel
Cristian Preda
Cristian R. Pîrvulescu
(redactor-șef adj.)
Valentin Stan
Louis Ulrich

Graphics:
Tomnița Florescu
Manager:
Alice Dumitrache

Desktop Publishing:
Ω PRESS '93

Manuela Gheorghiu
Mirela Palade

SFERA POLITICII este înregistrată în Catalogul publicațiilor din România la numărul 4165.

Reproducerea articolelor apărute în publicația noastră se face numai cu acordul redacției.

Sfera Politicii

este citită de membrii Parlamentului, de cei mai importanți oameni de afaceri, intelectuali, oameni politici și studenți. Sfera Politicii ajunge acolo unde se iau decizii, se creează imagine, se cîștigă influență.

Un abonament la Sfera Politicii
● șase luni - 15.000 lei
● un an - 30.000 lei plus taxele poștale.

Abroad: annual subscription readers is \$50 or its equivalent in your country's currency.
Cont FUNDATIA SOCIETATEA CIVILĂ

Lei: 402466026422

USD: 402466028405

BANKCOOP ROSETTI

În atenția cititorilor:

noua adresă a Fundației Societatea Civilă este:
Intr. Grigore Alexandrescu, nr. 3, ap. 1
oficiul poștal 22/212 București
12-15 luni-joi; 11-13 vineri
Tel: ● Sediul Fundație: 211 4923 ● Administrație: 673 6186
● Tehnoredactare: 614 0827 ● Fax: 223 3389

Găsiți Sfera Politicii la:

Librăriile Humanitas: din București și provincie
Librăria '95 (Academiei): București, Calea Victoriei 12
Librăria 155 (Drept): București, Bd. Kogălniceanu 24
Librăria Kriterion: București, Calea Victoriei 46
Librăria Copiilor: București, Piața Romană 9
Euromedia: București, str. General Berthelot 41
Librăria 157 (ASE): București
Librăria Bihaci Napo: Oradea
Librăria Omniskop: Craiova
Fundatia Cărții: București, Bd. Ana Ipătescu 3
Librăria Prosum: Brașov, str. Anghel Saligny 15
Nord-Est (Monitorul): Iași, str. Smîrdan 5
SC San Vialy: Iași, Bd. Independenței 22
Librăriile VED: Cluj, str. Helta 59

Revista poate fi procurată și direct,
din Intrarea Grigore Alexandrescu nr. 3, ap. 1, sector 1

Tiparul executat la ROMCARTEXIM

2. Editorial

Stelian Tănase

Dictatura proletariatului
în versiune românească (I)

5. Democrație locală

Dumitru Sandu

Statul ca reprezentare socială

10.

Daniela Geonea Pîrvulescu

Desemnarea guvernămîntului local

14.

Adrian Sorescu

Speranțe și temeri

18.

Cristian R. Pîrvulescu

Alegeri politice
sau alegeri administrative?

21. Anatomia comunismului

Stelian Tănase

O urgență

23.

Document

Snagov, 10 ianuarie '57

25.

Document

Notă cu privire la constituirea și lichidarea fostelor societăți sovieto-române
Cazul Vasile Luca

29. Dezbateri

Adrian Marino

Problemele politologiei românești

35. Naționalism

Florin Constantiniu

Falimentul socialismului

37.

Alina Mungiu-Pippidi

Problema democrației transeuropene

45.

Bogdan Nica

Obsesia naționalismului

47. Actualitatea

Claudiu Săftoiu

Este 1996 un an de grație?

49.

Carmen Iordache

Sănătatea – experiment sau reformă?

52. Cărți și autori

Sorin Antohi

Vladimir Tismăneanu, *Noaptea totalitară*

54.

Aurelian Crăiuțu

A.H. Hirschman, *A Propensity to Self-Subversion*

55.

Laurențiu Stefan Scalat

Serge Moscovici, *Psihologia socială sau Mașina de fabricat zei*

58.

Marius Dobre

Emile Durkheim, *Formele elementare ale vieții religioase*

60.

Nicolai Mardar

J.-F. Revel, *Revirimentul democrației*

62.

Mariana Popescu

R.-G. Schwartzberg, *Statul spectacol*

64. Semnale

Dictatura proletariatului în versiune românească (I)

STELIAN TĂNASE

1. În România nu a avut loc o revoluție comunista. În Rusia, China, Iugoslavia, Albania, Vietnam, Cuba, forțe interne au răsturnat cele regimuri semicapitaliste și semifeudale. Ca și în alte țări din estul și centrul Europei, instalarea guvernării comuniste în România a fost rezultatul unui raport de forțe pe plan internațional, o consecință a rezultatului celui de-al doilea război mondial și a declanșării războiului rece. Ocupația sovietică din '40-'50 a constituit factorul decisiv al prelărui puterii de către contracelite comunistă. Nu dezvoltarea internă a conflictelor sociale a înălțat vechile elite de la putere, ci decizia URSS de a instala, acolo unde se găsea Armata Roșie, regimuri politice asemănătoare cu al său. Lucru care s-a produs în Polonia, Bulgaria, România, Ungaria, Cehoslovacia, Germania de Est, Mongolia, Coreea de Nord. Milovan Djilas¹ făcea distincție între țările în care s-au produs revoluții interne și celelalte. "Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, România și Bulgaria nu au cunoscut experiența unei revoluții, întrucât sistemul comunist le-a fost impus prin puterea Armatei Roșii. În aceste țări revoluția a fost impusă din afară și de deasupra, de către baionetele străine și de către mașinaria forței. Mișcarea comunistă era slabă, cu excepția celei mai dezvoltate dintre aceste țări, Cehoslovacia". Djilas deduce două consecințe: a) "aceste țări nu au acționat nici măcar pentru schimbare industrială, cel puțin nu prin metoda comună, deoarece unele dintre ele atinsese deja acest stadiu", și b) "odată cu venirea comuniștilor în aceste țări, substanta și forma comunismului lor trebuia să fie identică cu cea a Uniunii Sovietice. URSS și-a impus sistemul asupra lor, iar comuniștii autohtoni l-au adoptat bucuroși. Cu cît comunismul era mai slab, cu atât mai mult el trebuia să imite chiar și în formă pe "big brother" – comunismul totalitar rusesc". S.P. Huntington împarte și el regimurile comuniste în regimuri de ocupație și regimuri revoluționare. Pentru el, consecințele acestei diferențe sunt: a) "o mai slabă legitimitate" și b) "sisteme mai degrabă instabile decât revoluționare". Aceste regimuri comuniste de ocupație sunt tentate să-și confere o identitate internă și să-și creeze o legitimitate prin apelul la naționalism. "Regimurile de ocupație pot fi capabile să-și depășească handicapul inițial identificându-se cu sentimentele naționaliste din țările lor și afimîndu-și independența națională (așa cum au făcut România și Coreea de Nord) împotriva controlului străin. Într-adevăr, regimurile de ocupație se află sub o mai puternică presiune internă pentru a acționa astfel, decât regimurile revoluționare".²

Un alt autor care subliniază semnificația dependenței regimului comunist din România este Kenneth Jowitt.³ Evident, Uniunea Sovietică se află în poziția de a furniza premisele majore pentru alegerea strategiilor elitei românești și hotără astfel care dintre prioritățile specifice ale Partidului Comunist Român se puteau realiza". Majoritatea membrilor elitei comuniste (cea mai marcantă dintre exceptii a fost Lucrețiu Pătrășcanu), nu au percepit, în anii '40-'50, "depența colonială" de URSS și sacrificarea "valorilor politici naționale" ca un factor negativ. Rațiunea acestei poziții o găsim în prioritățile acestei elite: monopolul puterii, industrializarea, ambele condiționate de sprijinul Moscovei. "În ceea ce privește perioada 1944-55, în multe privințe riscul cu privire la puterea și identitatea Partidului Comunist Român nu era o problemă".

Interesele politice ale elitei comuniste, prioritățile ei economice și sociale, mai ales ale grupului dirijat de Gheorghe Gheorghiu-Dej, motivat de consolidarea su-

premației în partid, mergeau în direcția identificării pozițiilor proprii "cu prezența și politica sovietică".⁴

La începutul anilor '60, aceste argumente își pierd valoarea. Dependența de URSS este considerată un factor de instabilitate a elitei comuniste românești, de accentuare a incoerenței sale interne. Acest lucru se întâmplă după declanșarea procesului de reforme de către Nikita Hrușcov. Ele au fost percepute ca o amenințare a pozițiilor sale, atâtă vreme cît implicau presiuni asupra elitei locale pentru a opera schimbări de personal în conducere, și retragerea sprijinului pentru programul de industrializare a României.

Lipsa revoluției, care să mobileze societatea și să confere o bază politică propriei elite comuniste, a dat conținutul regimului comunist din România. C.E. Black notează că "revoluțiile care aduc la putere lideri modernizatori" sunt caracterizate de două dimensiuni: a) dacă sunt violente sau neviolente; b) dacă sunt interne sau externe. Cazul românesc este definit de impunerea din afară a "procesului revoluționar", de minimul suport dat de societate la începutul procesului. "O armată străină poate să domine o țară și să stabilească un set de noi instituții după distrugerea guvernului precedent. O revoluție nu este mai puțin o revoluție dacă este impusă din afară".⁵

Trăsătura principală a acestui regim, subordonat unei puteri străine – cel puțin între anii 1944-1964 – a fost caracterul lui neocolonial. Dimensiunile unui regim neocolonial, cum au fost definite de Kenneth Jowitt⁶ sunt: a) existența unei amenințări politice, militare sau/și economice venită din partea unei țări mai puternice; b) "natura difuză a controlului care este exercitat de către puterea supraordonată... puterea care controlează, furnizează premisele deciziilor politice și economice majore luate în țara dependentă"; c) "latitudinea se referă la sfera politică și economică în cadrul căreia actorii politici ai țării dependente sunt capabili să acioneze independent de puterea care controlează și se bucură de premisele puterii". Este vorba de zona unde elita locală "se dezvoltă sub puterea neocolonială. O astfel de zonă sugerează existența unei zone reale, deși fragile, a autorității politice de care se bucură elita autohtonă în relațiile cu puterea colonială"; d) "postura emulativă adoptată de patrimerul mai puțin puternic față de cultura, de normele

sociale și de instituțiile politice ale națiunii dominante. Una dintre bazele majore ale unei relații neocoloniale o reprezintă tendința elitei națiunii dependente de a se identifica cu ceea ce este percepțut a fi un referent de statut mai înalt".

Trăsăturile regimului comunist din România, ca și cele ale comportamentului politic și ale sistemului de valori și priorități ale elitei locale se regăsesc aici. Vom mai avea ocazia să analizăm aspecte care decurg din natura neocolonială a regimului comunist din România, și dependența sa față de URSS.

2. Totalitarismul își propune dominația mondială; el are tendință instinctivă de a se extinde continuu. Astă pentru țările mari, unde o forță de tip totalitar ajunge să dețină puterea politică. Pentru bolșevism, revoluția mondială a fost o prioritate absolută. Ea a fost obscurizată temporar în anii '20-'30, cind politica "socialism într-o singură țară" a vizat un pas înapoi pentru consolidarea internă a regimului și declanșarea modernizării Rusiei, necesară asaltului final. Odată cu anii '40, cind Stalin a considerat sistemul suficient de consolidat, se revine la încercarea "revoluției mondiale". Chestiunea este – dacă logica totalitarismului impune această desfășurare – ce priorități poate să aibă un regim totalitar care prin resursele lui nu-și poate propune revoluția mondială, dar să rămână în același timp, din rațiuni de putere, un regim totalitar. Așa cum observa Hannah Arendt, "în toate aceste țări europene mai mici ... totalitarismul avea un tel prea ambicios ca, deși își jucase bine rolul de a organiza masele pînă cînd mișcarea avea să preia puterea, dimensiunea absolută a țărilor mici îl forță pe virtualul conducător totalitar să adopte modelele cele mai familiare ale unei dictaturi de clasă sau de partid... Fără mareea speranță de cucerire a unor teritorii mai intens populate, tiranii din aceste țări mici erau constrinși la anumită moderăție de modă veche, din teama de a nu-și pierde oamenii pe care ar fi urmat să-i conducă".⁷ "Moderăția" este impusă: a) de necesitatea de a guverna în termeni neideologici. Rezultatul este că elita comună dintr-o țară mică este obligată să aibă o ofertă distinctă de cea a "dominației mondiale". Pentru România, această alternativă a constituit-o "modernizarea". Ricoșul universalist, întotdeauna prezent în discursul totalitar, este formulat în termenii "lichidării

înapoierii ţării", "transformarea României într-o ţară modernă", "ajungerea din urmă a ţărilor dezvoltate"; b) de limitele resurselor umane. Hannah Arendt scrie: "Un regim totalitar... este posibil numai atunci cînd mari mase de oameni devin de prisos sau pot fi utilizate fără a se atinge, însă, consecinţa dezastroasă a depopulaţiei". În ţările mici şi mijlocii, există un deficit de populaţie care produce o lipsă acută de forţă de muncă. Represiunea nu se poate extinde dincolo de punctul în care echilibrul demografic este pericolat. În acest punct, regimul totalitar este silit să limiteze teroarea, să limiteze practicile totalitare. Logica sistemului împinge regimul spre generalizarea terorii, dar răiunile practice limitează acţiunea ideologiei. Astă în termeni generali. În termenii proprii condiţiilor României trebuie subliniată existenţa unui surplus de forţă de muncă. Raportul rural/urban arată că 76% din populaţie trăia în 1944 în afara zonelor urbane. Există un rezervor potenţial foarte mare, practic nelimitat, pentru "modernizarea" avută în vedere de către comunişti. Există o legătură între violenţa exercitată de elite asupra societăţii şi întinderea resurselor umane. Cu cît acestea din urmă sunt mai largi, cu atât folosirea metodelor violente este mai răspîndită.⁸ Pentru "lagărul socialist", absenţa unor resurse umane a determinat un anumit tip de decizii care, în esenţă, luau în calcul şi interesele populaţiei şi capacitatea sa de reacţie negativă. Aceste ţări coincind în general cu ţările comuniste cu un nivel de dezvoltare mai ridicat, moştenit încă din perioada interbelică. Acolo unde nivelul de dezvoltare a fost mai scăzut, cu procente de populaţie rurală majoritară în raport cu totalul populaţiei, regimurile au fost mai tentate să aplice politici brute, de exploatare a forţei de muncă, de intensificare a efortului uman. În aceste ţări, dictatura a fost mai pronunţată, iar elitele au fost conservatoare în raport cu elitele comuniste din alte ţări, dar cu deficit cu forţă de muncă. Reformatorii, moderati, pragmaticii anilor '60 au apărut acolo unde trebuiau angajate alte soluţii decât cele staliniste. Conservatorismul elitei româneşti îşi are una din surse aici. Ea a putut să mobiliizeze mari mase de oameni, să declanşeze un exod al populaţiei rurale spre oraşe, pe şantierele industrializării, să manevreze forţa de muncă conform voinţei sale, tocmai datorită surplusului masiv de braţe de muncă, provenit din masa ţărănească desproprietată şi săracită.

România are în 1948 o numeroasă populaţie rurală şi un scăzut nivel de dezvoltare industrială. Era o condiţie *sine qua non* pentru penetrarea societăţii de elită comunistă, ca şi un factor factor conditionant puternic al realizării priorităţilor sale şi, legat de el, de deciziile pe care le-a luat, pînă la căderea sa, în 1989. □

NOTE:

1. Milovan Djilas, *The New Class*, Praeger Publishers Inc., 1957, p. 13.
2. Samuel P. Huntington, *Political Order in Changing Societies*, New Haven and London, Yale University Press, 1968, pp. 335-336.
3. Kenneth Jowitt, *Revolutionary Breakthroughs and National Development. The Case of Romania, 1944-1955*, University of California Press, 1971, pp. 83-89.
4. C.E. Black, *The Dynamics of Modernization. A Study in Comparative History*, Harper & Row Publishers, 1966, p. 72-73.
5. Kenneth Jowitt, *ibid.*, pp. 53-55, 90-91.
6. Hannah Arendt, *Originile totalitarismului*, Humanitas, 1994, p. 409.
7. Hannah Arendt, *Ibid.*, p. 411. Vezi aici politicele duse de Stalin şi Mao, pierderile de vieţi omeneşti, de zeci de milioane de persoane dispărute în lagăre, colonii de muncă, pe şantiere, în perioade de război şi foame provocate de deciziile liderilor comunişti. Preţul vieţii umane în aceste regimuri, cu exces de populaţie, scade radical. Rezervele mari de forţă de muncă, în principal rurală, alimentează politica ambicioasă a elitei de modernizare cu orice preţ şi în timp scurt, indiferent de costurile în vieţii umane, de a sacrifica generaţii întregi.
8. Vezi acest raport în Barrington Moore Jr., *Social Origins of Dictatorship and Democracy. Lords and Peasants in the Making of the Modern World*, Beacon Press, Boston, 1966, p. 426.

STELIAN TĂNASE (1952) – Writer and political analyst. He graduated from the Faculty of Philosophy, University of Bucharest. Vice-President of the Romanian Political Science Association.

He authored several books (novels, political essays). Fellow Scholar at Wilson Center in 1994.

Currently, he is Editor of *Sfera Politicii*.

Statul ca reprezentare socială

DUMITRU SANDU

The existence of a democratic political culture in Romania is examined from different perspectives. The author considers that an important element in the elaboration of a perspective on the political culture is the population's representations over democracy. These representations are evaluated through a field research which focuses on the relationships between state, parties, political institutions.

Thus consensus and controversy representations are identified. The world of representations about the states is differentiated according to the referential field. Essentially they depend on the material and ideal resources, on the person's residential environment.

Democraţia între instituţii şi reprezentări

Are sau nu populaţia României o cultură politică sau, şi mai specific, o cultură a democraţiei? Întrebarea a fost şi este dezbatută în cele mai diverse spaţii publice de comunicare. Şi-o pun politicieni, politologi, jurnalişti, sociologi etc. Răspunsurile se dau pe o plajă foarte largă, între "da" şi "nu". Definiţiile de la care se pleacă pentru conceptele cheie – democraţie, stat şi cultură politică – sunt, desigur, foarte importante. Dar nu numai. Contează foarte mult şi modul de abordare. Dominante sub acest aspect au fost perspectivele speculativ-eseistice: autorul are o ipoteză despre starea populaţiei din acest punct de vedere şi o susţine preocupat în special de coerenţa demonstraţiei, dar nu şi de suportul empiric al afirmaţiilor sale. O formă scientistă a speculativismului este puternic alimentată de culegerea datelor prin discuţii de grup (*focus groups*). Constituind, fără îndoială, o modalitate foarte utilă de explorare a unui domeniu, acestea nu pot fi însă un temei suficient pentru generalizări la nivel naţional. Se uită, în mod nepermis, faptul că aceste discuţii de grup sau focalizate sunt simplu instrument de explorare şi nu unul de argumentare, de testare de ipoteze.

Pentru teza lipsei de democraţie este invocat cel mai adesea argumentul istoric al lipsei de experienţă: începînd cu dictatura lui Carol al II-lea, poporul român a trăit pînă în decembrie 1989 sub regim dictatorial; co-

munismul în mod special a distrus orice reflexe de democraţie.

Desigur, viaţa democratică presupune în primul rînd instituţii democratice. În matricea lor se dezvoltă mentalităţi şi practici democratice. Neexistînd astfel de instituţii şi practici pentru peste cinci decenii este firesc să fie pusă sub semnul întrebării şi existenţa mentalităţilor democratice. Şi totusi, mentalitatea democratică nu este pe deplin reductibilă la instituţii. Rădăcinile ei sunt mult mai întinse. Ele pătrund puternic în solul social şi cultural. Nivelurile de democratizare în planul mentalităţilor este de aşteptat să fie diferenţiate în funcţie de cultura personală, cultura zonală, resurse, spaime şi speranţe asociate schimbării. Dacă astfel de diferenţieri există şi sunt vizibile pentru segmente sociale de largă cuprindere înseamnă că problema nu se pune în termeni de existenţă sau inexistenţă a culturii democraţiei, ci de gradualitate şi factori de diferenţiere. Absenţa unei culturi politice ar fi echivalentă cu înregistrarea unor valori foarte reduse ale acesteia pentru majoritatea populaţiei.

Cert este că în toată această dezbatere asupra democraţiei nu pot fi omise reprezentările pe care populaţie le are efectiv despre democraţie. Comportamentele ei sunt funcţie nu numai de instituţii, ci şi de reprezentări. Este foarte probabil că, într-o epocă în care comunicarea a devenit globală, reprezentările asupra democraţiei tind să aibă o importanţă comparabilă cu cea a instituţiilor în determinarea comportamentelor democratice. Dincolo

Democrație locală

de o anume masă critică, aceste reprezentări ajung să constituie ele însăși factor de influențare a comportamentelor democratice, a presunii sociale pentru realizare unor instituții democratice.

Acesta este motivul pentru care voi încerca, în continuare, conturarea unei imagini sintetice a reprezentărilor populației asupra democrației. Modul de raportare la stat, partide sau instituții politice și lideri politici este fundamental pentru înțelegerea acestor reprezentări. Concepții politice de tip democratic, autoritar sau totalitar se înscriu în spațiul tipologic descris de respectivele dimensiuni.

Încep analiza prin raportare la reprezentările sociale asupra rolului statului. În ce măsură se verifică des vehiculata teză a persistenței sociale a mentalității comuniste a statului părinte, a statului care trebuie să se îngrijească de totul și să lase foarte puține grade de libertate individului?

În căutarea factorilor de diferențiere a reprezentărilor despre stat, a culturii democrației în general, voi apela la informații în legătură cu "ce este omul din punct de vedere social" și "unde locuiește". Altfel spus, voi privi tipul de cultură din perspectiva status-ului social și a mediului ecologic de viață.

Reprezentări de consens și de controversă

Statul nu este pur și simplu minimal sau maximal în reprezentările publice. După traumatizarea experiență a totalitarismului comunist, identificările sunt căutate mai ales în spațiul polarităților "protector-laissez-faire" sau "autoritar-democratic". Șomajul și inflația sunt domenii în care statul este așteptat de către majoritatea popu-

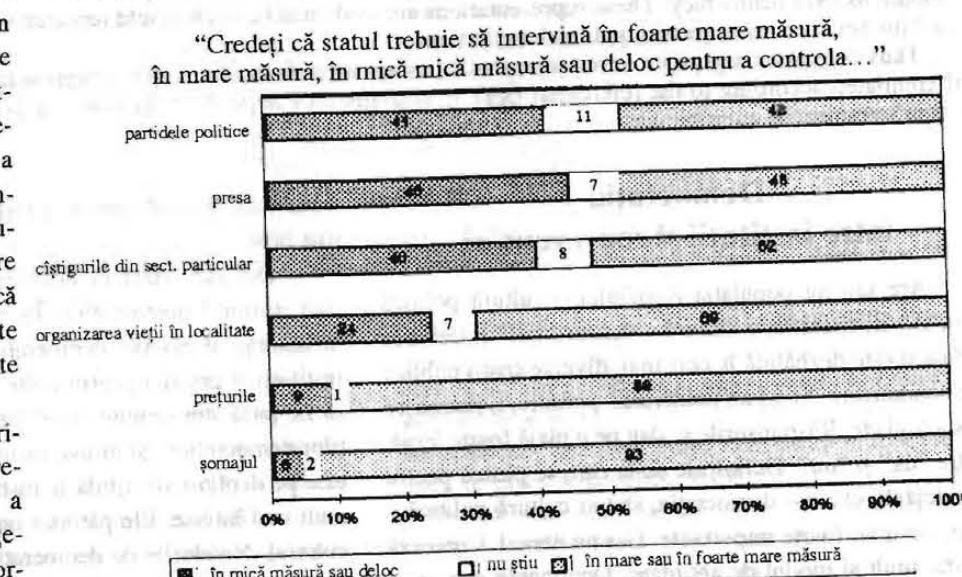

Fig. 1. Sursa de date: sondaj asupra comportamentelor de alegere ale populației (COMALP) realizat pe un eșantion probabilist, reprezentativ la nivel național, în septembrie 1995, la Catedra de Sociologie a Universității București (1.174 persoane de 18 și plus 18 ani, eroare medie de reprezentativitate de +/- 3%). Finanțarea cercetării a fost asigurată prin grant acordat de CNCSU.

Intensitatea controversei în legătură cu rolul statului în spațiul societății civile sugerează ipoteza existenței unui proces de impunere a reprezentării sociale a statului minimal în cîmpul politic și în cel cultural. Rezultă, deci, că lumea reprezentărilor sociale despre stat este diferențiată puternic în funcție de domeniul de referință. Sub aspect economic statul este conceput în special ca protector, ca instituție care trebuie să limiteze șomajul și inflația. Dar nu ca stat maximal sau totalitar. Leția totalitarismului comunist a fost mult prea amară pentru a fi uitată la nivelul unor segmente sociale de marime semnificativă. Nuanțările necesare sunt aduse prin inspectarea opiniei referitoare la rolul statului în legătură cu întreprinderile particulare, cu limitarea sau nelimitarea veniturilor celor care lucrează în sectorul particular. Cei care susțin că statul nu trebuie să limiteze veniturile particularilor constituie un segment social foarte important (42%), deși inferior celui care optează pentru o astfel de limitare (52%). Rezultă, deci, că nici măcar în cîmpul economic nu există consens asupra rolului statului. Modelul de consens pare să fie cel al statului eficient în materie de protecție socială. Dincolo de acest aspect încep controversele. Modelul egalitar de sorginte comunistă, bazându-se pe necesitatea intervenției statale pentru a preveni îmbogățirea celor din sectorul privat are încă un puternic suport social. Modelul emergent de acceptare a inegalităților și de respingere a intervenționismului statal pentru redistribuirea veniturilor celor din sectorul privat este și el de largă difuziune. În plan politic și cultural, așteptările sunt, ca și pentru sectorul economic privat, puternic diferențiate. Controversa dintre democrați și autorariști este deosebit de intensă.

Democrație locală

Administrarea locală este încă puternic legată de stat în mentalitatea publică: aproape 70% dintre persoanele interviewate susțin că este bine ca statul să intervînă în mare sau în foarte mare măsură în organizarea vieții locale.

Consensul sau controversa socială asupra rolului statului are o dublă determinare. Pe de o parte derivă din situația celor care formulează opinii pe tema respectivă, decurge din resursele și cultura lor. Pe de altă parte, nu poate fi ignorat nici rolul mass-media, al discursului politic dominant. Faptul că majoritatea covîrșitoare a populației susține idei de protecție socială derivă, desigur, în primul rînd, din săracia care are o largă difuziune socială, din şocul tranzitiei. În același timp însă, este foarte probabil că o bună parte dintre persoanele interviewate își formulează opinia pentru statul protector nu pentru că ar fi sărace sau pentru că ar avea o mentalitate de tip comunist, ci pur și simplu pentru că aceasta este consistentă cu un clișeu frecvent vehiculat în mass media.

Tabel 1.
Categorii de persoane care susțin (+) ideea controlului de stat în diferite domenii¹

Categorii de persoane care susțin opinia:	"Statul trebuie să controleze..."					
	prejurile	șomajul	cîștigurile în sectorul particular	organizare a vieții locale	presă	partide politice
săraci	+	+	+	+	+	+
persoane cu educație redusă	+		+		+	+
femei săteni					+	+
persoane din familii cu mulți membri		+			+	+
tradiționaliști	+	+	+	+	+	+

Cum anume variază reprezentările asupra statului în spațiul social se poate constata cu ușurință din tabelul 1. Opinia "statul trebuie să controleze prejurile" este susținută în special de săraci, persoane cu nivel de instrucție redus și de orientare valorică tradiționalistă. Sau, și mai exact, se poate spune că opinia respectivă este susținută cu atât mai puternic cu cât persoana este mai săracă, are un nivel de instrucție mai redus și este orientată tradiționalist în mai mare măsură. Am considerat că tradiționalismul, la rîndul său, poate fi măsurat prin gradul de valorizare a instituțiilor de socializare de tip tradițional – biserică, familia și comunitatea locală.²

Democrație locală

Orientarea etatistă, pro-stat maximal, este prezentă în special la persoanele cu nivel de instrucție redus și orientare culturală de tip tradiționalist din familiile sărace. Faptul de a fi orășean sau sătean, bărbat sau femeie nu pare să influențeze semnificativ reprezentările despre funcțiile economice sau de organizare locală ale statului. Aceste diferențieri contează însă foarte mult atunci cînd este vorba de atitudinea asupra presei și a partidelor politice. În acest caz, cultura comunitară și cea de gen (sex) își spun cuvîntul: sătenii mai mult decît orășenii, femeile mai mult decît bărbății preferă statul intervenționist care să limiteze libertatea în presă și în politică.

Regionalizarea reprezentărilor

Reprezentările despre rolul statului în domeniul cultural-politic au o considerabilă variație nu numai în spațiu social, ci și în cel regional (fig. 2):

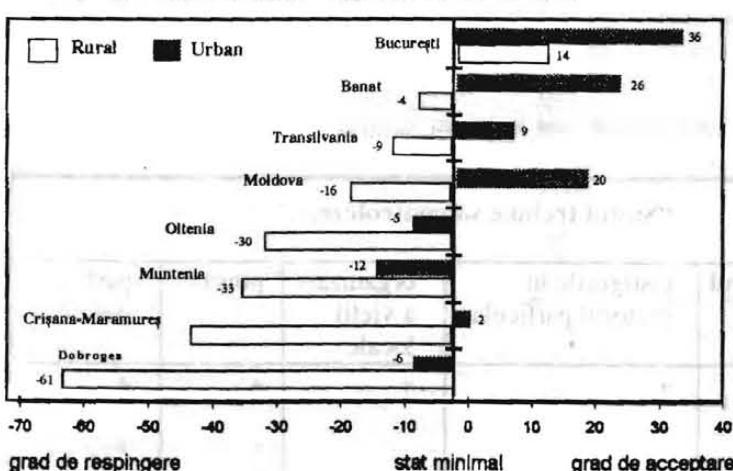

Fig. 2. Sursa de date: sondaj COMALP, 1995.

Mod de citire: cu cît indicele³ are valori mai apropiate de 100, cu atît este mai intensă orientarea pro-stat minimal; valorile apropiate de -100 indică atitudini de respingere a ideii de stat minimal; scorurile apropiate de 0 semnifică orientări de tip neutral, de relativă indiferență.

– sudul țării, prin Muntenia, Oltenia și Dobrogea optează pentru un stat autoritar care să controleze în mai mare măsură presa și partidele politice;

– Moldova, Dobrogea și Crișana-Maramureș sunt regiunile de maximă controversă socială între sat și oraș în legătură cu rolul cultural-politic al statului. În Mol-

dova, în special, se înregistrează o ruptură mare între reprezentările de tip democratic ale orașului și cele autoritare ale satului.

– diferențele regionale sunt deosebit de puternice la nivelul mediului rural. Consensul asupra rolului statului este mult mai mare în orașe decît la sate. În satele din Dobrogea și Crișana-Maramureș se înregistrează cea mai puternică respingere a statului de comportament democratic în cîmpul cultural-politic. În schimb, în satele din Transilvania, Banat și Moldova această respingere este mult mai slabă.

Regiunile istorice sunt departe de a fi spații culturale omogene sub aspectul reprezentărilor politice. Moldova, spre exemplu, este clar divizată în cel puțin trei arii culturale.

În aria Botoșani-Vaslui se înregistrează cel mai redus indice de opțiune pentru statul minimal în sfera cultural-politică (-16). Acestea sunt, în același timp, județele de maximă săracie din Moldova.

Valoarea medie cea mai ridicată a indicelui de reprezentare democratică a statului o înregistrează județele care formează aria Suceava, Neamț, Bacău, Vrancea (11).

Gruparea Iași-Galați este caracterizată printr-o valoare a indicelui respectiv apropiată de medie (-2).

În general, la nivel național există tendință ca în regiunile cu acute probleme sociale să fie adoptat în mai mare măsură modelul de stat autoritarist.

Opiniile care susțin că nu este bine ca statul să controleze presa și activitatea partidelor politice sunt mai intense pentru bărbații instruiți din orașe, membri ai unor familii înstărite cu un profil cultural dominat de modernitate și atitudine critică față de situația de dinainte de 1989 (vezi fig. 3).

Rezultă, deci, că reprezentările sociale asupra statului sunt funcție, în esență, de resursele materiale și ideative ale persoanei, de mediul rezidențial și de pro-

Democrație locală

filul ei valoric, de modernitatea individuală în mod special.

Astfel de variabile sunt definitorii pentru spațiul socio-cultural al procesului de democratizare a societății.

Prin combinarea valorilor lor rezultă diferențele spații socioculturale relevante pentru conținutul și modul de circulație a diferențelor reprezentării sociale.

Definirea clară a spațiilor respective permite cercarea de la etichetări globalizante asupra democratizării la înțelegerea nuanțată a avatarsurilor acestui proces. □

Factori de favorizare (+) și de defavorizare (-) a atitudinii "pro-stat minimal în cîmpul cultural-politic"

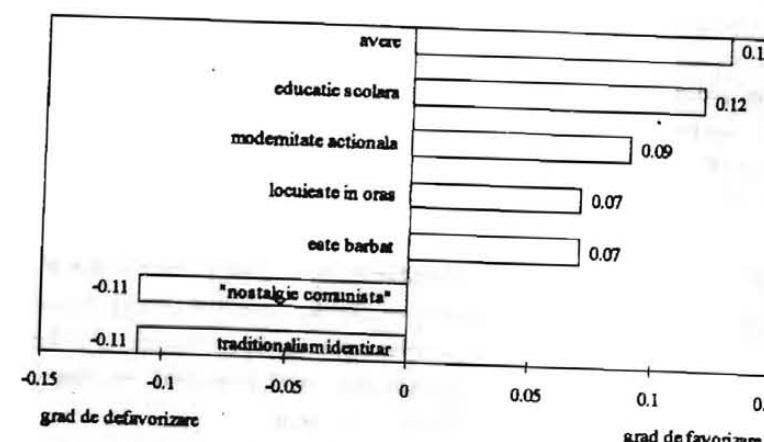

Fig. 3. Exemplu de mod de citire a graficului:
averea favorizează atitudinea neintervenționistă a statului în cîmpul cultural-politic cu un coeficient de 0.13. În schimb, traditionalismul identitar defavorizează această atitudine cu o intensitate estimată prin coeficientul de -0.11.⁴

NOTE:

1. Tabelul 1 prezintă foarte simplificat, din dorință de a nu crea obstacole de comunicare cu cititorii care preferă limbajul strict calitativ, rezultatele unor modele de regresie multiplă. Semnul + pentru linia săraci și coloana prețuri, spre exemplu, indică faptul că opinia statul trebuie să controleze prețurile este susținută cu atît mai mult cu cît persoana este mai săracă, fiind sub control efectul celorlalți factori. Celulele din tabel pentru care nu apare semnul + indică relații statistic nesemnificative între variabilele de rînd și cele de co-loană.

DUMITRU SANDU (1949) – Ph.D. in Sociology, University of Bucharest.

He teaches, as senior lecturer, "social data analysis" and "sociology of the post-communist transition" at the University of Bucharest.

Desemnarea guvernământului local

DANIELA GEONEA-PÎRVULESCU

The public administration and the local government are the elements through which the citizen gets in contact with the political reality.

The local democracy represents the base of the profound democratization. The citizens' participation to the decisions taking in respect to problems they are directly involved with, thus becomes essential.

The authoress examines different European traditions and administrative forms that describe significant ways of local governing. The political participation and, especially, the participation in local elections is seen as the means by which local democracy can be express in the simplest way.

Starting with the French model, the authoress proceeds to compare it with the Romanian and the Bulgarian legislation on the local elections and the place that the local and regional councils occupies in the governing of the territorial collectivities.

Organizarea teritorială a statelor denotă diversitatea lor. Fiecare stat prezintă caracteristici proprii la nivelul instituțiilor locale (componențe, mod de gestionare) și această diversitate are tendința de a se dezvolta de-a lungul timpului. Dar, chiar dacă tradiția istorică influențează în mare măsură structurarea internă a statelor, împrumuturile din perioada modernă și cerințele integrării crescînd în organizații suprastatale precum Uniunea Europeană au dus la o armonizare relativă a organizării teritoriale.

Tradiții administrative europene

Trei mari tradiții ale administrației locale pot fi distinse în Europa Occidentală: franceză, germană și britanică. Dar, dincolo de aceste distincții, peste tot s-a impus în ultimul sfert de secol o importantă tendință de împărțire a structurilor locale în raport cu cele centrale.

Raportul centru-periferie este în măsură să explice gradul de implantare a democrației la nivel local. Dacă tendința dominantă a ultimelor două sute de ani a fost una de centralizare, astăzi, în fața necesităților ce decurg dintr-un anume tip de raionalitate a guvernământului local, problema recunoașterii particularismelor devine un

revelator al democrației locale. Capacitatea statelor nu doar de a subordona regiunile, ci de a le oferi posibilitatea dezvoltării lor autonome în raport cu specificul lor și fără a rupe legăturile cu centrul, reprezentă una din axele construirii Uniunii Europene.

Democratizarea unei societăți poate fi analizată atât la un palier instituțional – existența pluralismului, a parlamentelor, a opozitiei recunoscută ca legitimă, a alternativei la guvernare –, cât și la nivelul stării de spirit a cetățenilor. În ultimă instanță, regimul politic ar fi "ansamblul de elemente de ordin ideologic, instituțional și sociologic care concură la guvernarea unei țări date într-o perioadă determinată".

Atâtă vreme cât o democrație există doar la nivelul instituțiilor statului, cînd ea nu se regăsește la nivelul interrelațiilor umane simple, există riscul democratizării artificiale. Democrația locală este în acest sens un revelator al democrației însăși. Instituțiile statului rămîn suspendate în gol dacă baza lor nu este puternică. Implicarea cetățenilor în viața politică și civică a societății trebuie să înceapă de la nivel local.

Pentru România, modelul administrativ de referință a fost cel francez. Creat de Revoluția franceză și expo-

tat în Europa Occidentală prin intermediul expedițiilor napoleoniene și în alte părți prin cultură, modelul administrativ francez poate fi astăzi regăsit, într-un grad mai mare sau mai mic, în Belgia, Olanda, Luxemburg, Spania sau Italia.

Acest model, construit între 1879 și 1800, are cîteva elemente distinctive, precum *uniformitatea, echilibrul și tutela statului*. Uniformitatea constă în aceea că teritoriul național este divizat în circumscriptii administrative, dotate cu competențe, statute și reguli identitice. Echilibrul privește raportul dintre descentralizarea comunităților locale și deconcentrarea serviciilor statului, executivele locale depinzînd atât de unele, cât și de celelalte. Tutela statului se realizează prin numirea de către stat a unui agent al său, împuternicit să-l reprezinte în teritoriu – în cazurile franceze și românești, prefectul.²

Consolidat în secolul al XIX-lea, acest model a dat naștere la caracteristici durabile. Centralizarea este caracteristica cea mai importantă. Dintre toate tendințele moștenite de la Revoluția franceză și Imperiul napoleonian, sistemul administrativ, prin prezența tutelei statului și mai ales a prefectilor, prin existența serviciilor depinzînd de administrația centrală, centralizarea s-a întărit continuu, pentru a cunoaște apogeul în secolul XX, prin interventionismul economic.

O altă caracteristică a modelului francez este atomizarea comunităților locale. Peste ceea ce moștenește de la Vechiul Regim, parohia devenită comună, Revoluția va împărți teritoriul în circumscriptii administrative (departamente) decupate astfel încît să dispună de o pondere și de o populație comparabile.

Spre deosebire de tradiția franceză, tradiția germană este moștenitoarea unei împărțiri statale multisecculare, care, prin unificarea fizie, a conservat particularisme și regionalisme. Din acest motiv, modelul este federal și se regăsește atât în Germania, cât și în Austria ori Elveția.

Landurile germane au existat înaintea statului federal, tot așa cum cantoanele elvețiene au premers confederație, iar constituțiile garantează puterile statelor membre ale confederației. Principiul autonomiei statelor membre este completat de participarea la decizia federală. Puterea statelor membre ale confederației se traduce prin aceea că ele tutelează comunitățile locale, circum-

scriptiile administrative și comunele (localitățile). Sistemul german de administrație se bazează de altfel pe principiul subsidiarității, care îi permite să evite o centralizare la nivelul landurilor, circumscriptiile administrative și comunele disponind de o reală autonomie de gestiune.

În ceea ce privește tradiția britanică de administrație, ea combină mai multe elemente contradictorii. În acest caz domină eterogenitatea. Dacă Anglia dispune de un sistem propriu de guvernare locală, acesta nu se regăsește nici în Scoția, nici în Tara Galilor sau în Irlanda de Nord. Fiecare dintre aceste colectivități regionale este legată de un minister care concentreză atribuțiile repartizate pentru Anglia între diferenții membri ai guvernului și exercită o tutelă asupra administrațiilor deconcentrate. Autoritățile locale sunt repartizate între două nivele – comitatul și districtul – și dispun de puteri importante: pe de o parte, ca în Germania, ele asigură punerea în aplicare a politicilor guvernamentale, pe de altă parte au competențe considerabile în domeniul precum educația, protecția socială și locuințele. Spre deosebire de Germania, competențele sunt delegate de legislator, care, deci, le poate retrage oricând.³

Tipuri de administrație

Diferitele sisteme de administrație locală pot fi clasificate în trei categorii.

Prima diferență privește *statutul colectivităților teritoriale*, cărora unele state federale (Belgia, Germania, Elveția, Austria) le-au acordat o largă autonomie, dar care în statele unitare cunosc un grad variabil de descentralizare.

Recunoașterea identității pe care colectivitatea teritorială o dezvoltă, a intereselor, a tradițiilor și a culturii specifice depinde de construcția statului. În acceptiunea sa curentă, statul este o realitate relativ recentă. Ideea de stat dă seama despre o atitudine intelectuală în raport cu puterea. Odată cu secolul al XVI-lea, noțiunea de stat (și paralel, dar deloc întîmplător, cea de frontieră)⁴ începe să fie întrebuiată pentru a denumi o formă, cea mai organizată, de exercitare a puterii.

Evoluția istorică diferită va permite unor state să evolueze prin centralizare spre statul unificat, ca în Fran-

Democrație locală

ță, sau dimpotrivă, spre federalism, datorită conservării identității regionale în Imperiul romano-catolic, care nu a putut întrebuița criteriul național pentru uniformizarea și centralizarea statului.

O a doua diferență se referă la *nivelurile administrației locale*.

Unele state (Marea Britanie, Danemarca, Grecia, Suedia, Austria) au două nivele de administrație – comunal și supracomunal –, Luxemburgul un singur nivel (având în vedere mărimea statului), alte state cunosc trei nivele: regional, provincial-departamental și local (Franța, Germania, Italia).

A treia diferență se referă la *reprezentarea politică*.

La nivel *regional*, unele state au optat pentru modelul parlamentar, cu executiv puternic (Germania, Spania), altele cu executiv slab (Italia, Belgia, Franța).

La nivel *provincial*, Franța și Spania au păstrat un reprezentant al statului care coabitează cu executivul aleș de către parlamentul circumscriptiei administrative.

La nivel *local*, varietatea modelelor este considerabilă. În Germania coexistă patru sisteme în funcție de landuri: primul copiat după cel francez, de tip parlamentar cu executiv puternic; al doilea, împrumutat după modelul britanic, cu un șef al administrației care exercită puterea executivă; al treilea, de tip nord-american, cu separarea puterilor și cu primar ales prin sufragiu direct; al patrulea, inspirat din modelul aplicat în Benelux, cu executiv colegial.

Guvernământul local

Modul în care cetățenii participă la viața politică și civică este esențial pentru dezvoltarea democrației locale. Dacă prin autonomie locală identitatea specifică fiecărei comunități se conservă și chiar se dezvoltă, în consonanță cu nevoile reale ale acestora, modalitatea concretă de rezolvare a problemelor depinde de gradul de participare la luarea deciziilor privind colectivitatea. Posibilitatea de soluționare și gestionare a comunităților de către membrii lor aleși și responsabili față de alegători detensionează relațiile dintre centru și periferie și responsabilizează colectivitatea. Indiferența sau neimplicarea cetățenilor în viața politică, la nivelul său cel mai a-

proprietate, cel local, este un simptom al gradului scăzut de identificare comunitară cu colectivitatea.

În România, datorită transferurilor masive de populație făcute în epoca industrializării forțate, dimensiunea identitară și implicarea în viața comunității locale au scăzut. Sirul de alegeri locale parțiale care au avut loc după 1992, cu rata foarte scăzută a participării la vot, este un exemplu în acest sens.

Alegerile locale ar trebui să apropie cetățenii de procesul decizional, ele presupunând selectarea unor candidați care se află în contact zilnic și nemediat cu cetățenii. S-ar realiza astfel o deschidere către participarea la viața comunității locale a unor componente importante ale populației. Diversitatea intereselor ar putea fi reprezentată în fața executivului local, iar societatea civilă ar face dovada existenței și maturității sale.

Dacă modelul francez de administrație stă la baza administrației, atât de stat cât și locală, în România există și diferențe. Dacă prefectul, ca reprezentant al autorității centrale, este prezent și aici, în schimb, nivelele de administrație locală sunt două: cel al localității și cel al județului (corespunzând departamentelor franceze). De altfel, în Franța regiunea este o creație relativ recentă. În ceea ce privește alegerea guvernământului local, începând cu 1996 se pare că, pe lîngă alegera directă a primarilor (care nu se practică în Franța, dar se practică, după 1990, în Italia) și a consiliilor locale, și consiliile județene vor alese, de asemenea, direct.

Această modificare poate avea consecințe importante în privința creșterii gradului de identificare cu județul, care pînă la această dată a fost slab. Problemele puse de alegera directă a consiliilor județene privesc o comunitate teritorială mai largă, având specificitatea ei. Legitimitatea unui consiliu județean ales direct este mai mare și este de presupus că se va regăsi în activitatea și deciziile luate. Totuși, alegera simultană a celor două tipuri de consiliu nu va facilita creșterea identității comunitare cu județul. Ar fi, probabil, mai bine ca într-o perspectivă viitoare alegera celor două tipuri de "parlamente locale" să se facă în ani diferiți, eventual cu diferențe de durată ale mandatului. Cu cât alegerile s-ar desfășura în perioade diferite, cu atât gradul de participare politică ar crește, iar semnalele transmise de guvernați guvernătorilor ar avea consistență. De fapt, desfășurarea în același

Democrație locală

an a alegerilor locale, județene, parlamentare și prezidențiale au drept consecință neparticiparea sau indiferența cetățenilor în raport cu viața politică.

Sistemul de vot avut în vedere de Legea 70/1991 combină votul majoritar uninominal în două tururi pentru primar, cu votul proporțional pentru consiliile locale și județene.

Alegera directă a primarului îi dă acestuia o autonomie importantă. În sistemul francez, primarul și adjuncții săi sunt aleși de către consilieri, prin vot secret și cu majoritate absolută, iar gruparea politică care a realizat majoritate sau care a putut încheia alianțe de guvernare locală postelectorale își impune candidatul. Astfel, sub autoritatea consiliului, primarul are un spațiu de manevră mai restrîns, dar conlucreză mai bine cu consiliul, conflictele fiind mai ușor de evitat, ceea ce ușurează guvernarea locală.

Legea bulgară a alegerilor locale, din 1995, prevede alegera consiliilor municipale și regionale, cât și a primarilor municipiilor și regiunilor în același timp. Votul pentru primar este majoritar uninominal în două tururi, iar cel pentru consilieri proporțional, mandatele repartizându-se după metoda d'Hondt.

Problema numărului de consilieri, fie ei locali sau județeni, este importantă pentru estimarea legăturii dintre cetățeni și aleșii lor. Mărimea unei adunări alese trebuie să fie niște foarte mici, ca să nu se ajungă la oligarchie, nici foarte mari, ca să nu ducă la imposibilitatea luării deciziilor.

În Franța, consiliile municipale sunt alese pentru un mandat de șase ani, numărul de consilieri variind între 9 pentru localitățile cu mai puțin de 100 de locuitori și 69 în cele cu peste 300.000. În localitățile cu sub 3.500 locuitori, consiliile sunt alese prin scrutin majoritar, iar în cele cu peste 3.500 locuitori consilierii sunt aleși prin scrutin de listă în două tururi. La Paris sunt aleși 163 consilieri generali, la Lyon 73, iar la Marsilia 101. Comparând cu cei 65 consilieri locali aleși la București, observăm o diferență, mai ales că Parisul fără banlieu-uri are o populație de aproximativ 3.000.000 locuitori.

Pentru București, spre exemplu, rata de reprezentativitate la o populație estimată la 2.500.000 locuitori este de un consilier general la 38.450 de locuitori sau, luând în calcul voturile valabil exprimate la alegerile parla-

mentare din 1992 în capitală, care au fost de aproximativ 1.000.000, rezultă că un consilier municipal ar trebui să primească în jur de 15.000 de voturi.

Rolul alegerilor locale este de a întări colectivitățile teritoriale, de a le permite o mai bună dezvoltare. De modul cum aceste alegeri se desfășoară, de legătura dintre cetățeni, consilieri și primari depinde democratizarea profundă a unui stat. Creșterea gradului de participare la viața politică locală și, odată cu votarea directă a consiliului județean la viața politică județeană, responsabilitatea atât aleșii, cât și alegătorii în raport cu problemele județului. Acestea sunt elemente prin care se poate construi atât un stat democratic, cât și prosper.

Alegerile locale pot constitui și un bun test asupra situației politice. Se evaluatează astfel impactul politicilor guvernamentale asupra populației și la alte momente de către alegerile legislative. Prin intermediul lor, prin dinamica votului, prin apariția unor noi forțe politice care altfel nu ar putea fi reprezentate, ele permit transmiterea de mesaje nemediate către guvernări.

NOTE:

1. Jean-Louis Quermone, *Les régimes politiques occidentaux*, Seuil, Paris, 1988, p. 12.
2. Hugues Portelli, *Les régimes politiques européens*, Librairie Générale Française, 1994, p. 54.
3. *Ibidem*, p. 58.
4. Georges Burdeau, *L'Etat*, Seuil, 1970, p. 33.
5. Hugues Portelli, *Op. cit.*, p. 60.

DANIELA GEONEA PÂRVULESCU – She graduated from the Faculty of History, University of Bucharest. Post graduate studies in Political Science.

Currently, she works as an expert for the Council for Reform.

Speranțe și temeri

ADRIAN SORESCU

The 1992 elections disclosed a series of deficitary organizational aspects. They concerned the great number of canceled vote bulletins, the great number of voters registered on supplementary lists as well as the restrictions imposed on domestic observers.

The 1996 elections must correct these deficiencies that lead to the idea of false outcome of the elections. The author, having the experience of the coordination of domestic observers, proposes a series of improvements of the law concerning the possibility to vote in a different town than the home town and the enlargement of the right to participate of the neutral observers.

Așteptările multora dintre oamenii politici din Romania, vizavi de buna organizare și deplina corectitudine în care ar trebui să se desfășoare alegerile din acest an, sînt legate, inevitabil, de cele petrecute cu ocazia ultimului scrutin general – alegerile parlamentare și prezidențiale din septembrie '92. Chiar dacă atunci nu au existat fraude care să ducă la modificarea rezultatelor, au existat o serie de evenimente ce au trezit serioase suspiciuni în rîndul unei mari părți a electoratului. Astfel, toți cei care au pus, și mai puțin încă, la îndoială corectitudinea rezultatelor scrutinului din septembrie '92 și, implicit, legitimarea celor care au preluat puterea ca urmare a acestor rezultate, au motive destul de serioase să se simtă îndreptățiti a avea această atitudine. Între evenimentele de care aminteam, următoarele trei mi se par a cîntări cel mai greu în evaluarea acestor alegeri:

1. Numărul neobișnuit de mare de buletine de vot anulate

În urma primului tur de scrutin au fost anulate aproximativ 1.500.000 de buletine de vot pentru Camera Deputaților, cam tot atîțea pentru Senat și în jur de 500.000 de buletine pentru alegerea Președintelui. Cele mai multe dintre aceste buletine aveau aplicată stampila "VOTAT" de cîte două ori, în dreptul a două liste de candidați diferite sau a doi candidați diferenți. Făcînd niște calcule sumare, se poate trage concluzia, pusă, de altfel, în evidență la vremea aceea, că buletinele de vot ale aproximativ 12% dintre alegătorii care au votat nu au fost luate în considerare în stabilirea rezultatelor.

2. Numărul foarte mare al alegătorilor înregistrați pe liste "suplimentare"

Cele două legi pe baza cărora s-au desfășurat alegerile parlamentare și prezidențiale în 1992 au dat pos-

zească bănuielui în legătură cu intențiile celor care se ocupau de organizarea și administrarea alegerilor în acel moment. În cele din urmă, ca rezultat al lobby-ului membrilor Asociației PRO DEMOCRATIA și mai ales (după părerea mea) al presunilor unor instituții internaționale, Parlamentul a adoptat legea într-o formulă care a permis și activitatea observatorilor interni, însă în condiții mult mai dezavantajoase decât cele existente cu numai cîteva luni în urmă, la alegerile locale:

– pentru o secție de votare nu putea fi acreditat de către un singur observator intern, iar dacă existau mai multe organizații doritoare să trimită observatori într-o secție, se proceda la tragerea la sorți. Astfel, dacă o organizație dorea să observe anumite secții, în care considera că existau premise pentru apariția unor "probleme", nu putea face acest lucru dacă pierdea tragerea la sorți pentru secțiile respective. În plus, au apărut organizații care au depus liste cu observatori și au participat la tragerea la sorți fără ca, ulterior, să trimită oameni în vreuna din secțiile pe care le-au câștigat. Ce altă explicație se poate da acestui fapt, decât aceea că astfel de organizații au fost înființate doar pentru a le îndepărta din secțiile de votare pe cele care doreau realmente și erau pregătite să observe alegerile?

– au fost prevăzute, pentru aceeași infracțiune, pedepse mult mai mari în cazul observatorilor interni (de la 2 la 7 ani) decât pentru oricare alt cetățean (de la 6 luni la 5 ani), inclusiv unul care era membru al unui birou electoral, deci era pregătit și plătit să vegheze la buna desfășurare a alegerilor. Singura explicație care se poate da acestui fapt este aceea că s-a dorit descurajarea cetățenilor de a se oferi voluntari pentru activitatea de observare a alegerilor.

Aceste prevederi legale privind observatorii interni au fost "completate", în ziua alegerilor, de o decizie a Biroului Electoral Central de a se interzice observatorilor prezenți la sediile birourilor electorale de circumscripție, dotati cu calculatoare pentru a desfășura o numărătoare paralelă a voturilor, accesul la procesele verbale sosite de la secțiile de votare pe o perioadă de 24 de ore. Această decizie a fost, într-un fel, una normală, avînd în vedere că datele trebuiau prelucrate mai întîi de către organismul abilitat prin lege să facă acest lucru – Comisia Națională de Statistică. Anormal a fost momentul în care a fost luată și anunțată această decizie – cîteva ore înaintea încheierii procesului de votare. Oricine își putea da seama că anunțarea unei astfel de decizii într-un

astfel de moment îi poate face pe mulți să credă că motivul nu a fost altul decât intenția Biroului Electoral Central de a ascunde ceva.

În cele ce urmează, am să mă refer la felul în care se prefigurează evitarea sau repetarea neregulilor și eroilor de care am amintit mai sus, ținînd cont de prevederile proiectului de modificare a legii alegerilor locale, aşa cum a fost el conceput de către Guvern, adoptat de către Senat și amendat de către Comisia Juridică și de Imunității a Camerei Deputaților.

Referitor la numărul mare de buletine de vot anulate

Deși în 1992, mulți oameni politici și jurnaliști s-au grăbit să explică numărul mare de buletine de vot anulate prin aceea că persoane aflate în slujba puterii au aplicat pe buletinele de vot conținînd voturi acordate opozitiei, o a doua stampilă pentru a fi, ulterior, anulate, lucrurile stau puțin altfel. Analizînd distribuția pe partide a bulenelor de vot anulate, se poate trage foarte ușor concluzia că numărul de buletine cu voturi FDSN-PSM, FDSN-FSN, FDSN-PRM a fost foarte aproape de cel al bulenelor pe care au fost exprimate voturi CDR-PNL și CDR-UDMR. Este greu de crezut că cineva care dorește să anuleze cîteva sute de mii de buletine de vot în dauna adversarului, anulează tot atîțea și în dauna lui. Așadar, cu toate că multora le vine greu să credă, cauza acestei situații a constat mai ales în slaba pregătire a unei părți importante a electoratului pentru acutul votării, la care s-au adăugat schimbările de ultimă oră intervenite pe scena politică românească: ieșirea PNL din CDR, scindarea FSN, prezentarea, de către UDMR, de liste de candidați proprii, de către CDR, și.a. Acest tip de cauze nu poate fi înălțurat decât printr-un continuu proces de educație a electoratului, proces pentru care perioadele campaniilor electorale trebuie să constituie niște "vîrfuri", nicidcum singurele momente în care el se face simtî. În mod normal, rolul central în acest proces ar trebui să îl joace Biroul Electoral Central, cu condiția ca acesta să fie un organism permanent. Este de remarcat faptul că, luînd în considerare țările din centrul și estul Europei, mai puțin cele din fostul URSS, România este singura țară dintre acestea care nu are un organism electoral central permanent. Acolo unde un astfel de organism există, în cadrul lui funcționează, de regulă, un departament special de educație a electoratului. În cazul

nostru, aşa cum a dovedit-o și practica din acești ani, Biroul Electoral Central, fiind înființat cu două luni înainte de data alegerilor, abia face față sumedeniei de probleme organizatorice cu care se confruntă și pe care trebuie să le rezolve într-un interval de timp atât de scurt. Posibilitatea ca el să se implice, într-un mod profesional, și în educația electoratului este redusă. Acesta însă nu este singurul aspect care reclamă înființarea unei astfel de instituții permanente, recomandată și de mai toate organizațiile internaționale implicate în observarea alegerilor din 1992. Deși la celelalte argumente nu îmi pot permite să mă refer în materialul de față, am să menționez totuși că, de fapt, ele determină într-o măsură decisivă nevoia constituuirii acestei instituții. Pentru că neimplicarea Biroului Electoral Central în procesul de educație a electoratului poate fi compensată prin activitatea organizațiilor neguvernamentale de profil (în măsura în care dispun de resursele necesare acestei activități) și a presei, în special a posturilor de televiziune. Este adevărat că pe postul național de televiziune au existat în 1992 spații destinate informării și educării alegătorilor, dar realitatea a dovedit că ele nu au fost suficiente. Pentru 1996 se impune extinderea acestor spații și, de ce nu, asumarea responsabilității educării electoratului și de către televiziunile particulare. Cu alte cuvinte, neînființarea, prin noua lege a alegerilor locale, a unui birou electoral central permanent, este o mare eroare, dar unul din efectele acestei erori – lipsa unui colectiv de profesioniști care să fie responsabilizați cu educația electoratului – poate fi înălțat, sau cel puțin diminuat, prin metodele de care tocmai am amintit.

Despre posibilitatea de a vota în altă localitate decât cea de domiciliu

Spre deosebire de legea alegerilor parlamentare, nici legea alegerilor locale adoptată în 1991, nici proiectul de modificare a ei – aflat, în momentul de față, în Parlament – nu prevăd posibilitatea ca un alegător să-și exprime votul în altă secție de votare decât cea la care este arondat. Într-un fel, este normal, pentru că fiecare alegător trebuie să aleagă reprezentanții în administrația publică a localității în care trăiește. Or, pentru a se împăca această cerință cu posibilitatea cetățenilor de a vota în localitatea și în secția de votare în care doresc, ar trebui ca în fiecare dintre cele aprox. 14.000 de secții de votare să existe buletine de vot corespunzătoare celor peste

3.000 de localități ale țării – lucru aproape imposibil. Trebuie totuși remarcat faptul că, în condițiile actualei legi apar o serie de neajunsuri legate de faptul că alegătorul își poate exercita dreptul la vot doar în localitatea de domiciliu, deloc de neglijat:

– în momentul de față oamenii circulă foarte mult prin țară, nu de plăcere, ci pentru afaceri sau în interes de serviciu, ori actuala lege electorală interzice, practic, dreptul de a vota pentru mulți dintre ei;

– militarii în termen, nefiind lăsați, în mod normal, să plece acasă în ziua votării, sunt nevoiți să aleagă pri-marii din localitățile unde își satisfac stagiu militar și unde "locuiesc" cîteva luni, cel mult un an;

– studenții trebuie, dacă doresc să voteze, să se deplaseze acolo unde își au domiciliul, cerință care îi face pe cei mai mulți dintre ei să renunțe la a mai vota.

Există, totuși, o modalitate de a înlătura aceste neajunsuri – votul prin poștă. Deși, în aparență, acest procedeu este unul care dă posibilitatea comitetului a o mulțime de fraude, vă asigur că lucrurile stau cu totul altfel. Pentru a fi mai convingător, am să intru puțin în amănuntele acestui mecanism. Am avut posibilitatea să văd "pe viu" cum funcționează el în Marea Britanie și Statele Unite ale Americii. Am să mă refer la modelul britanic pentru că mi se pare puțin mai sigur decât celălalt.

Acest mecanism presupune, în primul rînd, ca, pînă la o anumită dată stabilită prin lege, orice persoană care știe că nu va fi capabilă să se prezinte, în ziua votării, la secția de votare de care aparține, să anunțe acest lucru, în scris, biroului electoral de circumscripție, specificând și motivul (în Marea Britanie, ce-i drept, lista de motive ce pot fi invocate este mai restrînsă decât în Statele Unite – țară în care, practic, oricine dorește poate vota prin poștă). În urma acestui demers, persoana respectivă primește de la biroul electoral de circumscripție, în același pachet, două plicuri goale – unul mult mai mic decât celălalt, un formular care trebuie completat cu datele personale și contrasemnat de persoana care certifică imposibilitatea alegătorului de a vota la secția de care aparține (medicul, patronul, etc) și, bineînțeles, un buletin de vot. După ce votul este exprimat, buletinul este introdus în plicul mai mic, pe care nu se scrie nimic. Acest plic, o dată închis, se introduce, împreună cu formularul completat, în plicul cel mare pe care sunt trecute, bineînțeles, adresele destinatarului și expeditorului. Deschiderea acestor plicuri se face cu o zi înainte de ziua votă-

rii, la sediul biroului electoral de circumscripție, în prezența reprezentanților partidelor politice și ai observatorilor. După ce un plic este deschis, sunt verificate datele de pe formular, iar în cazul în care acestea sunt în regulă, se ia decizia luării în considerare a votului respectiv. În acest moment, în care plicul mic conținând buletinul de vot este despărțit de formular, votul devine anonim, asigurîndu-se, iată, și secretul votului. Abia în momentul terminării acestei operațiuni pentru toate plicurile mari, plicurile mici sunt desfăcute, extrăgîndu-se din ele buletinele de vot. Este de remarcat faptul că acest procedeu rezolvă și problema persoanelor care, din motive de sănătate, nu se pot deplasa la secțiile de votare. În aceste condiții, nu mai este necesară deplasarea la domiciliile unor alegători a unor urne mobile, eliminîndu-se neliniștile și suspiciunile generate de această practică.

Votul prin poștă nu este folosit numai în cele două țări de care am amintit, ci și în multe altele, în special în vestul Europei. Însă nici acest aspect și nici argumentația logică a necesității unei astfel de proceduri de votare nu au convins, încă, pe cei care decid în România asupra felului cum trebuie organizate alegerile, să îl adopte. Motivul invocat de către inițiatorii proiectului de lege pentru modificarea legii alegerilor locale a fost funcționarea defectuoasă a poștei române. Pe lîngă faptul că, în anumite momente, lucrătorii acestei instituții au demonstrat că pot fi prompti și eficienți (distribuirea cupoanelor de privatizare), mi se pare anormal ca, în loc să depui eforturi pentru îmbunătățirea situației, să invoci o stare de anomalitate pentru a justifica o alta.

În legătură cu observatorii interni din partea organizațiilor neguvernamentale

Nu puțini sunt cei care contestă utilitatea acestora. Am să încep să-i combat prin arăta că acești observatori există atât în țări cu democrații mai vechi, dar mai ales în cele în care tranziția de la o societate totalitară la una democrată se află în plin proces (Albania, Bulgaria, Cehia, Federația Rusă, Macedonia, Moldova, Slovacia, Slovenia, Ucraina, s.a.). Este adevărat, în unele țări occidentale, săt admiși observatori interni doar din partea partidelor politice. Numai că în aceste țări, spre deosebire de cazul nostru și al altora din jurul nostru, birourile secțiilor de votare sunt formate din tehnicieni, angajați și pregătiți în mod special pentru asigurarea bunei desfășurări a alegerilor în secțiile respective, iar reprezentanții

partidelor politice sunt doar observatori. În România, după cum ați avut posibilitatea să constatați, reprezentanții partidelor fac parte din birourile secțiilor de votare, împărțindu-și sarcinile pe toată durata operațiunilor de votare și numărare a voturilor. În aceste condiții, orice membru al unui birou de secție de votare are foarte puțin timp să-i urmărească pe ceilalți, concentrîndu-se asupra operațiunilor pe care le are el de executat (verificarea acelor de identitate ale alegătorilor, înmînarea buletinelor de vot, numărarea voturilor dintr-un anumit teanc de buletine, etc.). Deși pare de necrezut, în 1992, au fost cauzi în care membri ai unor birouri de secții de votare au semnalat fraude ale altor membri, de care însă și-au dat seama după comiterea lor.

În altă ordine de idei, avînd în vedere că la noi există încă obiceiul ca acela care pierde alegerile să conteste corectitudinea rezultatelor (în 1990, opozitia a contestat corectitudinea alegerilor câștigate de FSN, în februarie 1992, membri ai FSN au explicitat victoria CDR în marile orașe prin frauda comisă de reprezentanții acestor formațiuni ajutați de observatori interni), observatorii organizațiilor neguvernamentale, în măsura în care reușesc să aibă o atitudine total nepartizană, pot aduce un plus de credibilitate alegătorilor, în ochii opiniei publice interne și ai celei internaționale.

Din aceste motive, normal ar fi ca oricine are, la un moment dat, responsabilitatea organizării alegerilor, și intenționează să se achite în mod corect de această sarcină, să permită observarea acestora de către oricine dorește, fără nici un fel de restricții.

În concluzie, trebuie să remarc faptul că, datorită unor motive puse în evidență în acest material, dar nu numai, alegerile din această primăvară se prefigurează a fi nu cu mult diferite de celelalte, în privința deficiențelor de organizare și administrare. Din păcate, întîrziindu-se foarte mult alegerile locale, între acestea și cele parlamentare și prezidențiale va mai rămîne foarte puțin timp pentru a se putea proceda la îmbunătățiri semințative. □

ADRIAN SORESCU (1964) – Post-graduate studies in Political Sciences.

Currently, he works as Program Director for Pro Democracy Association.

Alegeri politice sau alegeri administrative?

CRISTIAN R. PÎRVULESCU

Examining the relationship politics/policy the author considers that the local elections are political elections. The problem of administration is set forth when the chosen bodies are already in function. But even in this case the decisions taken by the local leaders are dependent on the values considered desirable by them – values that are also political.

For instance, the privatization of the city hall's public domain it is not an administrative decision but a political one. Nor the candidates' selection is made according to administrative criteria. All these elements lead the author to conclude the political character of the local elections.

Se afirmă de fiecare dată cînd se pune problema alegerilor locale că elementul distinctiv al acestora este cel administrativ. Alegera ar fi, în acest context, una administrativă, votul vizînd mai degrabă delegarea unei echipe de buni gospodari, care să se ocupe de administrarea localității. Calitățile individuale ale candidatului la primărie ar fi, din această perspectivă, mult mai importante decît programul politic sau afilierea partizană.

Pentru a clarifica această problemă se cer făcute unele precizări. În primul rînd, trebuie examinată noțiunea de administrație. Dacă prin administrație desemnăm fie ansamblul de activități care, sub autoritatea sau controlul guvernului, urmăresc menținerea ordinii publice și satisfacerea unor nevoi de interes general, fie ansamblul de persoane fizice sau morale care îndeplinesc funcții administrative¹, atunci atât președintele statului, ministrului, primarului, cît și consiliile locale și județene sunt părți ale administrației, în calitatea lor de titulari de competențe ce le sunt atribuite în mod legal. Bineînțeles, trebuie deosebit între administrația de stat, coordonată de guvern, și administrația locală, fiecăreia revenindu-i atribuțiuni clar delimitate.

Însă, dacă primul ministru este șeful unei administrații, alegera sa nu este deloc administrativă ca, de alt-

Raportul politic/politică

Un prim nivel al confuziei este cel reprezentat de noțiunea de *politică*. Raportul *politic/politică* este unul care ajută la clarificarea situației. Politicul reprezintă cîmpul social unde se înțîlnesc interese contradictorii – reale sau imaginare, materiale sau simbolice –, dar unde sunt, de asemenea, prezente convergențe și agregări parțiale.² Fără aceasta din urmă, colectivitatea umană nu ar putea exista.

În ultimă instanță, esența politicului este relevată de *ordine*, ca element fără de care comunitatea – oricare ar fi ea – nu poate exista. Dar nici politicul nu ar exista în măsura în care interesele opuse nu s-ar ciocni, făcînd astfel necesară o *putere* care, prin monopolul asupra coerciției, să aibă capacitatea de a arbitra.

În societatea contemporană, orice problemă poate deveni politică atîta vreme cît ea se pune în față și este reglată de către o putere politică.

Politica, pe de altă parte, este ansamblul de acțiuni prin care un individ sau un grup află în competiție urmăresc cucerirea sau influențarea puterii în stat sau în comunitate. Actorii acestei competiții sunt partidele și grupurile de presiune. Loc al dezbatării permanente, spațiul

de organizare al conflictului, politica pare lipsită de stabilitate, în continuă prefacere.

În realitate, raportul politic/politică nu este unul contradictoriu. Dacă politicul poate fi privit ca esență (Julien Freund), fiind deasupra dezbatelor, politica este antrenată în probleme concrete și actuale. Însă, politica nu este reductibilă doar la luptă, ci și obiectul asupra căruia puterea, ca element al ordinii, își pune amprenta.

Omul politic a devenit un "specialist" al politiciei. Trebuie făcută însă o precizare ce rezultă din caracterul confuz al noțiunii de politică. "A face politică" desemnează curent o acțiune metodică pentru a accede la putere. Astfel, mobilul acțiunii poate fi reușita personală, cariera politică, banii, dar și simplul "gust" pentru putere poate conta.³ Dar două atitudini dependente de raportarea la sisteme de valori sau judecăți particulare pot fi observate referitor la politică. Dacă pentru unii politică este competiție, puterea permînd indivizilor sau grupurilor să-și asigure dominația asupra societății sau a unei părți din ea (o colectivitate locală), pentru alții politica este o modalitate de a induce ordinea și justiția, puterea în acest caz urmărind să apere *binele comun* în fața revendicărilor particulare.⁴ Ordinea și justiția sunt însă elemente care produc acțiuni politice deosebite. Prin ordine se realizează păstrarea situației existente, pe cînd vreme justiția – element dinamic – are reale veleități reformatoare.

În ceea ce privește omul politic, între cele două atitudini, prima este esențială, nu pentru că omul politic ar fi necinstit sau ambicioz, ci pur și simplu pentru că nu poate întreprinde o acțiune concretă în domeniul guvernanții, la nivel central sau local, dacă nu a acces la putere. Odată ocupată puterea, problema esențială devine menținerea în această situație.

Omul politic, fie aflat în conducerea centrală a partidului, fie în cea locală, nu poate fi decît un politician "de meserie". El trebuie să-și eliminate adversarii, să-și asigure o clientelă, să urmărească cai de acces către posturile strategice. Pentru a accede la pozițiile importante, politica, în sensul ei de luptă, se practică încă din interiorul partidului.

O altă clarificare este oferită de sensurile pe care cuvîntul politică le ia în limba română. Se vorbește de politică agricolă, economică, socială, externă, militară

ș.a. Limba engleză face în acest sens o distincție între *politics* – ca luptă – și *policy* – gestionare a unui domeniu de activitate. Această ultimă variantă este asimilabilă administrației. De altfel, știința administrației constituie unul dintre domeniile științei politice, alături de teoria politică, sociologia politică și relațiile internaționale.

Pentru a deosebi clar între acțul politic și acțul administrației, putem introduce criteriul democratic. O alegeră politică nu este condiționată de studii specialize. Într-o democrație, toți cetățenii pot fi aleși. Pentru a reveni la problema care face obiectul acestui studiu, vom spune despre candidatura la funcția de primar, consilier local sau județean că nu este condiționată legal de un anume tip de instrucție. Invers, o carieră funcționarească, care se supune principiului ierarhiei, presupune o formă specială.

Unii consideră ca administrație tot ceea ce se supune unor legi, reglementări ori norme. Dar, într-un regim constituțional, norma constituțională este obligatorie pentru toți. Nu primordialitatea legii constituie elementul de referință al administrației, ci ierarhizarea și descentralizarea în teritoriu a unor servicii specifice.

Înainte de a deveni normă obligatorie, orice lege este rezultatul unei decizii politice care este reglată de interesele celor ce la un moment dat constituie majoritatea într-un corp legislativ.

Evident, legea trebuie să se încadreze într-un sistem constituțional, dar asta nu înseamnă că o decizie a consiliului local nu este o decizie politică. Consilierii vor aproba o hotărîre în conformitate cu setul de legi ce le reglementează atribuțiunile, dar decizia lor va fi influențată de interese pe care le au sau le reprezintă, ca și de valori la care aderă. Nici o lege nu poate să epuizeze toate situațiile. Există întotdeauna posibilitatea interpretării legii sau a inexistenței interdicțiilor. Sigur, legea administrației publice precizează că autonomia locală este administrativă. Însă, prin aceasta se urmărește delimitarea de anumite tendințe prin care actele autorităților locale și-ar depăși competențele.

Partide și alegeri locale

Un alt aspect care duce la concluzia că alegerile locale sunt politice este legat de actorii ce participă la scrutin. Ei sunt mai ales partidele politice. De altfel, unul

dintre criteriile pe care Lapalombara și Winer le-au luat în considerare pentru a defini un partid politic era dorința și acțiunea conducerii locale a partidului de a prelua și exercita puterea la nivel local.

Partidele politice își pun în joc resursele pentru a face să acceadă membrii lor în poziții de influență în primărie sau în consiliu local. Primarii sunt, sau ar trebui să fie, lideri locali ai partidului. Responsabilitatea pe care partidele și-o asumă prin promovarea membrilor în organele alese ale administrației locale nu este lipsită de consecințe, care se dovedesc politice. Incapacitatea de a rezolva probleme, proasta gestiune la nivel local se vor reflecta în voturile pare partidul le va primi în alegeri.

Un alt element care pledează pentru caracterul politic al alegerilor locale este semnificația lor în cariera omului politic.

Sunt două posibilități: una, tradițională, stabilește trecerea obligatorie prin posturi la nivelul administrației locale înainte de a accede spre demnități parlamentare sau ministeriale; cealaltă, care, la alegerile locale din acest an, se manifestă și în România, descrie o altă trajectorie – întâi, prezența în parlament sau în guvern, datorată anturării oamenilor politici cu influență, apoi ocuparea, în urma alegerilor, a funcțiilor la nivel local, în special a celei de primar.

Ministrul este în egală măsură om politic ca membru al organului de conducere colegială care este guvernul și, totodată, șef al unui departament administrativ. Această evidență este folosită pentru a pune în valoare aspectul administrativ. În realitate, calitatea sa de șef este dată de competențe politice și nu administrative. Nu trebuie ca un bun ministru al învățământului să fi fost profesor. Este mult mai important ca el să aibă influență în cadrul guvernului și să-și impună deciziile privind departamentul pe care îl conduce. Consilierii săi se ocupă de acordarea deciziei ministeriale cu legislația în viore. Același proces are loc și în cazul primarului.

Campania electorală în cazul alegerilor locale se face pornind de la gestiunea locală. Elementele administrative par a precumpăni: aspectul localității, calitatea serviciilor publice, investițiile, creditele, cheltuirea bugetului sunt tot atâtea teme de dezbatere. Mesajele electorale sunt însă supuse regulilor competiției politice. Interpretarea actelor guvernării locale este politică. Teme precum cheltuielile sociale sau ordinea publică, elemen-

te ale oricărei campanii pentru alegerile locale sunt impregnate de valori politice. Chiar ordinea de abordare a temelor campaniei, deși nu poate face abstracție de evidențe, este stabilită după criterii politice.

Deciziile consiliului local sunt și ele politice. Ele implică actori politici și duc la asumarea de responsabilități politice. Este posibil ca pentru alegător să conteze mai mult caracteristici personale, dar personalizarea politiciei este curentă la toate nivelele. Cetățeanul va fi interesat în buna gospodărire a localității, iar în România contemporană aceasta este problema principală. Dar va dori, de asemenea, să găsească în aleșii săi locali valori pe care le consideră dezirabile și interese care î se par viabile. O problemă precum privatizarea domeniului public al primăriei este o decizie politică, ghidată nu doar de criteriul eficienței, ci și de situația într-o anumită perspectivă valorică. Iar dacă cucerirea puterii este motorul politicii, părăsirea avantajelor ei este condiționată de acceptarea anumitor reguli ale jocului. Un eșec în guvernarea locală, multiplicat din motive de orizont valoric-doctrinar au consecințe asupra menținerii sau accesului la puterea centrală.

Dacă partidele se implică cu toată energia în campaniile pentru alegerile locale, folosind masiv strategiile marketingului politic, iar oamenii politici sunt prezenti în competiția electorală, dacă rezultatele alegerilor locale se reflectă în stabilitatea guvernelor și în coerența politicilor guvernamentale, putem vorbi de caracterul primordial politic al procesului electoral local. □

NOTE:

1. Georges Dupuis, Marie José Guédon, *Institutions administratives*, A. Colin, 1989, p. 14.
2. Philippe Braud, *La science politique*, PUF, 1990, p. 10.
3. Jacques Ellul, *L'illusion politique*, Robert Laffont, 1977, p. 209.
4. Maurice Duverger, *Introduction à la politique*, Gallimard, 1990, p. 22.

CRISTIAN R. PÎRVULESCU – He graduated from the Faculty of Philosophy, University of Bucharest.

Currently, he is Assistant at the National School of the Political Studies and Administration, Department of Political Science.

O urgență

STELIAN TĂNASE

Anul 1956 este anul crucial al comunismului postbelic. El nu are egal ca semnificație decât cu anul 1989. Sfera Politicii a considerat de datoria ei să dedice un număr de pagini pe măsura evenimentelor de atunci (congresul XX al PCUS, criza din Polonia și revoluția de la Budapesta), acum la 40 de ani de la desfășurarea lor. Arhivele românești nu sunt încă deschise decât parțial. Inerții vechi, obiceiuri moștenite din trecutul vulneratei comunități a istoricilor, proasta înțelegere a importanței deschiderii lor către prezentul societății noastre împiedică deocamdată dezvăluirea adevăratelor fețe ale regimului comunist, mai ales în ce privește elitele, zona în care s-au luat toate deciziile cu atât de mare impact asupra societății românești postbelice. Ușa arhivelor este deocamdată numai întredeschisă. În unele se pătrunde aproape normal, ca într-o țară civilizată; în altele, descoperirea unui fond și citirea lui este o odisee care implică repetitive negocieri, presiuni, rugăminti, un întreg arsenal. Cunoscând dificultățile nenumărate, zidurile înalte care ascund arhivele comunismului, faptul că accesul la propriul nostru trecut este privilegiul cîtorva, mi s-a părut esențial ca în anul în care comunitatea internațională a istoricilor evocă dramatismul anului 1956, să punem la dispoziția cititorilor noștri cîteva documente aduse pentru prima dată într-o pagină tipărită. În numărul trecut, în grupul "1956", am inserat o scrisoare adresată de grupul liderilor maghiari "cazați" la Snagov după 24 noiembrie 1956, conducerii PMR, lui Gheorghe Gheorghiu-Dej. În acest număr publicăm scrisoarea adresată lui Wladislaw Gomulka, lider al PMUP, partidul comunist polonez. Vom continua pe tot parcursul acestui an să publicăm materiale de arhivă rămase inedite pînă astăzi. De exemplu, în numărul viitor va apărea scrisoarea adresată de filosoful marxist Gyorgy Lukacs lui Janos Kadar, proaspătul lider instalat de sovietici la conducerea partidului și statului ungur. Există un important fond al "grupului Imre Nagy în România" (încă negăsit), el treptat își dezvăluie secretele. Documentele

risipite din acest fond s-au rătăcit în arhiva SRI (FP 40041) datorită faptului că toți membrii grupului (40) pe durata reținerii lor în România au fost supravegheați strict, convorbirile lor (pe viu și telefonice) înregistrate, iar personalul care i-a deservit era alcătuit din angajați ai Securității care raportau zilnic în scris despre tot ce se întîmpla în interiorul grupului. Aceste rapoarte, stenogramele înregistrărilor există și pot fi consultate în arhiva SRI. Fonduri ce încă nu apar sănătatea constituie de "discuțiile" purtate între membrii acestui grup cu liderii comuniști români, sub supraveghere și îndrumare sovietică.

Împrejurările în care liderii comuniști maghiari au ajuns în România sunt destul de cunoscute astăzi. Ei s-au refugiat în Ambasada Iugoslaviei de la Budapesta, după pătrunderea tancurilor Armatei Roșii în Budapesta, la 4 noiembrie 1956. După negocieri între Hrusciov și Tito, ei au fost capturați pe cînd părăseau Ambasada – deși aveau promisiunea că vor ajunge nevătămati în Iugoslavia. Grupul ajunge în România la 24 noiembrie, fără să fi existat un acord în acest sens cu Imre Nagy și ceilalți. Apreciez că la acea dată sovieticii nu luaseră încă o decizie cu privire la soarta acestora. Soluția se va contura treptat, începînd cu întîlnirea a cinci partide comuniste la Budapesta, din ianuarie 1957. Decizia judecării și execuției liderilor acestui grup, va fi luată în prima parte a anului 1958, în contextul antirevizionismului promovat după Conferința Partidelor Comuniste și Muncitorești din noiembrie 1957 de la Moscova. La 17 iunie 1958, agențiile de presă au anunțat că Imre Nagy, Pal Meleter și alții au fost judecați și sprijurați, alți membri ai grupului primind pedepse cu lungi termene de închisoare.

Prin publicarea documentelor anului 1956 încercăm să ne conectăm la preocupările istoriografiei contemporane, care cunoaște o adevărată răsturnare a teoriilor vehiculate pînă mai ieri. Prăbușirea regimurilor comuniști a permis deschiderea arhivelor. Uriașa cantitate de documente aflată astăzi la îndemâna cercetătorilor a schimbat multe dintre perspective.

Despre regimul comunist românesc înțărzie să apără lucrările aşteptate. Memorialistica, eseul, articolul de jurnal domină. Arhivele rămân vag cercetate. Istoricii au fost prea implicați în "colectivele de cercetări" ale vechiului regim și au făcut mai mult propagandă decât știință, alții au servit prea copios tezele comuniste și sînt lipsiți de autoritate; alții nu sunt calificați, deși au lungi stadii prin institute diferite; alții, pur și simplu nu au tenacitatea necesară să înfrunte deținătorii arhivelor și travaliul dur pe care-l necesită lucru cu documentul.

Sfera Politicii a început încă din 1994 să publice documente inedite, grație cărora cercetători străini, citez în primul rînd pe Vladimir Tismăneanu, profesor la Maryland University, și cercetătorul Robert Levy de la University of California, Los Angeles. Lor li s-au alăturat câțiva istorici români. Cercul lor se lărgește continuu; oricine dorește să contribuie la lămurirea perioadei 1944-1989 este bine venit. Singura condiție este competența profesională și valoarea cercetării.

Ne propunem să aducem în aceste pagini nu numai istorici, ci și sociologi, economiști, politologi, scriitori. De asemenea, vom publica și documente care ies din cadrul anului 1956. Chiar în acest număr apare o analiză a sovromurilor. Este pentru prima dată cînd un astfel de document este reproducăt. S-au spus multe despre sovromuri, dar adesea s-a utilizat un limbaj aproximativ, de natură simbolic-ideologică. Date concrete s-au adus mai puțin în discuție. Documentul a fost elaborat în 1965, după moartea lui Gh. Gheorghiu-Dej, cu ocazia pregătirii primei vizite în calitate de șef de partid a lui Nicolae Ceaușescu în URSS. Cum chestiunea datoriilor românești, după desființarea sovromurilor (1954-1956), urma să fie pe agenda discuțiilor, acest documentar trebuia să-i ofere liderului PCR argumentele necesare.

Pînă la apariția unei publicații care să tipărească exclusiv documente de arhivă referitoare la istoria postbelică (așa cum există în alte țări, variate și numeroase), *Sfera Politicii* și-a asumat, ca o prioritate a sumarelor sale, acest rol reparator. □

NOTĂ: Textul scrisorii lui Nagy a fost redactat în limba maghiară și tradus în 1957 în română, fiind ulterior depus la dosar. În ciuda evidențelor imperfecțiuni de traducere, am preferat să reproducem acest important document despre "lotul Nagy".

Stimați cititori,

Sfera Politicii, prima revistă de științe politice din România, aflată în cel de-al cincilea an de apariție, a găzduit în paginile ei articole, studii și comentarii.

O revistă are nevoie de un dialog cu cititorii ei pe care, de altfel, l-am și purtat prin intermediul numeroaselor mesaje (telefoane, faxuri, scrisori) pe care ni le-ați adresat.

Redacția noastră își propune – începînd din acest număr – un contact permanent cu dumneavoastră și aşteaptă răspunsuri la următorul chestionar:

1. Care au fost grupajele dumneavoastră preferate?
2. Care au fost cele mai interesante articole, teme, studii?
3. Care sunt autorii dumneavoastră preferați?
4. Ce nu vă place în *Sfera Politicii*? (rubrici, autori, teme, aspect grafic etc.)
5. Ce lipsește din *Sfera Politicii*?
6. Ce teme ați dorit să abordăm?
7. Cum ajunge revista la dumneavoastră?

Răspunsurile dumneavoastră
sînt aşteptate pe adresa:

**Intrarea Grigore Alexandrescu, nr. 3, ap. 1,
sector 1, București**

**tel.: 211.49.23
fax: 223.33.89**

sau

**Of. Poștal 22
Căsuța Poștală 212**

Document

SNAGOV – 10 ianuarie '57

Stimate tovarășe Gomulka,

Permiteți-mi să mă adresez Dvs. iar prin Dvs. Comitetului Central al Partidului Unit Muncitoresc Polonez, cu unele probleme în legătură cu evenimentele din octombrie-noiembrie petrecute în Ungaria, în numele meu, ca și în numele tovarășilor mei, – aflați pe teritoriul Republicii Populare Române, – care au fost îndepărtați împreună cu mine din Ungaria, împotriva voinței și a protestului lor.

În legătură cu evenimentele din octombrie-noiembrie, petrecute în Ungaria, mulți conducători ai partidelor comuniste și muncitorești au tras concluzii în hotărîri și articole de presă, fără nici o analiză marxistă, denaturînd adevărul istoric. Aceste concluzii n-au altă menire decât să deruteze partidele și opinia internațională socialistă. Articolele lui PAVLOV și PONOMAIEV, apărut în Pravda, ca și mai multe articole din Jenmjimbao, la fel și hotărîrile partidului român, bulgar și alte partide comuniste și muncitorești, care au preluat tonul articolelor apărute în Pravda, ca și constatăriile greșite și neadevărate a acestora, nu ajută cu nimic, ci dimpotrivă îngreunează socialismului internațional să tragă concluzii marxist-leniniste juste, adevărate și sincere.

După părerea noastră, dezvăluirea cauzelor adevărate ale evenimentelor din Ungaria, prezentarea reală a istoricului evenimentelor, cercetarea adîncă și analizarea forțelor motrice conducătoare și scopurile acestora, dezvăluirea critică a activității și a rolului partidului și a conducerii de partid în desfășurarea evenimentelor, de a privi cu curaj în fața faptelor și de a avea îndrăzneala suficientă pentru a trage învățăminte și concluzii sincere, constituie o problemă deosebit de importantă, putem spune o sarcină de o importanță istorică, nu numai pentru comuniștii maghiari și partidele frătești, dar și pentru întreaga mișcare muncitorească internațională la fel și pentru viitoarea soartă a socialismului, iar realizarea acestei sarcini nu poate fi privită ca o chestiune internă a Partidului Muncitoresc Socialist Maghiar, deoarece depășește forțele comuniștilor maghiari și trebuie să intre în competența unei comisii internaționale formată din reprezentanții partidelor frătești.

A doua problemă, cu care mă adresez Dvs., este problema așa-zisului grup Nagy Imre, care în urma evenimentelor din octombrie-noiembrie a fost îndepărtaț din țară, aflându-se în prezent în România.

Majoritatea sunt vechi și cunoșcuți comuniști care se bucură de încredere și stimă prin toată țara. Eu personal, sunt de aproape de 40 ani membru al Partidului Comunist. Mai mulți dintre membrii grupului, ca Losonczi, Donath, Haraszti, Ujhelyi, soția lui Rajk Laszlo, au suferit mai mulți ani gri în închisorile lui Rakosi. În grupul nostru, se află în afară de Ianos Kadar, aproape toți membri ai Comitetului Executiv al Partidului Muncitoresc Socialist Maghiar, ca Donath Ferenc, Losonczi Geza, Lukacs Gyorgy, Nagy Imre, Laszlo Zoltan, ca și Haraszti Sandor, șef redactor al organului de partid. Dintre membrii Comitetului Executiv lipsește Kopani Sandor, care – după cum știu – se află arestat la Budești.

În ultima perioadă apar din ce în ce mai des, în presa partidelor frătești, articole – care conțin acuzații mincinoase, nefințemeiate – împotriva grupului și înainte de toate împotriva persoanei mele, din grupul opozitionist din sînul partidului – precum am fost caracterizați mai înainte, – în prezent, – conform articolului din Pravda al lui Pnomaiev, – am devenit reprezentanții contrarevoluției.

Prin falsificarea faptelor și a adevărului istoric, cu ajutorul acuzațiilor născocite, falsificări și calomii, care caută să ne facă pe noi responsabili pentru evenimentele din octombrie-noiembrie.

În același timp, prin deportarea noastră în România, ne-au împiedicat de orice posibilitate de apărare și de a exprima părerile noastre. În perioada de cînd ne aflăm în România, nu am avut cu Comitetul Central Provisoriu al Partidului Muncitoresc Socialist Maghiar nici o legătură, nu s-a luat nici o măsură pentru clarificarea situației noastre, nu am fost ascultați de nimici în această perioadă.

Au fost sistate și discuțiile ce au avut loc în cîteva rînduri cu reprezentanții Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român. Acum însă, după toate indicații, deducem, că Partidul Muncitoresc Român a întrerupt orice contact cu noi, probabil ca un rezultat al "Întîlnirii" ținute la Budești între 1-4 ianuarie 1957, la care au participat reprezentanții partidelor și guvernelor a cinci țări socialiste și democrat-populare.

Toate acestea dovedesc că s-au luat hotărîri în legătură cu activitatea politică a grupului ca și în chestiunea de partid a membrilor săi fără prezența noastră. Se poate presupune, că față de noi, sau față de unii dintre noi, – cu toate declarațiile din trecut și prevederile acordului maghiar-iugoslav și a acordului româno-maghiar –

se vor aplica represiuni sau alte sancțiuni ilegale, împotriva cărora, în situația noastră actuală numai partidele frătești și mișcarea socialistă internațională ne pot acorda ajutor. Sîntem revoluționari comuniști marxiști-leniniști și nu trădători și contrarevoluționari.

A treia problemă cu care mă adresez Dvs și prin Dvs. Comitetului Central al Partidului Unit Muncitoresc Polonez, este situația grupului nostru, care este foarte sătăcitoare pe teritoriul României.

În grupul nostru, împreună cu membrii de familii – soții și copii – sunt 40 de persoane, care au fost transportate din Ungaria, împotriva voinței și protestului lor, fără să știe unde vor fi duși. Condițiile șederii noastre forțate în România, sunt reglementate prin cele trei puncte ale acordului încheiat între guvernul român și maghiar la 22 noiembrie 1956 și despre care noi abia pe la sfîrșitul lui decembrie 1956 am luat cunoștință.

Justificarea necesității acordului, este expărată prin convenția de prietenie și ajutor reciproc româno-maghiară, deci ca o urmare, membrii grupului Imre Nagy se găsesc pe teritoriul Republicii Populare Române, pe baza respectării drepturilor cetățenești ce se cuvin cetățenilor maghiari și pe baza respectării uzanțelor internaționale a dreptului de ospitalitate. Situația noastră actuală este o dezmințire vie a principiilor și drepturilor stabilite în acord.

În realitate noi suntem lipsiți de libertate și drepturile noastre cetățenești. Partidul și guvernul român ne-au fixat domiciliu foarte pe care nu-l putem părăsi. Suntem sub paza organelor de Securitate române, militare înarmație și civile. Suntem complet izolați de lumea exteroară, nu putem comunica cu nimeni. Membrii grupului au fost despărțiti și nu putem avea contacte între noi. Eu, Lósonczi Geza și Donath Ferenc suntem izolați noi între noi ca și de restul grupului. Nu ne dău posibilitatea să avem contact cu membrii de familie. Nu ni se permite corespondență, iar scrisorile sunt confiscate. Nu ni se permite să ascultăm radio, iar ziare primim rar și cu neregularitate. Suntem complet rupti de rudele noastre rămase în Ungaria, nu știm nimic despre soarta locuinței și bunurilor noastre personale. Cu privire la întreținerea și alimentarea noastră, nu pot obiecta nimic, se poate spune că e bună.

În același timp însă, trebuie să arăt, că în grupul nostru sunt 13 copii minori sub vîrstă de 12 ani, din care 8 au obligație școlară. Asupra educației și instruirii lor va avea o repercusiune gravă faptul că au fost deportați de acasă.

Așa se prezintă situația noastră actuală, care din zi ce trece se agravează.

Stimate tovarășe Gomulka!

Mă adresez cu aceste probleme ridicate în prezența scrișoare Dvs. și Comitetului Central al Partidului Unit Muncitoresc Polonez, ca împreună cu celelalte partide frătești, să ne puteți fi într-ajutor în clarificarea și schimbarea situației noastre.

După părerea mea modestă, ar fi justă trimiterea unei comisii internaționale, în care în afară de reprezentanții Partidului Muncitoresc Socialist Maghiar și ai Partidului Muncitoresc Unit Polonez, ar lua parte și reprezentanții acelor partide frătești pe care Dvs i-ați solicitat, ca de exemplu reprezentanții partidelor italian, român, iugoslav, etc. Unei asemenea comisie internațională, i-ar reveni sarcina să cerceteze și să analizeze cele trei probleme ridicate în prezența scrișoare ca și stabilirea concluziilor necesare. Natural, lăsăm la aprecierea Dvs. ca această problemă –, dacă eventual Dvs. dorîți – să fie rezolvată într-o altă formă și pe o altă cale.

De asemenea, pentru cunoașterea situației noastre, ar fi de dorit să trimiteți unu sau doi tovarăși, care pe baza experienței lor personale, vor putea informa Comitetul Central al Dvs., fapt ce ar ușura munca comisiei internaționale. Considerăm, că este necesar – natural, cu asentimentul Dvs., ca în cazul că în interesul celor de mai sus va lua ființă o comisie internațională – să asigurăm participarea noastră la munca acestei comisii, alături de reprezentanții partidelor frătești. Cerem acest lucru întrucât în perioada evenimentelor din octombrie-noiembrie din Ungaria, membrii grupului au ocupat posturi de răspundere în munca partidului și guvernului și cunosc exact evenimentele.

Stimate tovarășe Gomulka!

De la 4 noiembrie 1956, au trecut circa două luni și jumătate. În acest timp, precum și stabilit în comunicatul "Înțîlnirii" de la Budapesta, din 1-4 ianuarie, în Ungaria situația politică și viața economică s-a normalizat condiții de care depinde întoarcerea noastră în țară. În consecință se ridică problema posibilității de întoarcere în țară, pentru care solicităm ajutorul Dvs.

Ca încheiere, vă rog să binevoiți să întăriți propunerile și cererile noastre Comitetului Central P.N.U.P. pentru luate de atitudine și în caz că sunt de acord cu acestea, rugă să inițieze realizarea lor.

Cu salutări tovarășești
Nagy Imre
Snagov 10 ianuarie 1957

Document

Notă cu privire la constituirea și lichidarea fostelor societăți sovieto-române (sovrom-uri)

In perioada 1945-1955 și-a desfășurat activitatea în România un număr de 15 sovromuri conform anexei din care 12 cu activitate economică (9 în industrie, 1 în construcții și 2 în transporturi) și cîte unul în domeniul bancar, de asigurare și film (în afară de Sovrom-quadrit).

Principiile de bază ale constituirii și funcționării sovromurilor au fost enunțate în Acordul de colaborare economică încheiat între Guvernul Român și Guvernul U.R.S.S. la 8 mai 1945, în care se prevedea, printre altele, că participarea organizațiilor sovietice în sovromuri să conste, pe cît posibil, într-un aport cu utilaje și bunuri destinate să sporească potențialul de producție al ramurilor respective ale economiei românești.

Potrivit analizei efectuate în anul 1965 rezultă că în fapt la 9 din cele 12 sovromuri cu activitate economică aportul părții sovietice în utilaje și materiale a fost neînsemnat. Cea mai mare parte din aportul părții sovietice la sovromuri a constat din acțiuni foste proprietate germană, maghiară sau de altă naționalitate ale unor întreprinderi aflate pe teritoriul României precum și din sume de bani realizate, de asemenea, în țară (beneficii încasate de la sovromuri și sume din răscumpărări și despăgubiri pentru bunuri și creațe germane).

În cazurile în care aportul românesc a depășit ca valoare aportul adus de partea sovietică, aportul românesc a fost redus la nivelul celui sovietic. Fabricile și utilajele aparținând Statului român necesare totuși desfășurării activității sovromurilor, dar și cărora valoare depășea cantumul aportului sovietic astfel stabilit, au fost închiriate de societățile sovieto-române de la Statul român.

Analiza a scos în evidență faptul că în raporturile dintre U.R.S.S. și România privind sovromurile principiul egalității în drepturi și al avantajului reciproc nu a fost respectat, ceea ce a făcut ca rezultatele financiare înregistrate din activitatea sovromurilor să fie negative pentru Statul român. La această situație s-a ajuns printr-o serie de reglementări și procedee nejuste, care au avut drept consecință faptul că suma inițial stabilită la 9,6 miliarde de lei, ca fiind datorată de Statul român pentru

răscumpărarea participației sovietice, să fie disproporționat de mare față de aportul efectiv adus de partea sovietică din propriul său venit național.

În perioada 1955-1957 Guvernul sovietic a redus datoria inițială cu 4,3 miliarde de lei. Analiza a scos însă în evidență că reducerile efectuate reprezintă, în fapt, o corectare, și aceasta numai în parte, a influențelor finanțare nefavorabile pentru țara noastră, rezultate din aplicarea unui regim preferențial, a unor reglementări și procedee nejuste.

Principalele aspecte rezultate din analiză sunt:

CU PRIVIRE LA APORTUL PĂRȚII SOVIETICE

Aportul părții sovietice la sovromuri a constat din: bunuri foste proprietate germană și din sume de bani încasate de la Statul român pentru răscumpărarea unor bunuri și creațe germane; acțiuni U.D. Reșița și Petroșani; utilaje și materiale; sume de bani încasate de la sovromuri sub formă de beneficii, precum și de la Statul român pentru răscumpărarea unor sovromuri. Între acestea, bunurile foste proprietate germană a avut o pondere importantă.

Trebuie reținut faptul că, aşa cum a reieșit în urma analizei, cea mai mare parte din bunurile germane, cum și acțiunile U.D. Reșița și Petroșani nu au constituit un aport real al părții sovietice.

1. Bunuri germane

În baza prevederilor Convenției de Armistițiu și a Tratatului de Pace cu România, U.R.S.S. a preluat bunurile (acțiuni, întreprinderi, ateliere, imobile și terenuri) foste proprietate germană de pe teritoriul țării noastre. Din aceste bunuri, o parte au fost folosite de U.R.S.S. direct ca aport al acestia în sovromuri, iar restul a fost răscumpărăt de Statul român.

De asemenea, Statul român a plătit U.R.S.S. și datorilele prosoanelor fizice și juridice din România către Germania, precum și daunele întreținerilor germane rezultate ca urmare a micșorării patrimoniului acestora

în perioada cât au fost administrate de organele românești. Din aceste sume de bani o parte a fost utilizată de U.R.S.S. la noi în țară pentru constituirea aportului său la sovromuri și pentru alte cheltuieli, iar restul a fost transferat în Uniunea Sovietică prin contul de cliring, respectiv s-a plătit de Statul român prin mărfuri exportate în cadrul acordurilor comerciale.

Analiza a scos în evidență că:

- la cea mai mare parte din bunurile care au fost aduse ca aport sovietic la sovromuri sau au fost răscumpărate de Statul român, proprietatea germană nu a fost dovedită, existând documente din care rezultă că bunurile respective ar fi aparținut unor proprietari români sau de altă naționalitate. Unele dintre aceste bunuri figurează chiar pe liste de pretenții ale statelor respective;

- în valoarea despăgubirilor plătite pentru daunele cauzate bunilor germane pe timpul cât acestea au fost sub administrarea organelor românești, au fost în mod nejustificat incluse: valoarea bunilor ridicate de trupele sovietice, influențele devalorizării leului din perioada pînă la stabilizarea din anul 1947, precum și pagubele la bunurile care în mod nejust au fost predate U.R.S.S ca fiind de proveniență germană;

- la stabilirea sumelor de plată s-au folosit cursuri valutare nereale, majorîndu-se și pe această cale sumele respective.

Față de cele arătate, în urma analizei s-a stabilit că valoarea reală a aportului sovietic constînd din bunuri germane și alte valori avînd aceeași proveniență este numai de 309,0 mil. lei, în loc de 1463,0 mil lei cât s-a stabilit la lichidarea sovromurilor.

2. Acțiuni U.D. Reșița și Petroșani

Acțiunile dobîndite de partea sovietică de la fostele societăți U.D. Reșița și Petroșani și aduse ca participație la sovromuri nu au constituit un aport real întrucât valoarea minereurilor de fier și fierului vechi aduse din U.R.S.S. în timpul războiului a fost plătită de Statul român în cadrul despăgubirilor de război, iar acțiunile Petroșani, proprietate maghiară, se încadrau în legea naționalizării din 1948.

3. Utilaje și materiale

Partea sovietică a contribuit cu utilaje și materiale într-o măsură mai mare la dezvoltarea activității de producție numai la Sovrompetrol și, într-o oarecare măsură, la Sovromtransport și Sovromtractor. La 5 sovromuri a-

portul părții sovietice în utilaje și materiale a fost neînsemnat, iar la patru-inexistență.

Valoarea utilajelor și materialelor aduse de partea sovietică reprezintă circa 32% din valoarea totală a aportului său.

Din analiză a reieșit că o parte din utilajele și materialele aduse ca aport de partea sovietică reprezintă capturi de război, că nu toate utilajele și materialele aportate erau utile procesului de producție, unele din acestea fiind chiar casate. În urma sondajelor ce au putut fi efectuate, a reieșit că valoarea utilajelor și materialelor aportate de partea sovietică este de 2.911 mil. lei, față de 3.111 mil. lei stabilită la lichidare.

CU PRIVIRE LA APORTUL PĂRȚII ROMÂNE

Partea română a adus ca aport la cele 12 sovromuri cu activitate economică: întreprinderi, utilaje, materiale și mijloace bănești. Ponderea aportului românesc a constat din întreprinderi productive, care au contribuit direct la realizarea producției.

Este de menționat că în timp ce aportul sovietic a fost în parte supraevaluat, unele aporturi aduse de partea română au fost subestimate. De asemenea, s-au constatat cazuri când aportul românesc a fost înregistrat cu întîrziere, în timp ce aportul sovietic a fost uneori înregistrat cu anticipație față de momentul aducerii lui efective.

În ceea ce privește aportul părții române în mijloacele bănești, reține atenția faptul că la 10 sovromuri creditele pe termen lung pentru investiții au fost acordate unilateral de către Statul român.

În cazul în care valoarea aportului românesc constînd din întreprinderi productive depășea aportul părții sovietice, s-a recurs la procedeul de a se închiria sovromurilor de către Statul român o serie de fabrici, uzine și șantiere navale. În felul acesta, aportul celor două părți la sovromuri nu a fost în fapt paritar, partea sovietică fiind scutită de un efort economic și financiar suplimentar la nivelul aportului real al părții române.

Întreprinderile arendate de la Statul român au dat 80% din totalul producției la Sovromlemn și 14-100% la Sovrompetrol și alte sovromuri.

Este de reținut și faptul că în unele cazuri chiria plătită de sovromuri pentru întreprinderile românești a-rende nu acoperă nici cel puțin amortismentul. La Sovromtransport, de exemplu, arenda șantierelor a fost

de 23 mil. lei, în timp ce amortismentul acestora se ridică la 56 mil. lei.

Au fost și situații când pentru bunuri ale Statului român folosite în sovromuri, care n-au fost considerate aport, nu s-a calculat și nu s-a plătit vreo chirie amortisment (pentru unele clădiri, utilaje și materiale la TARS și Sovromchim).

CU PRIVIRE LA BENEFICIILE REALIZATE DE PARTEA SOVIEȚICĂ DIN ACTIVITATEA SOVROMURILOR

Din activitatea a 14 sovromuri¹ s-a obținut un beneficiu total de 4.073,2 mil. lei, care corespunde unei rentabilități medii de circa 13%. Din acest beneficiu, părții sovietice i-au revenit 1.877,1 mil. lei², sumă care a fost reinvestită în sovromuri.

Rentabilitatea mare se explică prin faptul că în reglementarea activității sovromurilor au fost luate o serie de măsuri menite să asigure venituri mari chiar în condiții financiare dezavantajoase pentru Statul român. Printre aceste măsuri menționăm: acordarea unilaterală a unor dotații de către Statul român, neincluderea în costuri a tuturor cheltuielilor (forajul de explorare și descoperire a rezervelor de gaze, renta pădurii, amortismente, locații, preț preferențial la energia electrică etc.), precum și scutiri și reduceri de impozite și taxe.

Raportând aceste beneficii la valoarea aportului părții sovietice constituie din utilaje și materiale, care au luat parte la procesul de producție, rezultă că la aceste plasamente Uniunea Sovietică a realizat o dobîndă medie anuală de 14,9%.

Față de cele arătate, apreciem că s-ar putea lua în considerare un beneficiu la nivelul dobîndii practicate la creditele externe între țările socialiste (2-2,5% an) care să fie calculat la aportul real al părții sovietice. În această situație ar rezulta o dobîndă de 356,0 mil. lei, în locul beneficiului de 1.877,1 mil. lei.

Este de reținut faptul că, pînă în anul 1954, beneficiile părții sovietice se transferau în U.R.S.S prin contul de cliring, pe baza unui curs valutar supraevaluat. Datorită acestui fapt Statul român a fost dezavantajat, prin aceea că partea sovietică a încasat sume mai mari decît i se cuveneau. Guvernul sovietic, recunoscînd injustitia acestei practici, a fost de acord să se recalculeze beneficiile transferate și ne-a restituit în anul 1957 o sumă de 60 mil. ruble vechi.

Modul nejust de transferare a beneficiilor în U.R.S.S

a avut drept consecință și plata nejustă de către Statul român a unor diferențe de preț de peste un miliard de lei la aporturile constituite din beneficiile retransfere, greșit considerate lei-valută.

Din această operațiune au rezultat pagube pentru economia noastră înconjură raportul dintre operațiunile de comerț exterior și operațiunile interne nu era de 1 leu valută = 1 leu intern ci aproximativ de 1 leu valută = 3,5 - 4 lei interni.

În acest fel un leu intern realizat din beneficii și transferat în URSS prin contul de cliring a fost retransferat ca aport la sovrom ca fiind echivalent operațiunilor de schimburi comerciale, devenind astfel egal cu circa 3,50-4 lei interni.

RĂSCUMPĂRAREA APORTULUI SOVIEȚIC ȘI REDUCERILE EFECTUATE DE U.R.S.S.

Potrivit protocolelor de răscumpărare a participației sovietice la sovromuri, datoria Statului român a fost stabilită la suma de 9.584,2 mil. lei, care este de peste 3 ori mai mare decît aportul de utilaje și materiale adus din propriul venit național al U.R.S.S. La aceasta a contribuit, pe lîngă includerea în calcul a unor aporturi ne-reale, și faptul că, cu ocazia lichidării sovromurilor, la insistențele părții sovietice, valoarea participației sovietice a fost majorată nejust prin micșorarea uzurii mijloacelor fixe la 6 sovromuri, includerea unor active incerte precum și prin repartizarea în favoarea părții sovietice a unor sume care de fapt se cuveneau Statului român.

În anii 1955 și 1956, ca urmare a discuțiilor purtate între guvernul român și cel sovietic, s-a convenit ca datoria de 9.584,2 mil lei să fie redusă cu suma de 4.302,6 mil. lei, rămînd de plată 5.281,6 mil. lei.

În contul acestei sume, pînă în anul 1965, s-a plătit părții sovietice suma de 1.763,7 mil. lei, echivalentul de 72,1 mil. ruble noi, care a fost folosită pentru întreținerea în România a organizațiilor sovietice ce activau în țară noastră.

Diferența de 3.517,9 mil. lei (5.281,6 - 1.763,7 mil. lei) echivalentul a 143,8 mil. ruble noi, rămasă de plată în contul răscumpărării cotei sovietice de participație la sovromuri s-a stabilit a se lichida în 10 rate egale în perioada 1966-1974 prin livrări de mărfuri românești.

Recapitulînd cele arătate, datoria rămasă de plată și cea apreciată în urma analizei ca fiind reală, se prezintă astfel:

Anatomia comunismului

	în milioane lei		
	Datoria rămasă de plată	Diferențe rezultate din analiză	Datoria apreciată ca fiind reală
1. Utilaje și materiale	3111,4	199,8	2911,6
2. Bunuri germane	-	-	-
3. Acțiuni Petroșani	558,2	558,2	-
4. Acțiuni U.D. Reșița	506,6	506,6	-
5. Beneficii reinvestite	88,7	37,5	51,2
6. Diferențe de preț	5,3	5,3	-
7. Aport din răscumpărări	762,5	-	762,5
8. Sume nejust. repartizate la lichidare	248,9	248,9	-
9. Diferențe rezultate din alte operațiuni	-	896,3 ^x	896,3
	5281,6	2452,6	2829,0
10. Sume plătite	1763,7	-	1763,7
11. Rest de plată în mil. lei	3517,9		1065,3
12. Echivalent ruble mil. rb.	143,8		43,6

Rezultă deci că suma reală de plată din răscumpărarea cotei sovietice de participație în Sovromuri este de 1.065,3 mil. lei, echivalentul a 43,6 mil. ruble noi, în loc de 3.517,9 mil. lei echivalentul a 143,8 mil. ruble noi.

CONCLUZII

Din analiza efectuată se pot trage următoarele concluzii de ansamblu:

1. Principiul egalității în drepturi și al avantajului reciproc nu a fost respectat în operațiunile legate de activitatea Sovromurilor, astfel încât rezultatele financiare au fost negative pentru Statul român.

2. Aportul efectiv al părții sovietice în utilaje și materiale aduse din propriul său venit național a fost neînsemnat. Ponderea mare a aportului sovietic la Sovromuri a constat din bunuri aflate în România și din sume de bani încasate de la Statul român sau din beneficii realizate de asemenea în țara noastră.

3. Datoria inițială de 9,6 miliarde de lei, provenind din răscumpărarea participației sovietice la Sovromuri a fost cu totul disproportională față de aportul efectiv adus de partea sovietică și acesta, deoarece s-au luat în calcul unele aporturi nereale, precum și datorită unor greșeli, erori de calcul și procedee nejuste constatate în activitatea Sovromurilor.

Trebuie subliniat faptul că, în timp ce țările capitaliste le-am plătit numai 10-20% din valoarea datoriilor vechi (bunuri naționalizate), în datoria inițială față de URSS a fost inclusă valoarea integrală a bunurilor foste germane, maghiare etc.

4. Reducerile făcute de partea sovietică de 4,3 miliarde de lei nu au avut caracterul unor gratuități acordate Statului român, ci a reprezentat în fapt corectarea, și aceasta numai în parte, a sumelor nejuste incluse în datoria inițială, ca urmare a regimului preferențial, a reglementărilor și procedeelor inechitabile, ca și a exagerărilor intervenite în activitatea fostelor unități sovrom.

Față de cele de mai sus, rezultă că pentru stabilirea pe baze echitabile a datoriei României către URSS ar fi trebuit să se ia în considerare numai aportul sovietic în utilaje și materiale adus din propriul său venit național, excluzându-se în totalitate bunurile germane și beneficile, precum și celelalte diferențe stabilite în urma analizei.

În aceste condiții de stabilire a datoriei, România ar fi avut de plată către URSS numai 1.065,3 mil. lei sau 43,6 mil. ruble în 10 rate anuale egale, începând cu anul 1966 în loc de 3.517,9 mil. lei sau 143,8 mil. ruble.

SITUATIA

societăților sovieto-române (sovrom) care au funcționat în România:

1. Sovrom petrol
2. Sovrom transport
3. Sovrom gaz
4. Sovrom utilaj petrolier
5. Sovrom-chim
6. Sovrom construcții
7. Sovrom naval
8. Sovrom-metal
9. Sovrom-cărbune
10. TARS
11. Sovrom lemn
12. Sovrom tractor
13. Sovrom film
14. Sovrom banc
15. Sovrom asigurare
16. Sovrom quartit

NOTE:

1. Din cele 15 Sovromuri, unul singur – TARS – a înregistrat pierderi.

2. Beneficiul părții sovietice în sumă de 1.877,1 milioane lei nu reprezintă jumătate din totalul beneficiilor realizate, deoarece la SOVROMPETROL, o anumită perioadă de timp a portul românesc înregistrat a fost superior celui sovietic.

x. 355,1 mil. lei din răscumpărarea bunurilor germane, 450,0 mil. lei din operațiuni necomerciale și 91,2 mil. lei beneficii necuvenite

Anatomia comunismului

Document

Cazul Vasile Luca

Introducerea Controlului Financiar, controlul circulației bănești adică a numerarului (planul casei) în traducerea decontărilor de Banca Stat adică fără a folosi numerarul de bani diferite reforme în legătură cu impozitul, contabilitate dublă normate controlul executării bugetelor etc, etc, zeci de măsuri și reforme prin care finanță ţării se transformă în Finanțe socialiste prin care am acoperit un mare succes și cu excedente nevoile administrative a ţării nevoile economiei naționale a construirii socialismului nevoile culturale și de sănătate poporului muncitor nevoile apărării naționale și am achitat cu succes la mulțumirea Guvernului Sovietic a datoriilor izvorit din tratatul de pace.

Și multe alte succese de netăgăduit care știe tot poporul și lumea întreagă ce a ce nu pot fi șters cu burete și numai cu rea credință și ignoranța le pot tăgădui, numai pe baza unor lipsuri sau + greșeli inerente a acestui mare transformări social politice și economice financiare, de trecere dela capitalismul la socialismul.

Eu în linia generală am adus politica financiară justă cu mare succes prin severe economie și control în interesul poporului muncitor și pentru unele lipsuri pe care am recunoscut și am scos la iveală eu singuri în totdeauna în fața partidului în fața aparatului pentru a fi îndreptat în fața poporului în rapoartele mele în Parlament.

Nu am înșelat pe nimeni nu am făcut decât am căutat se impun disciplina financiară și de stat deci sunt nevinovat băgat în pulcărie pentru sabotarea finanțării economiei naționale.

Nu am făcut vinovat de nici o crima săvîrșită în mod conștient și deși mie este penibil ca se amintesc eu personal partidului meritele mele din trecut și mai ales după eliberării țării noastre de către eroica Armata Sovietică, în situația groaznică în care mă aflu sunt nevoie ca se vorbesc și despre părțile mele pozitive despre meritele mele față de revoluția lucruri care unii vor se șterge cu totul.

Pînă azi am făcut memorii pe linia falsă arătînd numeroasele negative ale vieții mele și aceste foarte exagerat (am explicat de ce) iar astăzi fără a nega vina mea reale fără a retrage o serie de greșeli și lipsuri ale mele recunoscute în fața partidului și anchetei am arătat și mai voi arăta unele merite și activitate care dovedește că nu sunt un dușman și nu merit groaznica soarta în care mă aflu azi.

Cred că sunt în aceasta memoriu suficient material și documentare pentru ca CC al PMR se impună o nouă ancheta de partid în chestiunea mea și se fiu pus în lumină adevărată și se pue capăt chinurilor mele sufletești și fizice. Eu jur pe conștiința mea pe tot ce mi e este sfînt și drag pentru mine că nu am săvîrșit nici o crimă în mod conștient și conștient, nu am uneltit cu nimeni împotriva regimului sau conducătorilor nu sunt vinovat din punct de vedere criminal nu sunt dușman al poporului muncitor și construirii socialismului și apoi a comunismului.

Deși din cauza crimei mele din trecut legătura cu siguranța în tinerețea mea tăie speranța mea de a redobîndi calitatea mea de membru de partid, eu sunt și voi fi comunist și fără de partid pînă la moarte urmînd linia și tactica partidului cu dragoste și stima față de partid și conducerea lui.

Dacă nu sunt crezut, dacă partidul pune la îndoială sinceritatea mea, atunci mai bine pentru mine moarte. Față de aceasta întîmpinarea mea mai ales că în momentul de față mă aflu și în recurs este datoria de conștientă ca CC al PMR să facă dreptatea cel puțin dacă nu altceva se fiu pus la nouă anchetă de partid ne legat de documente scoase împotriva mea înainte de a fi și eu anchetat.

Rog din tot susținutul pe Secretarul general Tov. Gheorghiu Dej în care am păstrat cea mai mare încredere și speranțe de a primi o rază de lumine ca se puie în față CC chestiunea mea și se susție punerea mea sub o nouă anchetă punîndu-mă în libertate că pentru vina care am avut acum 25-30 ani am suferit mult prea mult, sau cel

Anatomia comunismului

puțin pînă la rezultatul unei anchete nouă, de partid se mi se schimbe groaznicul regim în care mă găsesc.

În concluzie vreau să arăt că eu așa da și viața pentru ca se scap de rușinea faptelor criminale din trecut care am săvîrșit cînd nu aveam experiența și șărie de caracter, nu înțelegeam ce fac și am căzut prostește în ghia-rele siuranței sub șantajul său.

Nu am ascuns de vreun scop dușmania în fața partidului ci atunci cînd am înțeles ce a ce am făcut prin ridicarea mea politică sub îndrumarea lui Boris Stefanov mi era atât de rușine că n-aș fi putut privi în ochi unui muncitor și înțelegeam că pentru faptele aceste voii fi exilu din mișcare, voi decade din nou în bătu și s-a sfîrșit cu mine ca om. Am tăcut, deși știam acum ce înseamnă de a ascunde în fața partidului asemenea crimă și am căutat ca se luptă în mod cinsti pe drumul lui Lenin Stalin și se scap de siguranța de șantajul său în ilegalitate.

Am fost mereu descoperit și forțat la unele trădări. Am rupt complect de siguranță în anul 1930 cînd s-a lichidat luptă fraționiste și de atunci am lucrat cinsti și se cunoaște activitatea mea pozitive în acea perioadă, în refacerea sindicale și în pregătirea organizarea și conduce- cerea marelor lupte economice culminate la Grivița în 1933 pentru care am fost condamnat la muncă silnică 20 ani. După arestarea mea în urma acestei condamnări în lipsa de două săptămâni a încercat Turcu fost comisar șef să mă convingă ca se intru la siguranță ca agent provocator ce a ce am refuzat.

Am intrat în pușcăria și am muncit acolo în mod cinsti pentru organizarea și conducerea deținuților politici în educarea lor care, este bine cunoscut de tov. G. Dej și de toți care au stat cu mine. Legătura care luasem cu siguranță nu la sfîrșitul 1939 și "la începutul anului 1940" nu a fost ceva serios nu am trădat nimic și am acceptat numai din cauza izbucnirii războiului ca tactica cu totul vremelnică – desigur greșii din punct de vedere a moralului communist – ca se pot pleca în URSS înainte a fi arestat.

Am plecat în URSS fără nici un angajament față de siguranță și deși am ascuns păcatele care apăsau sufletul meu conștiința mea am intrat în activitate în Cernăuți am lucrat cinsti, am fost ridicat de partidul bolșevic, am fost ales Deputat în Sovietul Suprem al URSS-ului. Nu am făcut nicăieri nici un fel de spionaj nici un fel de acțiuni sindicale am participat în războiul în Armata Sovie-

tică ca maior și decorat am fost trecut apoi în PC (b) URSS. N-au uitat însă de Patria mea care găsea sub dic-tatura fasciste-antonesciane. Am participat la reducerea prizonierilor la crearea cadrelor pentru mișcare revoluționare și la crearea diviziilor române pentru luptă adică întoarcere armelor împotriva nemților pentru eliberarea țării și apoi pentru a folosi pentru eliberarea clasei muncitoare. Toate aceste sunt cunoscute nu numai de către partidului ci și de către cadrele care l-am educat în școlile antifasciste.

După eliberarea țării noastre am cerut ca se fiu trimis acasă pentru a pune toate știința și experiența acumulat în mine în slujba partidului și a poporului muncitor. Nu m-am căinat și în cadrul partidului am dus activitatea rodnică pentru răsturnarea vechiului regim burgozo-moșiereș în frunte cu Monarhia. Se știe de întregul popor muncitor din discursurile ținute de mine din articolele conferințele ce rol am jucat pentru a creia regimul de democrația populară și nu pentru ca apoi se dau cu piciorul în el ci pentru fericirea poporului muncitor. Se știe ce muncă uriașă am desfășurat imediat după ce am sosit pentru strategia și tactica partidului văzând clar perspectivele revoluționare.

Am făcut tot efortul că pe baza programului FND elaborat de mine de fapt aprobat apoi în colectivul de conducere a partidului se mobilizează toate forțele democratice antifasciste chiar pe acei care numai vremelnic este aliați, cu scopul de a creia în jurul partidului forțe mari de masse fără care Partidul nu ar fi putut cuceri puterea cu tot ajutorul sovietic. Se știe cum am luptat cu succes pentru împăcarea între români și unguri în Ardealul de nord și am reușit prin UPM se atragem masele țărănești și mici burgeze de naționalitate maghiare în jurul partidului la lupta pentru democrația Populară. Se știe ce important rol am îndeplinit ca conducătorul al Frontului Unic și îndrumătorul atunci a mișcări conducerii al Frontului Unic și îndrumătorul atunci a mișcări sindicale. Pe baza tacticei marxiste preconizate de mine în loc de a împărtăși conducede sindicale pe baza parității între S.D. și PCR alegerea pe baza autonomiei sindicale conducerii care s-a încheiat cu victoria comuniștilor și înfrângerea SD la alegerile sindicale. Numai 15% au obținut SD și aceasta înfrângere al PSD în alegerile sindicale a forțat pe șefii partidului ca se accepte unificarea politică a clasei muncitoare pe linia lui Marx En-

dușmănoase am participat în războiul în Armata Sovie-

Anatomia comunismului

gels Lenin Stalin, și la unificarea clasei muncitoare am avut un rol nu numai activ dar inițiativă și am condus această acțiune pînă la acceptarea unificării de către majoritatea conducerii social democrațiilor.

Pe linia economice se știe că ce rol am jucat în legarea țării noastre cu economia URSS și în crearea Sov. Romurilor încă atunci cînd unii economist din PC cauta ca din punct de vedere politic bine se mergem cu URSS dar e linia economică să mergem cu America.

Eu am ridicat împotriva acestei politici și n-am greșit. Planul Marchal repede a arătat față adeverate ale colaborării economice cu S.U.A. Robia capitalisto-imperialiste.

Eu nu numai că am combătut planul Marchal dar am fost inițiatorul creării Consiliului Economic de colaborare între țările de Dem. Populare și URSS în vederea înfrângerii și boicotului anglo-american și ajutor reciproc între aceste țări pentru construirea socializmului.

Aș putea în mai multe surse de coale de hîrtie se înșir și se dezvoltă activitatea mea pozitive pentru răstunarea vechiului regim și construirea socializmului. În luptă de demascare a imperialiștilor a lui Tito agentul lor. Aduceți aminte că eu am propus naționalizarea întreprinderilor capitaliste și am pus din nou în față Guv. Sov. Sfătuirea a fost pozitive deși conduce n-a așteptat acceptarea. Aduceți aminte cum am împiedicat tineretul și sindicatele să meargă la conferințe titoiste și pe baza acestei inițiative a lui V. Luca n-au mai trimis nimeni delegație din nici o țară de Dem. Populare și acțiunea de spargere a lui Tito a unității Fed. Mondiale sindicale și F. Mondiale ale Tineretului a fost zădărnicit. Așa activitate pozitive un dușman nu poate desfășura oricărtă incercă.

Eu aci am înșirat numai cîteva elemente și sapte pozitive revoluționare ca să arăt că dacă așa fi fost dușman nu așa fi putut activa ca astăzi și sincere acțiuni revoluționare și dacă ar fi fost analizate în mod sincer și cinstit toate activitatea mea și nu scos numai cele fapte negative CC PMR nu ar fi ajuns la hotărîre să mă bage în pulcăria pe viață ca "dușman contra-revoluționar".

Nu mai înșir mai departe despre activitatea mea pozitive ca dovada că nu sunt un dușman și nu voi fi chiar dacă CC PMR nedorind să revizuiască hotărîrile sale despre mine va respinge acest memoriu și mă va lăsa să pier în pușcărie se rămîne moartea mea pe conștiința a-

celor care adus în eroare CC PMR și nici decum asupra partidului.

Eu sunt convins că istoria odată și odată mă va reabilita în cea mai de parte judecîndu-mă nu în mod mecanic burghez că ai furat odată ai rămas hoți pe toate viața. Eu am păcătuit contra partidului acum 25-30 ani fiind că mă impus împrejurările nenorocite nu din dușmanie împotriva clasei muncitoare și din lipsa de învățătură și experiență de partid.

Dezvoltarea mea mai departe a mers nu pe linia contrarevoluționare și pe linia marxist-leninist pe linia activității revoluționare deci nu este just ca se șteargă activitatea mea revoluționare și să mă bage între dușmani de clasă bandit contrarevoluționari. Sunt muncitor, mă trag din părinți de muncitor și/rog încă odată CC se impune o nouă anchetare a situației mele și a activității mele fără, partinire și dușmanie cu care unii au adus în eroare CC PMR.

Pe baza acestui material cer o nouă anchetă de partid eliberarea mea din închisoare și punerea mea la o muncă cinstită de muncitor. Eu săgăduiesc solemn CC PMR că voi servi cinsti și cu devotament Patria la orice muncă voi fi pus voi sluji cu devotament cauza clasei muncitoare a Partidului și voi munci și luptă din toate putere pentru construirea socialismului.

R. Sărăt 3 febr. 1957.

Vasile Luca

EM 2 ex.
15.II.1957

(Copie exactă, cu toate greșelile din textul original)

Cu acest număr al revistei Sfera Politicii se încheie reproducerea acestui document ce reprezintă o radiografie a regimului comunist românesc în anii '50, publicat pentru prima dată și accesibil în acest fel cercetătorilor interesati și marelui public.

Problemele politologiei românești

ADRIAN MARINO

Unor scriitori mai tineri le rămîne, în orice caz, "consolarea că oportunismul lor ca oameni le-a permis să publice opere cinstite". Ar fi de asemenea de reținut și "rolul la fel de mare în supraviețuirea morală a culturii noastre în deceniile opresiunii comuniste "jucat de prezența" și operele cătorva mari scriitori care, prin oportunism, au intrat în grajiile regimului și au asigurat o continuitate a literaturii de valoare". Este un punct de vedere strict istoric, de evaluare finală. El poate dezarma, uneori, la limită, orice fel de "rezistență". Dar "istoria (și cea literară) nu e însă nici morală, nici sentimentală". De acord. Că Villon, *escholier*, de pildă, a ucis unul, doi oameni ce importanță mai are azi? Dar dacă în Parisul medieval toți s-ar fi ucis unul pe altul... cred că ar fi avut. În planul legalității și eticii epocii, o anume sancțiune era însă necesară. Cu certitudine.

Demonstrațiile de acest tip sunt, sau pot să apară, la limita paradoxului. Îl acceptăm din plin cînd se face, într-un el, chiar și elogiu... *Îmbogațiilor revoluției*. Este, de fapt, tema capitală a neocapitalismului românesc: "Viitoarea *upper middle class*, fără de care nu există economie de piață, va fi moștenitoarea buticurilor, implicit a securității ceaușiste. E imoral, dar inevitabil". Nici autorul (care confirmă analiza lui Silviu Brucan), nici noi însine nu avem interese economice. Este însă evidență însăși că fără o clasă de mijloc democrația rămîne mereu o dulce iluzie (sau demagogie). Foarte lucidă este și o anume despărțire de Franța actuală: "A juca acum pe cartea franceză" nu reprezintă soluția cea mai potrivită. Se spune că, în 1991, era vorba totuși de Franța socialistă, mitterandistă. Dar problema se pune în continuare și cultural. Si fără a intra deocamdată în

(continuare din numărul trecut)

amănunte, observăm că toți politologii tineri, de care a fost sau va mai fi vorba, în frunte cu Vladimir Tismăneanu (Sorin Antohi, Dan Pavel, Alina Mungiu etc.) sunt sau tind să fie de formăție americană. Este nouă *framework* al politologiei românești. Arondismentul 6 al Parisului a rămas doar nostaliga *passablement gâtuse* a "vîrstei a treia". La independența de spirit și analiză a autorului se adaugă, în sfîrșit (chiar dacă după unele ezitări și chiar derute inițiale) și o anume distanțare de personajele oficiale ale Puterii. Politologia este, într-adevăr, independentă de Putere, de orice Putere, sau nu există. Acest principiu de bază consolidează – și primele două volume prezентate nu fac decît să confirme o astfel de idee – întreaga reflexie politologică românească în plină dezvoltare.

A treia specie de autori, care verifică aceeași constatare, are alte note caracteristice. Este demnă de semnalat, în această ordine de idei, prezența activă a scriitorilor propriu-zisi în sfera publicistică politică. O astfel de evoluție, în regim de libertate a expresiei, n-are de ce să surprindă. Mai întîi, scriitorul, mai bine spus romanțierul, este deprins să observe și să descrie. Poate reține psihologiile individuale și stările de spirit colective. Are un anumit instinct al esențialului și caracterizării sintetice. În nouă climat, el poate trece deci cu ușurință de la ficțiune la realitate. Mai ales, cînd are și destul simț critic, spirit de observație, practica vieții și curiozitatea reală pentru viața socială și politică. Pe aceasta scriitorul actual și-o asumă pe diferite trepte e integrare și expresie. Cu atât mai mult cu cît vălul metaforico-simbolic de camuflaj ideologic din trecut a fost ridicat. Ca orice intelectual adevarat, el rămîne, în continuare, nu mai puțin un izolat. Legăturile sale politice sunt slabe și efemere. Dar atenția și curiozitatea continuă să-i rămînă puter-

nice. Rolul scriitorului este de a fi o conștiință a epocii, un reper al societății civile. Dacă le acceptăm sau nu toate ideile și, mai ales, dacă le punem în practică are mai puțină importanță. Încă o dată: opera solidă, rezistentă, în cele din urmă, învinge și singură ea "rămîne". Putem cita deci cu satisfacție de pe acum trei astfel de exemple, de scriitori-politologi, de urmărit și în viitor. Am dori chiar să atragem atenția asupra lor.

Cel mai bătăios și mai constructiv în același timp, cu o solidă cultură politologică și stil sec, percutant, este romancierul (pînă în 1989) Stelian Tănase. Și-a publicat, între altele, recent, romanul *Playback* (1995), interzis de cenzura ceaușistă, dar preferă deocamdată să-l evocăm în postura de remarcabil analist politic și animator (editor în sensul anglosaxon) al revistei de pionierat, de avant-gardă în felul său, la noi, *Sfera Politicii*, ajunsă după patru ani de existență la nr. 28. Apare acum în format *tabloid*, în genul revistelor anglo-americane de același tip, unde semnează cu regularitate editoriale de o mare claritate. Ele corespund cel mai bine fazei actuale a spiritului politic românesc, dar și nivelului de recepție al publicului: sunt mai mult decît un articol de ziar, dar mai puțin decît un studiu savant și sistematic. Stelian Tănase este bine adaptat acestui nivel mediu de percepție, cel mai necesar în împrejurările actuale.

De fapt, stilul este fixat încă din volumul *Socuri și crize* (București, Ed. Staff, 1993), care reunește articole din perioada 1990-1993: rapid, ritm și propoziții foarte scurte, de cea mai mare eficacitate. Scriitorul are în mod evident simțul conciziei și al ideii centrale, aruncată pe loc în luptă. Toate descrierile, diagnosticele sale sunt exacte, fixate – toate – pe *Imaginea revoluției*. Le reînțilnim, într-o formă sau alta, și la alții. Cu cîteva insistențe și obsesiuni personale în plus. Îl preocupă în mod evident (ca și pe noi, de altfel) rolul intelectualului. De ce este izolat, iremediabil individualist și deci pulverizat, de ce n-a existat la noi o adeverăță "dizidență" intelectuală? Deci *Cine are nevoie de intelectuali?* Se pare, nimici și nu numai în clasa politică. Este deplină lipsă opoziției organizate în jurul intelectualului. Bine descrișă este și ambianța sub revoluție: izolarea, timorarea, "înghețarea", deruta, concentrarea în proiecte individuale în perioada ceaușistă.

Autorul este un mare nostalgic al acțiunii ideologice colective după model ceh, maghiar sau polonez.

Dar materialul uman este altul. De unde totuși să "importăm" alți români? El știe că românul mediu, *the average Romanian* (ca să inventăm și noi o formulă anglo-saxonă în stil Stelian Tănase), este derutat, *Fără puncte cardinale*, fără o busolă ideologică, mediocru și miticist. Înclinarea spre "cîrpeală" și improvizare este mare. Românul nu se ridică încă la principii și programe, la legi și abstracțiuni raționale, fiindcă totul, de sus și pînă jos este, deocamdată cel puțin, personalizat, bazat în mod fundamental doar pe un sistem de relații personale. Cum autorul o și repetă și demonstrează pe larg, într-un excelent editorial recent din *Sfera Politicii: Patroni și Clienti* (24 ianuarie 1995): "Este o societate personalizată în care structura de clan, relațiile patron-client s-au dovedit mai puternice decît succesiile revoluției și tentative de reformă. O societate deci foarte diferită de cea occidentală, impersonală, bazată pe contract, pe instituții și norme". "În anii '80, instituția centrală a fost clanul Ceaușescu și nu PCR sau statul".

Cine n-a intuit această profundă realitate românească va face, în continuare, doar politologie abstractă, calchiată, compilatoare, imitativă, deci minoră. În mod evident, Stelian Tănase este croit dintr-o altă stofă. Din care cauză, între altele, nici nu-și găsește încă locul într-o formă politică. Are multe idei și prea multă personalitate. Cum să se împace cu o altă "personalitate"? Cîte partide "liberale" sau/și de "orientare liberală" avem? Cinci, șase sau... mai multe? Greu de spus cu precizie. În orice caz, cum observă și scriitorul – în consens cu toți politologii români serioși – de o *middle class* "societatea românească are o maximă nevoie". Nu este însă doar o chestiune de partid și de model social care să echilibreze și, în perspectivă, să restructureze efectiv toate componentele societății actuale: jos, încă, "statul munitorilor și țărănilor" și, sus, "clasa nomenclaturistă", ce trebuie să se confundă tot mai mult cu o mafie și oligarhie financiară. Un model sud-american, s-ar spune, se conținează de pe acum. Cine nu pricepe nici această realitate de bază este orice, politician mărunț de provincie sau figurant parlamentar, numai om politic nu. Dar cîți o principală de fapt? Întrebare deschisă...

Politologul este dublat, cum am menționat, de scriitor. El poate deci face foarte bine și "reportajul" trepitant al unui *Solstiu învingerat la București* (printre cele două-trei texte într-adevăr notabile despre revoluția stră-

zii; textul este datat 28 decembrie 1989), după cum Stephan Tănase schițează și portrete de eroi, care devin "literari" prin puuere în pagină, Ion Iliescu, de pildă, este *Un Gorbaciov de provincie* depășit de evenimente. Înainte de al lui H.-R. Patapievici, este cel mai bun diagnostic. Iar *Cîrtjita* infiltrată în statul major al partidelor este chiar un portret literar. Poate figura foarte bine și într-un român. Confesiunea finală, scrisă cu emoție bine controlată ("cartea poartă toate cicatricile experiențelor mele din acești ani") rămâne un adevarat document de epocă, plin de iluzii și ratări politice. Ele sunt tipice unui intelectual exigent, cu vocație civică, dar care nu și-a găsit (încă) mediul potrivit. Probabil nici nu și-l va găsi vreodată. Căci, de fapt, el (încă) nici nu există. În ce ne privește, avem unele experiențe comune din perioada 1990-1991, chiar dacă pe trasee diferite. Îl înțelegem bine, ajungând la nu puține concluzii comune.

O interferență evidentă între literatură și ideile politice (sau invers) se constată mai ales la Bedros Horasangian, pe care-l citim, cu satisfacția de totdeauna, și în recentul volum *Bonjour, popor!* (București, Edit. Staff, 1995). Notăm foarte în trecere că difuzarea unor astfel de cărți nu este deloc, dar absolut deloc strălucită. De fapt, lernantabilă. Într-un sens, este poate cazul cel mai elovent de "proză" efectiv "politică". Scriitorul realizează, singurul la noi, deocamdată cel puțin, o combinație – denumită de la un timp și "post-modernă" – de ficiuine și ideologie, pamflet și comentar de actualitate, istorie și cronică a zilei, lirism și sarcasm, polemică și reflexie morală. Nu de mult, a publicat și o savuroasă *Enciclopedia Armenilor* (București, Ed. Kadet 1994), unde se găsesc de "toate": cariere comuniste de oameni iluștri din diferite țări, ratări și aventuri, amintiri romântate, imagini cosmopolite și multe altele. Piesa de rezistență este *Scenariu ratat pentru Jerzy Kawalerowicz*, povestea grandorii și decadenței unui nomenclaturist armean-polonez-stalinist. Astfel de texte, scrise înainte de 1989, dovedesc și un fenomen fundamental tipic țărilor comuniste: dedublarea, ambiguitatea și în final "duplicitatea" (greu de spus dacă "onorabilă", sau... toate la un loc). El a făcut, în orice caz, posibilă desprinderea de realitatea comunistică, luciditatea și deprinderea spiritului critic, în împrejurări foarte dificile. Sub aparențe bonome, joviale, ironic-sarcastice, Bedros Horasangian și-a păstrat con-

știința liberă de o frumoasă integritate morală. Nu este deloc, în treacăt fie spus, puțin lucru.

Aceleași calități apar, din plin, și în *Bonjour, popor!* al cărui titlu sarcastic nici nu mai trebuie subliniat. Este vorba, bineînțeles, de... poporul român. Mai precis de o anumită mentalitate (congenitală? alterată? și una și alta?), în același timp profund timorată și terorizată de represiunea totalitară și defensiv-adaptabilă. La dosarul "politologiei" românești scriitorul adaugă, în orice caz, o pagină moralistă de parcurs cu atenție. Este chiar caracteristică reflexiei "politologice" actuale această critică morală permanentă, acută și în adâncime. Mulți o cred încă, la noi, chiar mai importantă decât un sistem de idei abstracte. Asupra lor cădem de acord, în definitiv, cu destulă ușurință. Dar cînd este vorba să le aplicăm realităților românești actuale și să tragem toate concluziile, este mult mai complicat. Nu este deci de mirare că astfel de reacții sunt deocamdată destul de rare.

Ceea ce pare să obsedeze, efectiv, pe Bedros Horasangian, în această ordine de idei și a reacțiilor sale suflente, este "degradarea umană". De unde, "o infinitate de compromisuri". Se spune, de fapt, un întreg – și sever – diagnostic al societății românești ceaușizate (dar nu numai): "descurcăreală", "Ne-am descurcat, ne vom descurca", "șmechereala", "adaptarea la români" sunt notele dominante. Să nu uităm nici "ciocoil susfletesc", nici – mai ales – *Fenomenul Gogu* (de la... Gogu Rădulescu, personaj comunista influent, patron și protectorul scriitorilor de... diferite nuanțe), text antologic. Cu ajutorul său, intelectualul român a reușit, adesea "să se strecoare, să sară, într-un cuvînt, să se descurce". Dar această "descurcăreală" s-a întors "împotriva noastră, fiindcă ea a anihilat puterea noastră de a ne radicaliza și solidariza". Cum să te radicalizezi împotriva răului cînd "pila Gogu" (ca să redefinim și noi aceeași situație) citește: "abuz de putere și trafic de influență" funcționează impecabil? "Corupția și specula ce domină de atîta vreme, azi căpătînd forme de-a dreptul incredibile, nu pot fi eradicate în plan social, dacă acest *fenomen Gogu* nu va dispărea". Imaginea are toate şansele să rămînă și să se popularizeze. Si eliminarea sa să rămînă, în continuare, încă o utopie a epocii... □

(Continuare în numărul viitor)

Falimentul socialismului

FLORIN CONSTANTINIU

Căderea regimurilor comuniste din Europa de Est și destrămarea Uniunii Sovietice au fost considerate ca dovada de netăgăduit a falimentului socialismului.

În fond, după criteriul însuși al gnoseologiei marxist-leniniste – "practica este criteriu suprem al adevărului" proclama Lenin –, seismul care a prefăcut în ruine edificiul societății socialești în URSS și țările est-europene (situația din China, Coreea de Nord și Vietnam compostă o discuție separată) apărea ca expresia lipsei de viabilitate a "orînduirii socialești".

Rîndurile de față își propun să conteste această opinie și să arate: (1) socialismul "construit" în URSS și impus apoi țărilor-satelit prin prezența Armatei Roșii (România, Polonia, Ungaria, Bulgaria, Cehoslovacia, R.D. Germania) sau prin activitatea partidelor comuniste, sprijinite și dirigate de Moscova (Iugoslavia, Albania') a fost un socialism atât de desfigurat, încît el nu-și merită numele; (2) chiar în condițiile unei societăți socialești grav alterate de realitatea rusă a existat o alternativă la stalinism, reprezentată de buharinism.

Stalin, angajat în disputa privind posibilitatea construirii socialismului în URSS, în anii '20, apoi victorios asupra lui Troțki, în această dezbatere, a ocultat neîncrederea lui Lenin în privința edificării unei societăți socialești în Rusia, în absența victoriei revoluției socialești, dacă nu în mai multe alte țări, cel puțin în Germania.

Lenin era convins de posibilitatea *victoriei revoluției socialești* în Rusia (și a impus bolșevicilor, care rămîneau în bună parte reticenți în această privință, o strategie avînd obiectiv cucerirea puterii), dar pentru ca victoria socialismului în Rusia să devină posibilă, el considera necesar ca revoluția rusă să devină semnalul revoluției mondiale.

În 1918, Lenin a încheiat dezastruoasa – pentru Rusia – pace de la Brest-Litovsk, în aşteptarea revoluției pe care o considera iminentă în Germania (așteptările sale au fost însă îșnelate), în 1919, Lenin a creat Internaționala a III-a, concepută ca un stat major al revoluției

mondiale (de aici caracterul draconic al disciplinei impusă de Comintern partidelor aliate), dar republicile sovietice din Ungaria și Bavaria s-au dovedit efemere. În 1920, Lenin a ordonat invadarea Poloniei de către Armata Roșie în speranță că proletariatul polonez se va răscula, iar incendiul revoluționar se va extinde și asura Germaniei.

Pînă în 1923, Lenin muribund, a așteptat izbucnirea revoluției în Germania, și în acel an, Cominternul a făcut pregătiri intense pentru a declanșa revoluția în patria lui Marx și Engels (pentru a conduce pregătirile a fost trimis "expertul" în problemele germane, Karl Radek) dar, o dată cu eșecul insurecției din Hamburg (23-25 octombrie 1923) a devenit limpede că republica sovietică nu putea fi instaurată în Germania.

Cum se explică obstinația cu care Lenin a încercat să provoace revoluția în Germania? Pentru că, în concepția sa, o Germanie sovietică, puternic industrializată, cu un proletariat avînd o solidă pregătire ideologică marxistă, o astfel de Germanie era în măsură să smulgă Rusia din înapoierea sa.

Așadar, în viziunea lui Lenin revoluția socialistă putea birui în Rusia, dar socialismul nu putea fi construit decât dacă revoluția învingea, cel puțin, și în Germania.

Desfășurările din Rusia de după încheierea războiului civil, l-au convins pe Lenin că tradițiile Rusiei țăriste sănătoase să fie mai puternice decât noua societate, a cărei construire începuse. El a remarcat cu disperare că tipul Oblomov era caracteristic nu numai moșierimii ruse, ci și proletariului rus, locul planurilor făurite de eroul lui Gonciarov fiind luat de interminabilele și sterilele ședințe de tot felul.

Victoria lui Stalin în lupta pentru succesiunea lui Lenin a avut drept consecință impunerea modelului stalinist al socialismului, "nemarxist atât în literă cât și în spirit" pentru a relua formula lui Alexander Erlich, care conchide "Rezultatele au fost o creștere economică rapidă, dar și o mizerie de nedescris, o risipă monumentală

de resurse și o pervertire a obiectivelor finale: relațiile colectiviste de producție au fost golite de conținutul egalitar și libertar pe care «clasicii» și continuatorii lor aşteptaseră ca ele să le aibă².

S-a adăugat teroarea plasată în descendența celei practicate de Ivan cel Groaznic pentru a asigura consolidarea autorității centrale și a mijloacelor de excepțională duritate utilizate de Petru I pentru a garanta succesorul politiciei sale de modernizare.

Dacă între sovietologi s-au purtat discuții asupra originii existente în URSS³ – în ce ne privește considerăm că a fost vorba de un despotism oriental în condițiile unei societăți industrializate – ei sunt de acord că nu poate fi vorba de un socialism autentic.

Putea exista o alternativă la stalinism? Împărțăsim întru totul punctul de vedere al lui Stephen F. Cohen, după care N.I. Buharin reprezintă „figura simbolică a alternativei *nесталинист* (sublinierea noastră – Fl. C.) atât în Uniunea Sovietică, cât și în Europa”⁴. Sovietologul american a subliniat că „buharinismul a fost o variantă mai liberală și mai umană a comunismului rus, cu tendințe sale autoritare congenitale”⁵.

O atenție deosebită merită vederile economice ale lui Buharin. El consideră că edificarea socialismului trebuie să înceapă prin îmbogățirea țăranimii. O țărănim bogată însemnă:

- a) o piață internă asigurată pentru produsele unei industrii necompetitive pe plan extern;
- b) produse agro-alimentare, în cantități mari, pentru orașe;
- c) o importantă sursă de venit pentru stat, care poate percepe de la contribuabilul rural înstărit, impozite destinate să finanțeze industrializarea țării.

Dacă, în URSS, ar fi fost urmată politica economică preconizată de Buharin și nu colectivizarea forțată, politica impusă de Stalin, este evident pentru oricine că evoluția Uniunii Sovietice ar fi fost alta.

Nu dorim să ne angajăm pe terenul alunecos al istoriei contrafactice (ce s-ar fi întîmplat dacă în confruntarea Stalin-Buharin ar fi învins cel mai din urmă), dar este sigur că anii 1925-1928, cînd cuvîntul lui Buharin a cîntărit greu în elaborarea orientării partidului bolșevic, au fost cei mai buni de pînă la începutul politiciei de reformă a lui Gorbaciov.

Credem, aşadar, că în 1989 a falimentat nu socialismul, ci despotismul oriental industrializat, născut de revoluțiile ruse după 1917, și impus de URSS după 1945 țărilor din sfera ei de influență.

Dacă ne este îngăduită o comparație, am spune că soarta „socialismului real” (diferit de cel practicat de partidele socialiste și social-democrate din Occident) se asemăna cu rețeta unei prăjiturăi, care, cîtînd în cartea de bucate, apare ca foarte gustoasă, dar prepararea ei a fost încredințată celei mai nepregătite bucătăresc.

A fost tragedia marxismului ca înfăptuirea lui să fie încercată în cea mai barbară țară a Europei. Falimentul tentativei era sigur! □

NOTE:

1. Iugoslavia și Albania au fost de aceea și țările care s-au emancipat complet, în cele din urmă, de sub tutela Moscovei.
2. Alexander Ehrlich, *Stalinism and Marxism Growth Models* în vol. *Stalinism*, Ed. Robert C. Tucker, New York, Londra, 1977, p. 154.
3. Vezi pe larg, Stephen F. Cohen, *Bolshevism and Stalinism*, ibidem, p. 5 și urm.
4. Prefață la ediția Oxford (1979) a lucrării sale *Bukharin and the Bolshevik Revolution*, vezi și ediția rusă *Buharin. Politiceskaja biografija 1888-1938*, Moscova, 1992, p. 22.
5. *Ibidem*, p. 23.

FLORIN CONSTANTINIU (1933) – He graduated from History, Bucharest. Ph.D. in History.

Currently, researcher at the Institute of History “Nicolae Iorga”. He is specialist on the issues of the Second World War.

He authored the book *Romania și Pactul Molotov-Ribbentrop*.

Problema democratiei transetnice

ALINA MUNGIU-PIPPIDI

1. CE FEL DE PROBLEMĂ?

Problema minorității maghiare din România se prezintă la abordări din unghiuri extrem de variate. Dincolo de abordările istorice, această problemă extrem de complexă poate fi astăzi tratată din unghiul drepturilor omului, cum o fac unele organizații de profil, al dreptului internațional, al științelor politice, al studiilor etnice, și așa mai departe. Nici o abordare nu poate fi pură, și viuviul multora dintre cele existente este că, pretinzînd că privesc problema dintr-un singur unghi, introduc elemente din domenii diferite care viață argumentația. Realizînd toate aceste dificultăți și încercînd să profite de această experiență raportorul de față, fără să piardă nici un moment din vedere faptul că această analiză este menită să fie în principal una politică, nu vrea să limiteze totuși cîmpul ei la domeniul politic, ci să găsească o perspectivă de sinteză.

Dacă nu am procedat astfel, e probabil că nu am fi capabili, încercînd să rămînem riguroși, să producem nimic altceva decît o dare de seamă. Căci aceia care ridică problema drepturilor maghiarilor din România ajung să discute despre autoguvernare și redistribuirea puterii între centru și administrația locală, o problemă de politică generală, cu implicații asupra suveranității, sau izolează stări rupte de contextul lor istoric, fără de care nu pot fi interpretate corect, cei care discută problema pur politic, ca, de exemplu, proiectul elitei maghiare din România de a pregăti o secesiune îndepărtată neglijată brutal aspecte esențiale care îñ de drepturile individuale și colective ale unei minorități din Europa în secolul nostru; iar aceia care discută problema din punctul de vedere al

conflictului etnic o transformă într-o problemă de securitate, care, ca orice problemă de acest gen, neglijă indivizi, comunități, și orice noțiune de justiție pentru a rezolva problema stabilității. Am văzut toate aceste abordări, mai mult sau mai puțin amestecate, transformate în politici la nivelul teatrului de luptă și reconciliere post-iugoslav și rezultatul ne face să pledăm pentru un punct de vedere că mai inclusiv, atât în ceea ce privește argumentele, că și interesele.

În perioada redactării acestui text – februarie 1996 – negocierile pentru tratatul de bază dintre România și Ungaria par ajunse în impas. Pronosticul ministrului de externe maghiar, Laszlo Kovacs, violent contestat de unele surse românești, (*Adevărul* de vineri, 9 februarie 1996), ni se pare destul de realist: este puțin probabil că tratatul va fi încheiat înainte de alegerile generale din România, deși, pe de altă parte, noi considerăm că ar fi un argument pozitiv electoral pentru partidul al căruia guvern ar reuși concilierea – fie și formală – româno-maghiară. Dar, aşa cum subliniază președintele organizației naționaliste Vatra Românească (Zeno Opris – “Uniunea Vatra Românească are șase ani”, alocuțiune publică, Tg. Mureș, 10 februarie), în acest an electoral voturile “românilor” vor conta mai mult decît voturile “europenilor”. Prezentarea includerii Recomandării 1201 în textul tratatului și “diabolizarea” acestui document european, care nu este totuși decît o recomandare, fac riscantă încheierea cu orice preț a tratatului pentru guvernul român, care se poate confrunta cu o puternică campanie naționalistă în plină campanie electorală și într-un moment în care raporturile cu partenerii săi mai naționaliști oscilează între concurență și alianță. În plus, aşa cum au subliniat în varii ocazii diversi alți comentatori, guvernul

Nationalism

român nu are prea mult de câștigat din încheierea tratatului cu cîteva luni mai devreme sau mai tîrziu, în condițiile în care integrarea euro-atlantică se arată a fi un proces de foarte lungă durată, probabil de durată mai lungă pentru România decît pentru Ungaria.

Tratatul nu este încă decât o actualizare suplimentară a problematicii minorității maghiare din România. A reduce problema comunității maghiare din România la obtuzitatea autorităților române și la ignoranța mediului politic românesc care are rezerve privitor la Recomandarea 1201 ar fi însă reducionist la maximum și în mare măsură greșit.

Problema este mai profundă, substraturile ei nu în doar de chestiuni care pot fi rezolvate juridic, legislativ sau administrativ, ci prezintă o încărcătură psihologică deosebită, înțînd de reprezentările sociale ale trecutului Transilvaniei, în primul rînd ale coabitării dintre cele două etnii, care motivează tendințe profunde, deseori iraționale și dificil de controlat. O tradiție îndelungată face ca acestor tendințe să le fie furnizate justificări, răjiuni, suport științific și pseudoștiințific de către intelectualii celor două națiuni.

Vom examina aceste tendințe grupându-le în ceea ce am putea numi contenciosul ideologic al dezbaterei româno-maghiare, pe care îl vom discuta alături de contenciosul umanitar (probleme înțînd de drepturile individuale și parțial cele colective ale minorităților), și administrativ-politic (chestiunile legate de autodeterminarea internă). Am recurs la această clasificare din motive de sistematizare, deși, ca orice clasificare, ea include un grad oarecare de aproxiماție.

Contenciosul umanitar

Drepturi individuale

Prima observație care se impune la acest capitol e că ponderea revendicării drepturilor colective sau și a autodeterminării interne comunitare a devenit în anul 1995 dominantă. Dacă acesta este un fel de a admite că drepturile individuale sunt în mare măsură satisfăcute sau dacă, pur și simplu, UDMR s-a hotărît să deplineze accentul luptei politice pe acest tip de abordare se poate discuta.

Fapt este că din lista de plângeri adresată Consiliului

Européi pe data de 12 ianuarie 1996 sub titlu de "Information on the Status of Commitments Entered into by Romania upon its Application for Membership in the Council of Europe as Recorded in Opinion No. 176" din 8 capitoare doar două (7. Persoane întemeiate pe baze etnice sau politice și 8. Discriminarea bazată pe apartenența la o minoritate națională) abordează tangential această problemă și aduc în sprijinul lor doar cîteva cazuri concrete, dintre care unele destul de discutabile.

Exemplul concret este cazul Pal Cseresnyes, despre care în documentul UDMR citat se afiră că l-ar fi lovit pe Mihăilă Cofariu, dar nu loviturile lui ar fi cauzat leziunile grave, ci cei șase maghiari condamnați pentru a fi atacați în timpul Revoluției sediul poliției din Zetea.

Argumentul UDMR că într-o situație similară, la Cugir, românii care au linșat polițiști în timpul Revoluției au fost amnistiați în timp ce grupul maghiar de la Zetea nu este destul de convingător și partea română ar fi trebuit să se arate mai flexibilă în această chestiune.

Observația generală privind lipsa de imparțialitate a justiției care în cazul conflictelor interetnice ca incidentele de la Tîrgu Mureș din 1990 a condamnat doar țigani și maghiari și se pare de asemenea justificată. Nu trebuie uitat că, cu o zi înainte de manifestațiile degenerate în lupte de stradă un grup de români au atacat sediul UDMR din Tg. Mureș, agresând fizic pe unii membri ai organizației.

Aceste exemple au însă – toate – un caracter mai curînd excepțional. Din lunga listă a Națiunilor Unite de exemple de discriminare etnică la care poate fi supus un individ nu regăsim în memoriile maghiarilor din România, cu excepția tratamentului diferit în justiție în caz de confruntare direcă, nimic altceva.

Firește, pot fi ridicate obiecții cu privire la egalitatea șanselor profesionale sau alte chestiuni mai nuanțate, dar asemenea obiecții ar fi deja de ordin extrem de subtil. Nu este deci de mirare că, însumind exemplele de discriminare etnică într-un material adresat statului român, Consiliul European concluzionează că discriminări sunt doar țiganii.

Drepturi colective

Statul român s-a arătat în general extrem de precaut și de sensibil la chestiunea mențiunii drepturilor colec-

Nationalism

tive în orice angajamente internaționale. Cu toate acestea, la ora aceasta chestiunea drepturilor colective nu mai poate fi exclusă din asemenea documente, iar în legislația românească, inclusiv în Constituție, fără a fi numite ca atare, există prevederi și garanții care circumscriu drepturi colective.

Întrebarea este deci mai curînd care drepturi colective pot fi negociate de reprezentanții minorității maghiare, cîte sunt acceptabile pentru statul român, care anume pot fi definite ca drepturi – fie și colective – și care devin acțiuni politice, care nu pot fi discutate disociindu-le de scopul lor final.

Partidele politice extremiste din România presupun de obicei că acest scop final este modificarea granițelor României și întoarcerea Transilvaniei la Ungaria. Președintele Iliescu și guvernul sunt mai aproape de ideea că ținta finală a demersului politic udemeric este autonomia teritorială internă a comunității maghiare, ceea ce președintele a etichetat ca "ghettoizare" în mai multe rînduri. Convenția Democratică nu a reușit să articuleze un punct de vedere în această privință, oscilând între denunțarea propagandei naționalist-șovine a aliaților partidului de guvernămînt și declarații de ultimă oră de fidelitate față de statul național și condamnare a "exagerărilor UDMR".

Ceea ce este surprinzător în privința problemei maghiare din România este că aceasta nu a fost discutată niciodată realist, luînd în considerare toate posibilitățile. Fie din discuție este eliminat cu totul scopul politic al UDMR, chiar cel declarat, și discuția este circumscrisă în mod fals la o simplă dezbatere privind drepturile minorităților, fie intențiile UDMR sunt "diabolizate" și pretențiile sale respinse în bloc, fără a mai fi analizate. Ceea ce lipsește în realitate este o negociere în termeni reali a subiectului între UDMR, ca reprezentant autoconstituit al minorității maghiare și statul român. Ceva asemănător a fost încercat imediat după constituirea Consiliului pentru Minorități, dar din cauza lipsei de sinceritate a ambelor părți experimental nu a reușit. În orice negociere care caută să regleze un conflict interetnic, sinceritatea ambelor părți este vitală și orice negociere în alți termeni decît cei reali este inutilă. UDMR este ca atare îndreptățită să declare că negocierea cu un guvern aliat cu PUNR, partid ai căruia reprezentanți în adminis-

trația locală au un comportament ofensator și provocator față de maghiari, este inutilă: dacă guvernul ar fi realmente interesat să negocieze ar trebui să arate un semnal acestui bunăvoiețe luînd măsuri pentru pedepsirea deșantării propagande xenofobe găzduită în publicații ale foștilor și actualilor săi aliați sau oprind pe Gh. Funar de la excese cu mijloacele care s-au dovedit astă de potrivite la sancțiunea primarilor opozitiei.

UDMR, pe de altă parte, trebuie să acorde guvernului unele garanții de loialitate fără de care drepturile colective nu mai pot fi considerate ca atare, ci doar modalități de a realiza un scop final secesionist; ori, secesiunea unei minorități nu face parte din drepturile sale colective. Nici autoguvernarea administrativă nu este un drept, ci doar o posibilitate între altele pe care le are statul de a media asigurarea unor drepturi.

La ora aceasta, sistemul educației de stat asigură într-o bună măsură oportunități egale de instrucție pentru un tînăr maghiar și un tînăr român: ambii pot studia în toate treptele de învățămînt în limba maternă.

Cu toate acestea, legea învățămîntului în ultima sa versiune recuperează unele înlesniri făcute de statul român comunist maghiarilor și astfel a fost calificată drept un instrument al genocidului cultural, ceea ce este, desigur, cel mult o figură de stil, și aceasta discutabilă.

Sistemul educației școlare teoretice complet în maghiar și un număr de facultăți și de grupe de studiu în maghiară par însă niște lucruri insignificante pentru liderii maghiari – care ignoră sau pretind că ignoră faptul că state mult mai liberale, ca Anglia sau Franța, au acordat mai puțin și cu mai multă zgîrcenie minorităților lor (și nu celor recente, ci celor vechi, bretonii și respectiv velșii) – față de ceea ce nu au căpătat: învățămînt profesional în limba maghiară și profiluri universitare mai specializează ca dreptul, arhitectura etc.

Unde subiectul însă este pur politic, înțînd din nou de intenționalitatea politică, este în cazul separării școlilor, a recuperării școlilor confesionale care ar oferi întotdeauna această posibilitate de separare totală de clase parallele românești, și – mai ales – în ideea pregătirii de specialisti din absolut orice domeniu în maghiară.

Piața de muncă a comunității maghiare nu are însă, probabil, o mare nevoie de avocați care să știe prost românește, ci dimpotrivă. Nici de economisti sau medici,

la drept vorbind, deoarece profilul lor le impune exame de specializare și relații profesionale care îi obligă la contacte continue cu restul societății românești. O vizion profesional-autarhică a unor specialiști maghiari începând de la fizică atomică la neurologie care să fie stabiliți la Sf. Gheorghe nu se pare cam nerealistă. În schimb, este evident că învățămîntul profesional în maghiară este necesar: este nevoie de asistențe medicale maghiare, de tehnicieni maghiari etc.

De asemenea, subiectul unei universități separate e abordat excesiv de nervos de către statul român, gata să presupună că asemenea universitate s-ar transforma într-un focar de naționalism maghiar.

În ceea ce privește școlile confesionale, din care maghiarii uită să menționeze că doar o parte nu le mai aparțin, un regim liberal n-ar trebui să facă din această chestiune una politică și să le înapoieze, ca pe orice alte proprietăți confiscate unor asociații private.

O chestiune foarte contestată rămîne cea a dreptului de a da concursurile în limba maternă. Aici, UDMR susține că orice concurs – admiterea, chiar la o facultate la care limba de studiu nu este maghiara, ci limba oficială, doctoratele în orice specialitate, concursurile de angajare ar trebui să se desfășoare în limba maghiară. Această revendicare este mult exagerată. Concursuri în limba maghiară ar trebui să se dea doar la facultățile la care limba de studiu este maghiară, mai ales în condițiile în care sistemul de învățămînt școlar face limba română facultativă.

Termindu-se că un absolvent al unui liceu maghiar care vrea să urmeze economia nu ar putea da un examen de admitere în limba română, maghiarii alimentează teza naționaliștilor români conform căreia maghiarii, cu acest sistem școlar, nu învață deloc românește și ca atare nu pot fi buni cetățeni români.

Statul român are dreptul să ceară și maghiarilor, cum cere studenților străini în fond, un minim de cunoaștere a limbii române pentru a putea studia într-o universitate cu limbă de predare română. La fel, în ce privește angajarea în orice slujbă în care applicantul nu va avea de a face doar cu maghiari. Pe de altă parte, este firesc să se echivaleze titlurile universitare obținute în străinătate, deci și la Budapesta: costurile studiului nu au fost suportate de către statul român și dacă absolventul nu știe

românește este riscul său – dar aceasta nu îl face mai puțin absolvent sau doctor al unui sistem superior de învățămînt. Sistemul greoi și represiv prin care studiile în străinătate, masteratele și doctoratele nu pot fi echivalate decât după traducerea în română a tezei și examinarea de către o comisie românească – cînd de multe ori e vorba de universități mult mai prestigioase decât chiar cea din București – e absurd, un vestigiu al statului totalitar și ar trebui eliminat.

Teama UDMR că din pricina acestui concurs de admitere va scădea numărul elevilor în liceele maghiare nu ni se pare justificată: la urma-urmei, aceasta nu înseamnă că acei elevi sau studenți își vor uita limba maternă! și sistemul de învățămînt în limba maternă nu este, sau nu ar trebui să fie, un scop în sine, ci un mijloc pentru a oferi șanse cît mai apropiate unui cetățean a cărui limbă maternă este maghiara cu a unuia care are ca limbă maternă română, ca să poată obține o calificare cît mai bună și o slujbă corespunzătoare.

Dincolo de discuția politică asupra drepturilor colective, teama statului român că acestea să fie prevăzute în angajamente internaționale nu ni se pare deci justificată. Totul este ca acestea să fie definite clar. E perfect acceptabil pentru România să accepte drepturile comunitare privitoare la păstrarea identității culturale a minorităților, la dreptul acestora la legături cu țara-mamă, la un segment din programele publice de *broadcasting* destinate minorităților, la inscripții bilingve acolo unde populația minoritară este de peste 10% din totalul populației etc.

În ce privește însă autoguvernarea minorităților în alte chestiuni decât cele care țin de sfera informației (educație, cultură), o formă sau alta de organizare nu mai poate fi considerată un drept, ci trebuie să facă obiectul negocierilor între statul central și administrațiile locale sau regionale pentru a se stabili în ce măsură transferul de suveranitate este acceptabil. În nici un caz, contrar a ceea ce afirmă documentele UDMR, autodeterminarea internă nu este un "drept", pentru simplul fapt că nu există așa ceva în teoria politică și nici în dreptul internațional.

Contenciosul ideologic

Importanța pe care o au reprezentările sociale a supra trecutului istoric și a modelului ideal de comuni-

tate/societate, formalizate prin diverse limbaje politice, este covîrșitoare. Mare parte din discuția asupra unora sau altora dintre drepturile minorității maghiare nu poate fi izolată de aceste reprezentări și este o ipocrizie să se poarte în absența discuției lor.

1. Chestiunea istorică

Originea istorică a popoarelor din Transilvania, data stabilirii lor în regiune, precum și proporția demografică în decursul timpurilor este un vechi teritoriu de dispută. Ne-ar place să declarăm că acest teritoriu este pur academic astăzi sau pur propagandistic, dacă această dispută nu ar influența direct un număr din revendicările considerate vitale de către UDMR.

Astfel, e un lucru cunoscut că abordarea maghiară privind istoria Transilvaniei consideră că români au venit în nordul Dunării, deci și în Transilvania de abia în secolul al XIII-lea, că numărul lor a crescut printre migrație continuă prin trecătorile muntoase din țările române. Împreună cu pierderile suferite de maghiari în lupta cu turci, aceste elemente au concurat la crearea unei majorități românești în Transilvania (finele secolului XVIII). Mare parte din argumentele acestei teorii țin de denumirile geografice arhaice din Transilvania sau Bulgaria.

O colecție enormă de scrieri istorice și pseudoistorice, parte sprijinită de statul maghiar, parte de organizații din diaspora, poate fi găsită în toate cancelariile și bibliotecile lumii. Istoricii maghiari cei mai liberali de la Budapesta consideră, în cel mai bun caz, că această chestiune a primordialității unui popor asupra celuilalt nu mai contează astăzi, dar nu am întîlnit nici un material care să nu afirme că români s-au stabilit în Ardeal doar în urma maghiarilor.

Aceeași viziune reiese și din rezumatul istoric pe care UDMR îl include în documentele sale. În pliantul de prezentare al organizației, sub titlul *Scurt istoric al maghiarilor din Transilvania* este rezumată într-o pagină o istorie care amintește de toate naționalitățile regiunii, mai puțin de români. Unica mențiune privitoare la România este aceea a alipirii din 1918, ceea ce desigur poate conduce pe cineva la concluzia că aceasta a fost o simplă anexare. De asemenea, există texte publicate în

presa maghiară din România care consideră naționaliști pe români care contestă acest caracter de anexare a unirii din 1918 și echivalarea Trianonului cu Diktatul de la Viena. (Denes Laszlo "La istorie – insuficient", în MagroPress, mai 1995, p. 44).

Să fim bine înțeleși: oricine poate avea orice viziune asupra istoriei dorește. Dacă are mijloace, ar trebui să aibă libertatea de a o conferenția, predă sau expune,

chiar dacă aceasta contrazice istoria oficială a unei țări.

Unde apare dificultatea? Atunci când UDMR se consideră discriminată de obligativitatea predării istoriei, geografiei și educației civice în limba română în învățămîntul de stat. Istoria și geografia Transilvaniei, din păcate, mai ales în versiune maghiară, se constituie doar în argumente într-un discurs al marii nedreptăți istorice suferite de Ungaria la Trianon. Acest discurs este desigur unul posibil: dar credem că se merge prea departe cîrindu-se statului român să-l includă, fie și într-o formă atenuată, într-un sistem educațional care trebuie să creze cetățeni loiali ai unui stat rezultat din această "nedreptate" istorică. Se poate argumenta contrar celor expuse aici replicînd că istoria, geografia sau educația civică predate în maghiară de către profesori maghiari este dorită doar ca facilitate lingvistică, neurmînd să difere prea mult prin conținut. Ne îndoim însă de acest lucru. Nu există manual de istorie în limba maghiară care să nu prezinte viziunea istorică descrisă de noi mai sus, cu toate argumentele geografice menționate, chiar tratatele considerate mai puțin naționaliste realizează acest lucru. Este așa o mare nedreptate faptul că statul român ezită să educe copiii unei minorități într-un spirit frustrat și revendicativ?

De asemenea, în ceea ce privește educația civică, nu trebuie uitat că menirea acestei discipline, la ora aceasta prost realizată în sistemul nostru de învățămînt, este de a pregăti cetățeni ai unei societăți unice, chiar dacă "multiculturală" (în ultima vreme biculturală, din păcate), cu o legislație în limba română și în care vehiculul principal al comunicării este limba română. Avantajul de a studia această disciplină în maghiară, cu excepția creației unor locuri de muncă pentru cîțiva licențiați maghiari, ni se pare îndoienic. Si lucrul s-ar putea în fond rezolva prin predarea în română de către licențiați maghiari.

Introducerea predării istoriei și culturii minorităților nu se pare de asemenea firescă, cu condiția ca aceasta să nu fie ea însăși o istorie discriminantă care să prezinte cultura maghiară ca fiind nu doar mai veche, ci și superioară celoralte din Transilvania. Argumentul des utilizat în cărțile de istorie maghiară, de exemplu, cum că raporturile demografice în Transilvania s-au inversat deoarece popoarele mai puțin civilizate au o rată de nașteri mai mare (în cazul de față români, dar români îl folosesc și ei față de țigani) nu numai este nici măcar discriminativ, ci racist de-a dreptul.

2. VIZIUNEA ASUPRA SOCIETĂȚII

În mod normal, orice sociolog, indiferent de apartenența etnică, ar stabili probabil că România la această oră este o societate unică. Acest lucru este produsul unei evoluții istorice de la comunitate la societate (cf. Ernest Gellner, *Conditions of Liberty – Civil Society and its Rivals*, Penguin Press, 1994). În această societate trăiesc naționalități diferite, care însă s-au socializat în comun, moștenind astă un trecut comun vechi de generații, cît și o experiență comună cu caracter uniformator.

Este de asemenea o lume în care multiculturalitatea în sensul ei tradițional, să cum era specifică Europei Centrale medievale sau habsburgice sau măcar să cum arăta la data formării României mari – o societate evident multiculturală – a dispărut în mare măsură (cf. Garon Therborn – *Multiculturalism and Central Eastern Europe in European Modernity*, lecture at Collegium Budapest, March 1995). În numai o sută de ani, capitalele est-europene s-au omogenizat etnic, iar culturile s-au atenuat. Diferențele existente azi sunt în mare măsură doar lingvistice și religioase, având acest caracter incomplet de culturi diferite.

Pe scurt, Estul Europei a fost nivelat, și principalele culturi care au dispărut au fost cele ale minorităților tradiționale, ca de exemplu evreii. Rezultatul dispariției mozaicului duce la dispariția tradiției de coabitare seculară și armonioasă, lăsând în urmă mai curând conflicte tradiționale organizate pe cupluri (sârbi-croați; bulgari-sârbi; români-maghiari, etc), lipsite de naționalități-tampon, cu alte cuvinte, naționalități care să nu dispună de un stat propriu și în care conflictul interetnic să nu se suprapună pe un vechi conflict teritorial.

Acstea precizări ni se par necesare atunci cînd se discută statutul minorității maghiare din România, deoarece viziunea asupra tipului de societate existent și dezirabil este esențial pentru înțelegerea politică partenerilor în această dezbatere. Există cel puțin 4 viziuni diferite:

1. *Teza "celor două societăți"* – viziunea maghiară sau cel puțin cea popularizată în 1995 de către conducători ai comunității maghiare, conform căror maghiari din România sunt nu doar o comunitate diferită, ci o "societate". Aceasta e un tipic exemplu de *wishful thinking*. O asemenea afirmație nu poate aduce argumente serioase în sprijinul ei, dar dovedește în schimb voința de a crea din maghiarimea din România o societate diferită. Programul nu e simplu, ci, dimpotrivă, extrem de ambicioz. Pentru realizarea acestui deziderat, nu doar autonomia culturală, ci și cea locală sunt insuficiente. Numai autonomia teritorială în sensul ei cel mai complet ar putea duce – în timp, și doar pentru locuitorii regiunii respective, la o diferențiere astă de marcată de restul societății românești. (Unul din momentele centrale ale separatismului quebequez a fost, de exemplu, cererea introducerii unui amendament constituțional care să specifică că Quebec este o societate diferită de restul Canadei – (cf Jacques Parizeau – "The Case for a Sovereign Quebec", în *Foreign Policy*, summer 1995). Chiar și în aceste condiții suntem foarte sceptici față de o asemenea dezvoltare. Chiar printr-o politică activă multiculturală nu poate fi eliminat un factor integrator decisiv și din ce în mai puțin "o societate" aparte din orice țară est-europeană. Un drum în sens contrar al unei regiuni locuite de maghiarii din România ni se pare nu doar anacronic, ci și imposibil de realizat.

Etniile formează societăți separate doar în sistemele etnic ierarhizate, ceea ce nu e cazul în România de astăzi, deși a fost în Transilvania istorică. Acest ideal paște transpare adesea din ultimele declarații – din ce în ce mai sincere – ale UDMR, ca atunci cînd dl Marko Bela vorbește despre un model de autoguvernare inspirat de "practica ardelenescă din trecut" (Bela Mark – *Programul de autonomie al Uniunii Democrate Maghiare din România*).

Or, este evident că sistemul autonomiilor medievale nu e o sursă utilă pentru stat de la finele secolului XX, sau nu ar trebui să fie. Pe de altă parte, maghiarii din

România sunt astă ca distribuție demografică, cît și ca distribuție socială prea diseminată pentru a-i putea izola de societatea românească pentru a crea o societate aparte. Modelul consociativ, la rîndul său, nu presupune existența a două societăți diferite: un minim comun este indispensabil.

Drumul către o societate separată coincide obligatoriu cu drumul retragerii din stat – oricăt de liberal față de minorități ar fi acest stat. E drumul separatiștilor din Quebec, care au construit o întreagă mitologie pentru a atribui drept sursă a tuturor relelor elemente comune cu restul societății canadiene, refuzând să vadă cît de mult sunt ei însăși parte din acea societate.

Este, din păcate, în mare măsură și drumul separatiștilor maghiari din România, chiar dacă aceștia nu reprezintă tot UDMR sau toată comunitatea maghiară. Numai aşa capătă sens insistența de a desființa orice școli cu limbi de predare paralele, care să păstreze în comun serbări, excursii, orice formă de socializarea interetnică.

2. *Viziunea "asimilaționistă"* a lui Gh. Funar și a susținătorilor săi. Definim ca "asimilaționism" negarea "unor pretenții pluralistice particulare, eventual chiar minime" (Robert L. Simon – "Pluralism and equality – the status of minority values in a democracy", în *Majories and minorities*, Chapman and Wertheimer ed., NOMOS NY Univ. Press, 1990, p. 209). Conform acestei viziuni, minoritatea maghiară este un factor de instabilitate perpetuu, nelocală congenitală față de statul român, și căreia nu trebuie să i se permită să se organizeze pe criterii etnice pentru a nu amenința statul român. Aceasta presupune, pe de o parte, interzicerea unor asociatii cu caracter politic, ca UDMR, iar pe de altă parte, combaterea "din față" a nașterii și dezvoltării unei conștiințe culturale diferite la nivelul minorității maghiare.

Această viziune se însoțește de o teorie paranoică asupra istoriei politice a statului român, veșnic nedreptățit și victimă a unor vecini răuoitori și a conspirațiilor internaționale, și o reevaluare pozitivă retrospectivă a diverse figură autoritare sau cu merite antimaghiare din istoria românilor. Viziunea aceasta e astă de mediatizată, că uneori domină de departe orice altă viziune din partea românească.

Acest fapt se datorează instrumentării campaniei naționalist-șovine de către grupul de publiciști național-

comuniști care au construit ideologia naționalist-comunistă a lui Ceaușescu și au reușit după Revoluție să capete controlul asupra unor organe de presă, cu distribuție scăzută, dar numeroase. Mulți membri ai acestui grup sunt redactori sau purtători de cuvînt la instituții ale statului, și de aceea viziunea lui Gh. Funar se regăsește desori în ziarul guvernamental *Vocația României*.

Viziunea asimilaționistă nu a caracterizat însă la nivel de politici în 1995 autorități centrale ale statului – sau doar în mică măsură –, ci doar locale, astfel că manifestările ei practice au avut un caracter mai curînd provocator decât discriminator. Cu alte cuvinte, Gh. Funar nu a avut mijloacele adecvate pentru a-și pune în îndeplinire programul de asimilare forțată a maghiarior. Cu puținele sale mijloace, trebuie însă să recunoaștem că a făcut tot ceea ce a putut, interziceri de inscripții bilingve, hărți și amenințări de tot felul, o publicitate naționalistă deșănată din care o bună parte s-a revărsat – cum e pînă la un punct firesc, dată fiind alianța partidului său, PUNR, la guvernare, și asupra guvernului și statului în ansamblu, deși guvernul și statul nu au practicat politica asimilaționistă lui Gh. Funar.

3. *O viziune "a societății plurale"*, care consideră societatea, fără a face tentative de asimilare a minorităților, ca "uniformă". Dincolo de accesele propagandiste menite să aducă voturi, aceasta este viziunea statului român. Conform acesteia, grupurile etnice nu trebuie să interacționeze în politică, individii fiind purtători ai cetățeniei direct și nu prin intermediul identificării lor etnice. Această viziune are dezavantajul că nu duce la formarea unei societăți stable. "Societățile pluriști", scrie Donald Horowitz, "se definesc prin disensiune și poartă germanele conflictului" (Donald Horowitz – "The Logic of Secession", în *Nationalism*, Hutchinson & Smith, eds, Oxford University Press, 1994).

O societate este "plurală" doar atunci cînd una dintre culturi le domină pe celelalte. Instabilitatea care caracterizează asemenea societăți are la bază un conflict de valori diferite. Ca atare, singura cale de a menține echilibru unei astfel de societăți, mai ales în condiții de criză economică și socială, este un control sporit al statului asupra zonelor și structurilor nevralgice. Statul român exercită acest control prin intermediul prefectilor, care au rolul să împiedice o emancipare prea mare a autori-

tătilor locale maghiare, și prin intermediul armatei, menținând unități militare în zonele cu populație majoritar maghiară sau plantând unități noi.

Aceste tehnici nu servesc la reducerea conflictului, deși împiedică organizarea forțelor civile în conflict, ci amplifică tensiunile și resentimentele interetnice statuind ideea că statul față de minorități nu este și nu poate fi decât un stat polițienesc, iar maghiarii în regiunea în care sunt majoritari trăiesc într-o stare psihologică de ocupație militară, tendință de a se desprinde odată pentru totdeauna de acest stat opresiv fiind stimulată, nu diminuată. Cu toate acestea, era cel mai logic ca statul post-comunist, moștenitor al unui sistem centralizat, să intre firesc în acest pattern și nu în altul. Nu este însă firesc să rămână în el la nesfîrșit.

4. Viziunea consociativă – unele grupări intelectuale și politice au promovat doctrina consociativă, fără ca aceasta să devină în mod explicit politica întregii opozitii în chestiunea maghiară.

Termenul de democrație consociativă sau consensuală aparține profesorului de științe politice Arend Lijphart și constă în: 1. "o mare coaliție a tuturor grupurilor etnici". 2. veto mutual în mecanismul decizional: decizii care privesc pe toată lumea se iau în comun, cele care privesc exclusiv o minoritate se iau de către aceasta, care își poate la rigoare exercita dreptul de veto dacă se încearcă impunerea unei decizii care nu-i convine. 3. reprezentare proporțională. 4. autonomie etnică. (cf. Arend Lijphart – *Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty one Countries* – New Haven: Yale University Press, 1984).

Democrația consensuală este un concept teoretic. În practică, nici un guvern al vreunei țări occidentale nu este o "democrație consensuală", ci o combinație între o democrație majoritară și una consociativă.

Viziunea consensuală nu poate fi aplicată în orice sistem politic, și cei care au vorbit despre ea pînă acum în România au făcut-o cu multă superficialitate, în unele cazuri neștiind probabil despre ce e vorba, deoarece – cazul unor reprezentanți ai CDR – se declară în același timp artizani ai democrației consensuale și adversari ai autonomiei pe criterii etnice. Viziunea consensuală poate aduce un pas înainte major pe calea reglementării disputei româno-maghiare, dar numai cu condiția clarifi-

cării modelului și adoptării lui, pe o bază negociată, la realitate românească.

Limbajul disputei ideologice româno-maghiare se cantonează în epoca modernității: "stat național unitar" (românii) "comunitate maghiară cu o conștiință națională dezvoltată" și "conștiință" (maghiarii). Nu ar fi nici rău în asta, dacă acest limbaj nu s-ar amesteca cu discuții despre concepe și terminologii post-moderne, cum sunt, spre exemplu, subsidiaritatea și democrația consociativă (cf. Goran Therborn – *Multiculturalism and Central Eastern Europe in European Modernity*, lecture at Collegium Budapest, March 1995).

Facem aceste observații legate de aparatul conceptual al problemei, deoarece e greu să descoperi soluții noi unor realități pe care continuă să le descrii în termeni tradiționaliști. □

(continuare în numărul viitor)

(Acest material a fost redactat inițial ca raport documentar al Centrului de Studii Politice.

Forma sa dezvoltată, prezentată aici, se constituie ca și capitol introductiv al unui studiu mai amplu, finanțat de Uniunea Europeană prin Programul PHARE pentru Democrație.)

ALINA MUNGIU PIPPIDI – A Ph.D. in Social Psychology. She was formerly a Fulbright Fellow at Harvard University.

She is the author of *România după '89 – Istoria unei neînțelegeri*, Humanitas, 1995.

Currently, she is a scientific secretary of the Center for Political Studies and Associated Professor at the Faculty of Political Science, Bucharest University.

Obsesia naționalismului

BOGDAN NICA

Una din premisele teoretice asumate în chip ne-discriminatoriu de către studiile de analiză critică a ideologiilor politice și care folosesc o versiune insuficient sistematizată a conceptului de totalitarism este identificarea extemei drepte fasciste cu extremă stînga comunistă, pe baza unor similarități fortuite între finalitățile de ordin practic ale celor două ideologii. Atunci cînd nu ia o formă explicit polemică sau nu se transformă într-o strategie de discreditare, argumentul identității aspiră la o funcționalitate strict analitică: dezvăluirea convergențelor de structură a unor fenomene de patologie politică. Însă, chiar și în cazul acesta, logica argumentării, prin care se ajunge la abandonarea anumitor criterii de rigoare metodologică, nu poate oculta originea sa ideologică, și anume teoria politică de esență conservatoare pentru care proiectele radicale de transformare socială reprezintă amenințări directe la ordinea naturală statului într-o formă de totalitarism, deși prin intermediul literaturii de dizidență din blocul est-european, fenomen explicat într-o bună măsură de linia generală a politicii culturale post-comuniste, care este una de discreditare a teoriilor sociale critice. Însă, pentru situația dată, cea a elitelor intelectuale românești, faptul acesta este evident rezultatul unui proces: asumarea, în lipsa unei tradiții originale de gîndire socialistă și a unei dizidențe ideologice alta decât viziunea escapistă a speculației mistice, a unui cadrul conceptual elaborat în condițiile radicalizării anumitor secțiuni ale dizidenței și transformarea categoriilor esențiale de analiză critică în instrumente de dezbatere polemică. Cu alte cuvinte, majoritatea analiștilor români au preluat anumite categorii analitice, cum e și cea de totalitarism, în momentul migrării lor, datorită saltului ideologic performant de dizidență reconvertită, din sfera criticii ideologice în cea a contra-ideologiei.

Această inconsecvență/imprecizie metodologică în domeniul izolat al studiilor politice, alături de altele asupra cărora nu insist aici, reflectă o strategie generală de politică intelectuală care, nefiind de origine post-co-

munistă, dar fiind articulată în termenii conceptuali ai anti-comunismului militant, aspiră la păstrarea continuității în tradiția autohtonă a conservatorismului. Asocierea cu elemente de ideologie naționalist-traditionalistă apare în acest chip inevitabilă; opoziția intelectuală românească, chiar prin elitele sale cele mai "liberale", trădează o afiliere directă la naționalismul de nuanță conservatoare. În acest sens, tentativele răzlețe de dezbatere a fascismului românesc interbelic, inițiate de cele mai multe ori de intelectuali din emigrație sau neconsacrați în sfera academică, sunt revelatoare; ele au rămas fără ecou în cercurile intelectuale influente, și au lăsat impresia unei întreprinderi riscante și premature de deconstrucție a mitologiilor naționaliste locale de factură fascistă. Interesele naționale, definite cel mai adesea printr-o serie de raționamente obscure care reflectă alchimia dintre o versiune balcanică de Realpolitik și o filosofie a istoriei de proveniență hegeliană-herderiană, reprezintă limita concesiilor ideologice ale "liberalismului" intelectual românesc. Racordarea acestui liberalism la universul de discurs consacrat de resuscitarea contemporană a teoriilor politice liberale, și adoptarea cadrului conceptual și a termenilor de analiză promovați strategic de această resuscitare, constituie o afacere pur conjuncturală. Cea mai clară ilustrare este preluarea necritică și supralicitarea altrei categorii analitice, cea de "societate civilă", categorie cu totul absentă din registrul politic al dizidenței românești, și care în condițiile actuale capătă valențe de folclor politic.

Monopolul producției de analiză politică îl detine fără îndoială grupul liberal-conservator, puternic afiliat ideologic, și a căruia legitimitate și identitate au fost construite în urma unui efort de apropiere și ajustare a unei tradiții dizidente de factură mistic-evazionistă. Ca atare, producția sa este cu preponderență eseistică, nesistemantică, aparținând criticii literar-filosofice ori polemicii culturale. Grupurile minoritare, ale căror discursuri suferă de claustrarea datorată limbajului tehnic sau perspectivei neortodoxe, sunt mai puțin dispuse la angajare ideologică și reflectă, înainte de toate, disensiuni de perspectivă vizavi de politica culturală dominantă. Competiția intelec-

tuală nu urmează cu rigoare liniile de demarcație impuse de identificările ideologice; criteriile de selecție și marginalizare au în vedere, în principal, facțiunile deviante de natură socialistă sau social-democrată și cele care, prin natura discursului pe care îl promovează, instrumentalizează categorii de analiză ce nu-și găsesc aplicabilitate în apologii sau retorici conservatoare, naționaliste sau religioase. Dreptul la contestație, o dată monopolizat de efuziunile liberal-conservatoare, devine exclusiv, iar exercitarea lui primește sancțiunea grupului opoziționist dominant.

Strategia elitelor de opoziție încorporează astfel elemente de ideologie politică, cît și elemente de ideologie culturală; corelarea emergenței unei fațiuni neo-legionare din mijlocul opoziției liberal-conservatoare, fenomen ce nu poate fi pus numai pe seama unor considerente de natură electorală, cu absența unei abordări critice neschivoce a fenomenului legionar nu este complet fortuită și nici abuzivă. Singurele tentative de deconstrucție sistematică a ideologiei mistic-naționaliste aparțin unor analiști care uzează de subterfugiile teoriei clasificate cu privire la identitatea totalitarismelor. Netestată critică, această ipoteză aruncă în joc un argument ne-științific, prin care se urmărește deopotrivă amalgamarea criteriilor de analiză și delegitimarea proiectelor de inspirație progresistă, consacrînd astfel un spațiu de manevră pentru spiritul conservator, care se face purtătorul de cuvînt al valorilor naționale (ipoteza importului ideologic) sau al celor spirituale (cruciada împotriva ateismului).

Fenomenul legionar merită un interes aparte. Există cîteva supozitii elementare care compun retorica sa de de-culpabilizare. Există mai întîi pretenția la "spiritualitate"; se invocă argumentul că legionarismul este mai mult decât o mișcare politică (ceea ce-l absolvă de la în-cadrarea în parametrii politici normali), este o mișcare spirituală. Într-o bună tradiție a sofismului filosofic, atunci cînd se cauță să se justifice o aberație se ridică la rang metafizic. Ca "mișcare spirituală", legionarismul evadează instantaneu orice spațiu de discurs restrîns la analiza politică, devine o esență transcendentă. Acest clișeu de justificare este similar cu transformarea nazismului și, respectiv, a principiului "Ein Volk, ein Reich, ein Führer", într-o metafizică obscură, suficientă în sine, transcendența oricărei judecăți. Există apoi pretenția la "originalitate"; adeptii de-culpabilizării revendică legionarismul ca fenomen "pur românesc", prin care se înțelege – legionarismul ca valoare națională. "Monismul" acesta cultural (considerarea naționalistă a valorilor cul-

urale) se află și la originea atitudinii de intoleranță în fața oricărui demers critic care încercă situaarea unor fenomene locale într-un context mai larg, găsindu-le justificare într-un context eclectic și nu într-o filosofie puristă și izolaționistă a culturii. Mai există pretenția la "legitimitate"; adeptii acestui argument retrospectiv pledează în favoarea acceptării legionarismului ca alternativă viabilă la comunism. Purificarea comunistă de după război risca să transforme militanții fasciști în martiri, alimentând astfel o politică de "victimizare". Mitologizarea mișcării legionare și a membrilor ei, biografiile hagiografice ale liderilor mișcării și respectiv ideoșincraziile generate de un anti-comunism fanatic converg în construirea unei ficțiuni istorice menite să absolve o grupare politică de crimele pe care deliberat le-a comis.

Liberalii români reproduc o specie ciudată de liberalism, care combină efuziuni declarative de aderare la modernitate și occidentalism cu un conservatorism radicalizat și un tradiționalism ortodox orientat către perpetuarea mitologiilor naționale cu privire la statul etnic și specificul național. Miza competiției între intelectualii liberali și ideologii naționaliști de extremă dreapta sau stânga este apropierea simbolică a valorilor culturale ale generației interbelice și inventarea genealogiilor spirituale prin care această apropiere devine posibilă. Ca atare, orice dezbatere critică a ideologiei naționaliste joacă rolul unui instrument de legitimare în efortul de dificare a unui conservatorism modern, în versiune balcanică. Liberalismul conservator, producție băstinașă și ideologie hegemonică în cadrul opoziției intelectuale, reprezintă tentativa de reconciliere a conservatorismului de factură izolaționistă și ortodoxă cu imperativele politice ale realităților post-comuniste. Potențialul critic al acestui liberalism în condițiile politicii post-comuniste este tot atât de redus ca și cel al fostei dizidențe mistic-evazioniste ("salvarea prin cultură") în condițiile politicii comuniste. Continuitatea de structură este evidentă. Naționalismul reprezintă cadrul simbolic general în care se formulează și elaborează strategiile dominante și contestatare de politică ideologică și culturală din România.

BOGDAN NICA – He is a student at the Faculty of Philosophy, University of Iași. In 1994-1995 he had a research grant at Bard College, New York.

Este 1996 un an de grătie?

CLAUDIU SĂFTOIU

Nu. El rămîne anul alegerilor și nimic mai mult. Cine ar aștepta ca rezultatul scrutinelor să aducă o schimbare semnificativă în planul mentalității politice românești, n-ar recurge decît la un sir de iluzii paleative. Cine așteaptă alegerile și atîciștigă în realism și, poate, în eficacitate.

Eşichierului politic actual nu i s-au adăugat, la patru ani de la ultimele alegeri generale, formaţiuni de anvergură, în stare să modifice raportul de forţe dintre mai vechii protagonisti politici, fie ai opoziţiei, fie ai puterii. În linii mari, oricare ar fi scorul final, soarta României pentru următorii patru ani nu rezervă surpize de proporţii. Ceea ce merită remarcat este însă efortul marilor partide şi alianţe de a redefini strategii şi chiar opţiuni, în folosul clarificării relaţiilor cu propriile electorate. O astfel de semenea atitudine perfecţionistă a manifestat opoziţia română. Toate partidele importante, cu fotolii în parlament, dar fără ministere alocate, s-au străduit, într-un mod adeseori traumatizant, să-şi consacre o identitate proprie, sensibil alta decât cea cu care a pierdut în toamna lui '92. Este şi motivul pentru care anul preelectoral 1995 a înregistrat mişcări masive de trupe, noi alianţe şi mai dese dezerŃuni, individuale sau în bloc, pe versantul agitat al opoziŃiei române. Pe versantul opus, al puterii, al partidelor-satelit sau aliate formaŃiunii majoritară la guvernămînt, iniŃiativele de rearanjare a tablei de joc au avut un caracter conjunctural, determinat de strategia formativă, de cele mai multe ori subtilă, dar întotdeauna agresivă a PDSR-ului, acum cea mai consolidată formaŃiune politică românească.

Starea de fapt a clasei politice, la doar o lună înaintea alegerilor locale, așteptate pentru luna aprilie, este debitoare într-o proporție copleșitoare anului 1995. Anul trecut s-a putut constata că voința politică manifestă fiecare partid important, și mai ales că putere dețin formațiunile politice de a se confrunta și, eventual, anula sau compromite, una pe spatele alteia.

Opoziția

După ce ani de zile Convenția Democratică a pedalaț pe atuul cel mai important al opozitiei, care promitea o schimbare totală a societății prin forma de guvernămînt monarhică, la mijlocul lui februarie 1995, președintele CDR, Emil Constantinescu decide într-o ședință a Comitetului Executiv că pentru partidele din România problema monarhiei nu este, de fapt, o problemă. Pentru prima oară, Convenția intră într-o legalitate principală cu Constituția României, arătînd că nu se va opune unui referendum național privind forma de guvernămînt. Tot în acele zile, Emil Constantinescu schimbă sigla alianței și chiar titulatura (Convenția Democrată Română). Termenul nu s-a impus, dar el e demn de luat în seamă, în contul eforturilor, constante după aceea, ale CDR de a-și redresa strategia politică.

Situată în care se află, la începutul anului 1995, opoziția unită sub pălăria mare a Convenției, este una belicoasă. Anterior, CDR renunțase la a mai susține UDMR, iar PAC și PL '93, ele însese suferind dureri de creștere și redefinire, nu mai plac rectorului universitar. Noul protocol al Convenției Democratice întâmpină rezistența rece a PAC-ului și a PL '93, deja decise să vorbească pe limba lor, dar mai ales refuzul partidului lui Sergiu Cunescu, PSDR, de a semna protocolul alianței. Micuțul partid social-democrat al lui Sergiu Cunescu se ridică împotriva hegemoniei țărănistre în cadrul Convenției Democratice. De fapt, gestul PSDR nu reprezintă decât deznodămîntul unei mai vechi răfuieri. Aliat fidel și chiar docil pînă atunci al țărănișilor, PSDR a devenit, pe la sfîrșitul verii lui '94, "oaia neagră" a Convenției. Atunci, partidul lui Dinu Patriciu și Horia Rusu, susținut de președintele Convenției, au propus scoaterea PSDR și CDR. Cauza reală a supărării fostului prezidențialibil s-a aflat tot atunci. Sergiu Cunescu îi înmînase lui Cornelius Coposu o scrisoare prin care cerea, nici mai mult nici mai puțin, decât democratizarea unei convenții care se intitula deja democratică. Textul scrisorii mai propunea

ca viitorul candidat al alianței la președinție să fie o persoană care să nu fi trecut prin defunctul PCR. Aluzia trimitea, firește, la rectorul Universității București și liderul Solidarității Universitare. După cum s-a aflat mai târziu, scrisoarea cu pricina a dat prilejul unor întîlniri de la înțre președintele rector și PL '93. Primul promitea acestui partid, în schimbul suspendării PSDR-ului, sprijin pentru susținerea ideii listelor separate în alegerile locale. Cum Emil Constantinescu nu și-a ținut promisiunea făcută liberalilor, aceștia l-au abandonat, făcând în prealabil unele dezvăluiri. Gestul lui Sergiu Cunescu nu a fost unul necugetat, aşa cum s-a presupus inițial. Poliția de asigurare s-a ivit repede, prin dobândirea președintelui de onoare a Partidului Democrat al lui Petre Roman și, relativ recent, prin constituirea Uniunii Social Democrațe, cu care social-democrații lui Cunescu participă la alegerile pentru magistratura supremă în stat în '96.

Creditată cu un procent constant crescător în 1995, formațiunea cea mai titrată a Convenției, Partidul Alianței Civice, a ieșit și ea la rampă, sărind fără complexe în fața alianței de opozitie. Trebuie remarcat faptul că PAC este singurul partid din CDR care a înaintat un compromis tehnic, prin care înținde guvernului punți de înțelegere și comunicare.

De asemenea, în legătură cu mult vînturata problemă a minorităților naționale, ca și cu forma de guvernămînt, liderii PAC s-au distanțat semnificativ de mai încăpățânații lor tovarăși de opozitie. La 9 februarie, Partidul Alianței Civice propune cîteva măsuri, menite să restrucureze marea familie a alianței din care face parte. Punctul al doilea al declarației PAC conține propunerea privind desfășurarea campaniei candidatului la președinția Convenției în condițiile respectării Constituției. Având românii o constituție republicană, este evident că PAC s-a distanțat de cel mai important aliat, PNȚCD. O altă propunere a fost adoptarea tuturor deciziilor politice în CDR prin participarea exclusivă a partidelor componente. În sfîrșit, PAC s-a mai delimitat de acțiunile extremiste ale UDMR – aducătoare de voturi naționaliste în contul Convenției. Aceste semnale trase cu îndîrjire și cu scopuri lesne de aflat de principalele partide ale CDR au configurat, pe tot parcursul lui 1995, o nouă luptă politică a opozitiei (lupta de principii). Impresia generală a fost că opozitia se erodează pe interior și că luptele fratricide îi periclitează imaginea.

Nu a fost aşa. Confruntată cu un eșec electoral care i-a oferit răgazul unei reflecții binevenite, opozitie s-a diversificat, asumîndu-și rolul de practician real al democrației politice, cu care electoratul român nu s-a familiarizat nici în 1996.

Opinia publică rămîne reticentă cu privire la eficacitatea opozitiei române, sprijinindu-se tocmai pe mersul anului '95 în sensul opozitiei. Un an al clarificărilor, al luptelor doctrinare, al delimitărilor și specificărilor foarte exacte, anul în care partidele de opozitie au practicat compromisul politic, înțeles într-un sens pozitiv la un nivel performant.

Cea mai semnificativă delimitare a constituit-o poziția față de chestiunea maghiară. După ce, la 23 ianuarie, Uniunea Democrată a Maghiarilor reafirma, prin un comunicat, că va continua programul său de realizare a autonomiei etnice, Guvernul României pune de-a dreptul piciorul în prag și, făcînd uz de prerogativele sale, avertizează că va acționa în justiție uniunea etnică dacă aceasta nu va reveni asupra deciziilor sale.

Discuția privind autonomia locală a căpătat dimensiunile unei zavere moderne, într-atât de confuze și inconsistente au fost motivele părților beligerante. De altfel, România semnase, în vara lui 1994, Cartea Europeană privitoare la autonomia locală. Situația a devenit cu adevărat gravă, iar guvernele celor două țări nu s-au grăbit să o aline. Mai mult, executivul de la Budapesta a refuzat o întreydere cu trimisul român, iar guvernul de la București a întărit afirmațiile unor lideri pe care i-a luat gura pe dinainte. Opozitia română a jucat cartea națională, delimitîndu-se și ea de acțiunile UDMR. Atacul a fost dat de pe poziții principiale. □

CLAUDIU SĂFTOIU (1968) – He graduated from the Faculty of Philology, University of Bucharest.

He published many articles in *Dilema*, *Contrapunct*, *Curierul Românesc*, *România Literară*.

Currently, he is Director of the Radio Station 2M+.

Sănătatea, experiment sau reformă?

CARMEN IORDACHE

In 1995, conform datelor statistice internaționale publicate, România a înregistrat cel mai înalt nivel al ratei mortalității din Europa. Un factor semnificativ care a contribuit la valoarea indicatorului amintit a fost degradarea continuă a stării de sănătate a populației în posida existenței unui număr de peste 26 medici la 1.000 locuitori (mai mult decît în țările dezvoltate) și cu toate că, anul trecut, Guvernul a introdus un program de reformă în domeniul sănătății. Legea sanitară, nr. 3/1967, asigură cadrul juridic de funcționare a sistemului național de sănătate actual într-un mod anacronic. Deși nu a fost abrogată, această lege este sistematic încălcată chiar de ministerul de resort. Potrivit prevederilor sale, acordarea asistenței sanitare în România se face după teritoriu sau locul de muncă. În continuare, legea prevede numai un sistem sanitar centralizat în care Ministerul Sănătății coordonează prin direcțiile sanitare județene activitatea personalului sanitar și alocă bugetul polyclinicilor, dispensarelor și spitalelor universitare și teritoriale. Ministerul Sănătății, în calitate de principalordonator de credite, a declarat un nivel de 3,5% din PIB (estimat de specialiști sub valoarea de 25 miliarde de dolari) al cheltuielilor pentru sănătate în cadrul bugetului național pe anul trecut, un buget de austerație impus de accentuarea crizei în economie. Camera Federativă a Medicilor (CFM) organizație sindicală a medicilor a contestat acest nivel al cheltuielilor pentru sănătate, deoarece ministerul a inclus la cheltuieli bugetare fonduri externe acordate României pentru sănătate, precum și o serie de fonduri speciale care nu au fost cheltuite. În realitate, sistemul național de sănătate a primi după reevaluările CFM fonduri în valoare de numai 2% din PIB. SUA a cheltuit pentru sănătate în anul precedent 7,5% din PIB, Franța 8%, Marea Britanie 7,5%, Ungaria 5,5%, Cehoslovacia 5,5%, Albania 6% etc. În cifre absolute, bugetele pentru sănătate ale fiecărei țări sunt foarte diferite, în funcție de performanțele economiei naționale. Procentul alocat reprezintă o chestiune de strategie politică adoptată de

Actualitatea

integrală și de cele mai multe ori nu-și primesc compensațiile acordate de la buget. Astfel, farmaciile nu mai pot onora rețetele compensate, iar bolnavii trebuie să plătească prețul integral. Deși situație, Ministerul Sănătății a emis recent un ordin, prin care farmaciile să somate să suporte, în locul statului, compensarea rețelor și un altul prin care medicii sănătății oblige să nu elibereze, indiferent de boala, rețete cu o valoare mai mare de 100.000 lei. În legătură cu această ultimă măsură, Camera Federativă a Medicilor preconizează chemarea în instanță a guvernului sub acuzația de abuz și încălcare a dreptului exercitării profesiei de medic.

Legea nr 74/14 iulie 1995 privind exercitarea profesiei de medici, înființarea, organizarea și funcționarea Colegiului Medicilor conferă medicului dreptul de inițiativă și decizie în exercitarea actului medical, excludându-l din categoria funcționarilor publici. Grilele de salarizare stabilite fără prea multe diferențieri de către reprezentanții Ministerului Sănătății sunt o dovadă că medicul este în continuare considerat un angajat oarecare al statului. Salariul lunar al unui medic primar are același nivel cu salariul mediu din economie și reprezintă echivalentul a 120 de dolari US. Ministrul Sănătății în Cabinetul Văcăroiu a fost numit, fără rezerve, medicul personal al fostului președinte Ceaușescu, prof. univ. dr. Iulian Mincu, cunoscut pentru serviciile aduse regimului dictatorial communist. Este de notorietate în lumea medicală cum Iulian Mincu și-a însușit lucrările științifice ale unor prestigioși specialiști (între care și ale profesorului său, medicul C. Pavel) după ce i-a denunțat la Securitate drept legionari și criminali ai poporului, obligându-l astfel să părăsească țara. Abia trecuseră trei ani de la schimbarea dictaturii comuniste și partidul de guvernămînt l-a desemnat să răspundă de domeniul pe cel care, prin lucrările sale "științifice" privind alimentația ratională, justifica politica cumplită de înfometare la care zeci de ani a fost supusă populația României. Nici dacă, teoretic, ar avea bune intenții, actualul ministru român al Sănătății Iulian Mincu, nu ar putea înțelege că profesiunea de medic este o profesiune liberală. Majoritatea posturilor importante ale sistemului nostru sanitar sunt ocupate de veleitari și apropiati ai PDSR, în fapt aceiași care au servit nomenclatura comunista. Este una dintre explicațiile pentru care în domeniul sanitar există o stare de lucruri anormale în care cel mai funcțional mecanism este nepotismul, fapt care a condus la coborârea ștachetei școlii românești de medicină. O anchetă în ori-

ce facultate de medicină ar depista că jumătate din cadrele universitare sunt rude între ele. Situația este valabilă și în spitalele importante, specialiștii cu greu reușind să lucreze aici. De obicei, un medic slab nu poate fi dat afară ca pentru incompetență fiindcă are cel puțin un susținător în minister.

Reforma sistemului sanitar nu face excepție de la regula programului de reforme ale guvernului Văcăroiu, în care modificările sunt neesențiale, iar schimbările, cînd există, sunt dezastruoase. Hotărîrea de Guvern nr. 370/1994, urmată de mai multe ordine ale ministrului Sănătății, reprezintă cadrul juridic prin care guvernul Văcăroiu a inițiat reforma sistemului sanitar. Programul a fost introdus numai în județele Brașov, Buzău, Bistrița-Năsăud, Suceava, Sibiu, Vîlcea și Vrancea, drept care a fost intitulată experiment al reformei. Aceste acte normative conțin prevederi aberante, fără logică și nu arată că ar avea vreo legătură cu reforma. Iată cîteva exemple. Toți cetățenii județelor amintite sunt numiți în HG 370 pacienți. Fie că sunt bolnavi, fie că nu, cetățenii sunt nevoiți să se înscrie pe lista unuia din cei 1.700 de medici vizăți de reformă. Fiecare medic și-a alcătuit o listă de pacienți – listă de capătăne –, alergînd după cît mai mulți virtuali pacienți în funcție de care primește salariul. Salarizarea medicilor este singura schimbare de reformă sanitară a partidului de guvernămînt. Un punctaj impus, direct proporțional cu numărul prisoanelor înschise pe lista de capătăne înllocuiește vechile grile de salarîu. Ministerul Sănătății nu a angajat prea multe fonduri în acest proiect. Pentru a da unor medici un salariu mai mare și-a propus de la început să îl micșoreze pe al altora. Astfel, articolul 2 din HG 370 explică situațiile în care salariile sunt penalizate: dacă punctajul rezultat în raport cu numărul pacienților și structura pe vîrstă este prea mare, adică mai mare de 10.500, dacă numărul de pacienți pe lista de capătăne depășește 1.500 etc. Cazurile de epidemii se vor rezolva fără ca medicii să emită pretenții materiale adică prin muncă voluntară. Acest lucru este în mod expres prevăzut în experimentul de reformă și, contrar, Codului Muncii, pentru a nu fi penalizați la salariu, medicii sunt obligați să lucreze noaptea și în sărbătorile legale. Rezultatul introducerii și aplicării acestui experiment e, evident, irelevant în planul îmbunătățirii stării de sănătate, iar o statistică publicată de ziarul ministerului, *Actualitatea medicală*, arată neficiența sa. Din datele publicate rezultă o creștere a venitului lunar al medicilor cuprinși în programul de reformă de 17%. Volumul de

Actualitatea

muncă exprimat în ore de lucru este mai mare de 32%, în consecință munca unui medic este de două ori mai prost plătită. De fapt, acesta a fost scopul "reformei" în sănătate și, recunoscîndu-se contribuția ministrului sănătății la elaborarea sa, programul denumit "Experimentul Mincu". Medicii, prin organizații sindicale și profesionale au reacționat vehement, acuzînd Guvernul de abuz și nerespectare a independenței exercitării profesiei.

În plan juridic, HG 370, prin faptul că modifică sistemul de acordare a asistenței sanitare fără o lege parlamentară, este neconstituțională. Dar neconstituționalitatea este o boală cronică a actelor normative ale guvernului Văcăroiu.

Inexistența cadrului juridic adecvat unui sistem sanitar modern, constituie, ca și în celealte domenii ale societății noastre, un impediment serios în introducerea unui program real de reformă. Legea asigurărilor de sănătate ar putea rezolva, în parte, modul de finanțare în acest domeniu. Convenția Democratică din România, principală forță politică în opoziție, a arătat că reforma sanitară presupune schimbarea modului de finanțare a sistemului (care include și modul de plată a personalului medical) și modificarea sistemului de proprietate, pentru a putea funcționa în legalitate numai cabinetele medicale particulare competente. Sănătatea cetățeanului constituie însă scopul schimbărilor din sistem. În România, cazurile medicale sunt rezolvate în proporție de 75% la spital, acest procent făcînd neîncăpătoare spitalele. Dotarea polyclinicilor, dispensarelor și medicilor de familie cu tehnică modernă care să permită diagnosticarea bolilor în faze incipiente ar degrevă spitalele. Din această perspectivă, accentul reformei se pune pe medicina preventivă și de primă linie.

Pregătirea personalului medical, îndeosebi a personalului cadrelor sanitare medii, constituie o problemă căreia reforma sanitară trebuie să-i acorde atenția cuvenită. De cîțiva ani, România înregistrează un număr îngrijorător de mari de copii infectați cu HIV și bolnavi de SIDA, după cum s-a constatat, contaminati îndeosebi la spital datorită aparatelor medicale nesterilitate. În jurul acestui subiect, presa internațională și organizațiile umanitare din lume au făcut multă vîlvă, dar inexplicabil, în prezent nu există o prevedere legală pentru sancționarea nerespectării celor mai elementare norme de igienă sanitară. Din acest motiv, asistentele pot folosi instrumentar sanitar nesterilizat (și acest lucru, se mai înfîrplă datorită unei pregătiri profesionale necorespunzătoare) fără

să suporte vreo consecință. Într-un spital din Iași, o fetiță de numai patru ani, Jasmina Călin, a fost contaminată cu HIV, iar mama ei a chemat în judecată Ministerul Sănătății. Acest proces ar fi trebuit să determine cel puțin demisia Ministrului Sănătății. Dar nimic nu s-a întîmplat deocamdată.

Colegiul Medicilor din România (CMR) cuprinde, în baza Legii nr. 74/1995, toți medicii cu diplomă și reprezintă o organizație profesională, non-guvernamentală de la care se așteaptă dezvoltarea și apărarea prestigiului profesiei de medic. Pentru a-și exercita atribuțiile conforte, această nouă organizație și-a desemnat la începutul acestui an forurile teritoriale și naționale. În acest sens, sase organizații cu păreri opuse ministrului Sănătății – *Convenția Medicilor Democrați, Camera Federativă a Medicilor, Asociația de Medicină din România, Societatea Națională de Medicină Generală, Asociația Română pentru Asistență Medicală Particulară și Asociația Medicilor Stomatologi* – au sugerat o listă comună de prestigioși medici.

Pentru că 75% din medicii acestor liste au fost aleși în Comisia electorală – alcătuită din reprezentanții ai partidelui de guvernămînt din Ministerul Sănătății și ministrerelor cu rețea sanitară proprie, dar și din reprezentanții sindicatelor "Hipocrat" și "V. Babeș" care nu au în componentă medici, aşa cum prevede legea –, arîmă validarea listelor celor aleși, întîrziind astfel punerea în atribuții a CMR. Medicul Dan Perețianu, unul din liderii Camerei Federative a Medicilor a solicitat recurs la Curtea Supremă de Justiție, în urma hotărîrii Curții de Apel din București prin care fusese închis dosarul împotriva Ministerului Sănătății.

Tatonări de extindere a "experimentului Mincu" în București s-au făcut la începutul acestui an, de data aceasta fără nici o reglementare juridică, doar prin comunicate de presă și binecunoscutele "note telefonice" prin care se trasau sarcinile de partid. Faptul că nu-și mai asumă nici o decizie este un semn că rezultatele experimentului de reformă sanitară i-a speriat pe cei ce l-au elaborat, la gîndul că ar putea avea aceeași soartă. □

CARMEN IORDACHE – She Graduated from the Faculty of Cybernetics, Academy of Economic Studies, Bucharest.

Currently, she works as a journalist at *Romania liberă*, at International Politics Department.

Sertarele lui Tismăneanu

Recenziind în revista 22 (nr. 33 și 34 din 1993) o carte anterioară a lui Vladimir Tismăneanu, *Arheologia terorii* (Editura Eminescu, 1992), deplinăteam tribulațiile manuscriselor pe care politologul de origine română de la University of Maryland le încrătină editurilor noastre. Excepția pare să se fi produs în 1995, cînd Editura Univers a publicat sub semnătura lui Tismăneanu *Fantoma lui Gheorghiu-Dej*, o culegere de cinci texte recente traduse din mari reviste de specialitate occidentale, întregită de un interviu luat de Mircea Mihăies și de un mic dicționar de figuri ale comunismului carpato-danubian. Practic, din moment ce cărțile sale americane continuă să fie boicotate – dincolo de promisiuni – de editoare noștri, volumul de la Univers e deocamdată singurul care documentează nivelul actual al autorului.

Recent, mica editură Athena, animată de Leonard Oprea, a tipărit o nouă selecție din aparent inepuizabilele sertare ale lui Vladimir Tismăneanu.¹ E vorba de eseuri, articole polemice și recenzii, majoritatea scrise în anii '80 și difuzate la Radio Europa Liberă. Manuscrisul, aflăm din cuvîntul înainte, fusese predat Editurii Eminescu în 1990, după care soarta lui e misterioasă, singular lucru cert fiind dispariția sa fără urmă. În fine, volumul a fost reconstituit de autor pe baza acelorași sertare, îmbogățit cu niște texte din anii '90 și oferit unui editor care s-a ținut de cuvînt. Halucinant în toate aceste povestiri rocambolești și amănuntul că eroul lor nu e un grațian oarecare, trimis la plimbare în fel și chip, amînat și mințit, ci unul dintre condeiele cele mai valoroase din studiile est-europene.

Din fericire, în America ū merge mult mai bine: Tismăneanu a publicat în cele mai importante periodice, de la *Partisan Review* și *Dissent* la *The New Republic*, *Washington Post* și *New York Times*, de la *Orbis*, *Telos* și *Eastern European Politics and Societies* la *Society*, *Le Point*, *Christian Science Monitor* și *Philadelphia Inquirer*, cărțile scrise sau dirijate de el apar la edituri pres-

Vladimir Tismăneanu, *Noaptea totalitară. Crepuscul ideologilor radicale în secolul 20*. Editura Athena, 1996.

politece franceze (în primul rînd Raymond Aron); *critica substanței, figurilor și instituționalizării mutante ale științelor socio-umane din România*, printr-o devastatoare serie de recenzi, portrete și evaluări generale în care ū regăsim pe Leonte Rădu, Radu Florian, Silviu Brucan, Achim Mihu și pe scribii de la "Ştefan Gheorghiu", precum și prin câteva "exerciții de admirărie" inspirate de Noica și discipolii săi, ori de H.H. Stahl; *panoramarea adevărată actualității internaționale a ideilor și ideologilor*, în interesul unui public românesc izolat și *brain-washed*, care avea dreptul să cunoască tot ceea ce ū refuza Partidul, de la gîndirea unor vecini de lagăr socialist pînă la noutățile și polemicile occidentale, toate legate într-un fel sau altul de marele declin al filozofilor radicale.

După atîția ani și atîțea schimbări epocale, relevanța publicistică lui Tismăneanu e neștirbită. Mai mult: citite la rece, eseurile sale compun un peisaj ideologic și cultural de o impresionantă complexitate, care nu poate fi decît la îndemna unui gînditor consecvent, perpetuu curios, provocator și profund. Acest autor e foarte departe de scriitura apodictică și semidocă care domină cantitativ în politologie, la noi ca și în America, apropiindu-se de acea combinație de istoria ideilor, filozofie politică, meditație etică și scînteiere eseistică pe care el o salută la autori atât de diferiți ca Hannah Arendt și Sir Isaiah Berlin, Furet și Besançon, Martin Malia (acest genial analist al sovietismului pe care mania perfecționistă și radicalismul l-au privat de atenția publicului, rezervîndu-l unui public hiperspecializat) și Gramsci, Adam Michnik și Gáspár Miklós Tamás. Privite ca simple (e un fel de a spune!) note de lectură, textele din *Noaptea totalitară* divulgă un cititor deopotrivă bulimic și perspicace, asociativ și sintetic.

Astfel, Tismăneanu combină lecturile de serviciu din producția tragicomică a politologilor și sociologilor de Partid cu propunerile extrem de utile publicului românesc atât de puțin introdus în mișcarea occidentală a ideilor; desigur, nici propunerile nu sunt inocente, fiindcă ele răspund, direct sau oblic, unor întrebări din sistemul cultural autohton care cer, mai mult ca altele, o raportare la referințe externe. Pentru a da un singur exemplu, articolul din septembrie 1983 despre Lumea a Treia și teori-

ile asociate ei răspunde polemic nu doar unui studiu inepț, tipic pentru filiera cubano-sovietică a discursului despre Lumea a Treia, dar și simptomaticei popularității românești a teoriilor dependenței (ilustrate mai ales de Ilie Bădescu), mult mai pernicioase pentru evaluarea științei cultural-istorice autohtone.

Desigur, nu toate judecățile volumului rămîn valabile astăzi, mai ales datorită evoluției unor autori: Achim Mihu, de exemplu, și-a adîncit latura autohtonistă, pe cînd Pavel Câmpeanu, după excelentele volume publicate în America și după abundenta producție post-1989, a devenit un reper al politologiei și sociologiei noastre de nivel înalt. Dar tabloul general al științelor socio-umane românești din ceaușism este corect: dezorientarea culturală și ideologică, precaritatea utilajului mental, asumația zgromotoasă a condiției ancilare, impostura. La un nivel mai înalt, eseurile consacrate de Tismăneanu cărților și autoriilor din Occident îl pot introduce pe cititorul nostru într-o problematică subtilă, adesea necunoscută autoriilor locali, ceea ce poate contribui la definirea canonului tematic și stilistic al politologiei românești născînd, care nu strălucește deocamdată prin amplitudine teoretică și erudiție. În fine, specialistul poate urmări în *Noaptea totalitară* pandantul solidei cărți americane pe care Vladimir Tismăneanu o scria în perioada din care datează eseurile culegerii, *The Crisis of Marxist Ideology in Eastern Europe: The Poverty of Utopia* (Londra și New York, Routledge, 1988), un rechizitoriu aspru inspirat epistemologic de Karl Popper (mai ales cel din *The Poverty of Historicism*), așezat din punct de vedere etic în cheia lui Hannah Arendt, Walter Benjamin și a disidenței central-europene, hrănît în fine din experiența de viață a autorului și a lumii din care evadase. La o privire contrastivă, volumul american impune prin coerentă și forță sintetică, pe cînd actualul volum românesc imponează prin patos, expresivitate și directețe etică.

Sorin ANTOHI

Cărți și autori

▼ Elogiul speranței

Cînd, în urmă cu aproape patru decenii, Albert O. Hirschman publica *The Strategy of Economic Development* (1958) numele său devenea o referință fundamentală în domeniul economiei politice.

Cîțiva ani mai tîrziu (1970), după o perioadă în care fusese consilier al unor guverne latino-americană, apărea cunoscuta sa *Exit, Voice and Loyalty*, ce avea să-l impună în rîndul autorilor clasici în analiza politică comparată ("comparative politics"). Un recent sondaj publicat de Harvard University Press anunță că, (1971), *Exit, Voice and Loyalty* a fost inclusă pe lista celor mai importante cărți publicate după al doilea război mondial.

După ce a părăsit Harvard, în 1974, pentru a accepta poziția de profesor permanent la prestigiosul *Institute for Advanced Study* în Princeton, Albert Hirschman a început să-și îndrepte tot mai mult atenția către filosofia politică, dînd astfel curs mai vechiului său interes pentru istoria ideilor politice și economice.

Astfel s-au născut două cărți de referință: *Passions and Interests* (1977) și *The Rhetoric of Reaction* (1991), la care aş mai adăuga eseurile de teorie politică incluse în *Rival Views of Market Economy* (1986) și *Essays in Trespassing* (1981).

Cine vrea să înțeleagă mai bine profilul acestui original gînditor politic a cărui trăsătură distinctivă este interdisciplinaritatea (tot mai rară astăzi într-o comunitate academică

ultra-specializată) poate găsi în ultima sa carte* o adevărată mină de aur. Publicat chiar în anul în care autorul a împlinit venerabila vîrstă de 80 de ani, acest volum adună texte de teorie politică și economică scrise în ultima decadă, la care se adaugă o foarte interesantă secțiune autobiografică, plină de detalii din lungul exil european din anii 30 (Franța, Italia), alături de cîteva evocări ale reîntoarcerii autorului în Berlinul natal după căderea zidului, în 1989. Titlul cărții rezumă aproape perfect nota definitorie a acestui adevărat intelectual mînat de patima cunoașterii și, în același timp, posedat de "demonul" verificării constante a propriilor sale teorii la care se adaugă un incurabil optimism (nu întîmplător *A Bias for Hope* este titlul unei cunoscute cărți semnate de profesorul de la Princeton). Această sănătoasă și atît de rară propensiune este superb exprimată în eseu pe care Albert Hirschman îl consacră reconsiderării propriei sale cărți din 1991 (*The Rhetoric of Reaction*). În aceasta din urmă erau analizate trei teze ce revin constant în discursurile conservatoare "anti-reformiste": teza efectelor perverse (reforma în chestiune are în final rezultate perverse, diferite de scopurile inițiale), teza inanității (reforma nu schimbă în realitate nimic) și teza pericolului (reforma propusă pune în pericol realizările anterioare).

Fidel urmaș al lui J.S. Mill care afirmase odată (în eseu său despre

* Albert O. Hirschman, *A Propensity to Self-Subversion*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1995.

Coleridge) că orice liberal autentic trebuie să-și dorească adversari puternici de idei, care să-l supună unei acerbe contestații, Albert Hirschman este interesat în primul rînd în a analiza reacțiile criticilor săi și a descooperi care sunt punctele slabe în propriile sale argumente. Varianta finală a cărții sale, *The Rhetoric of Reaction*, a fost, după cum explică autorul, rezultatul "neanticipat" al propriilor sale meditații. Născută inițial din dorința de a pune în evidență cîteva locuri comune ale discursurilor anti-reformiste, cartea a evoluat într-o direcție oarecum neașteptată odată cu al său capitol șase unde Hirschman ajunge să analizeze și să critique argumentele simpliste prezente în opera... reformiștilor însesi.

Aceeași propensiune "auto-subversivă" este prezentă în "Exit Voice and the Fate of the German Democratic Republic", studiu care deschide volumul de față și care este în fapt o aplicare a propriilor sale teze din *Exit, Voice and Loyalty* și o reconsiderare a raportului dintre "iesire" și "protest" în cazul concret al colapsului fostei RDG în 1989-1990.

În cartea sa din 1970, Hirschman afirmase că posibilitatea pe care o are un individ de a părăsi o anumită organizație, din care face parte, subminează potențialul său de dizidență: *exit* anulează în acest caz potențialele centre de contestație. În 1989 însă, în mod paradoxal, valul masiv de refugiați est-germani care au reușit să părăsească țara via Ungaria-Austria (una dintre multele enigme ale acelui an fabulos!) a condus, dimpotrivă, la o radicalizare a protestului politic în interiorul fostei

Cărți și autori

Germanii de Est. Hirschman explorează consecințele teoretice ale acestui fapt, reconsiderînd totodată propria sa teorie elaborată cu două decenii mai înainte.

Alte două eseuri din acest volum reîn cu precădere atenția. Primul dintre ele analizează rolul pe care conflictele politice îl joacă în viața unei societăți democratice. Cel mai adesea, conflictele sunt interpretate negativ, ca avînd o influență perversă asupra funcționării instituțiilor democratice. În această vizionare, confruntarea dintre adversarii politici este o luptă inutilă și periculoasă, care are reverberații negative asupra întregului spectru social. Împotriva curentului, Hirschman demonstrează elocvent că, departe de a fi necondiționat disruptive, conflictele acționează adesea ca un ciment invizibil, care leagă între ele elementele disparate ce formează ordinea socială.

O comunitate pluralistă nu se poate întemeia decît pe o "constantă dietă de conflicte": vitalitatea ei depinde în ultimă instanță tocmai de modul în care știe să gestioneze această dietă, de felul în care își anihilă la timp naturala vulnerabilitate la tensiuni și rupturi interne.

O notă aparte merită acordată distincției pe care Hirschman o face între conflicte divizibile și non-divizibile. Datorită faptului că sunt conflicte redistributive de tipul "mai mult sau mai puțin", primele pot fi gestionate eficient în cadrul unei societăți pluraliste prin intermediul instituțiilor sale democratice, în timp ce conflictele non-divizibile sunt ire-

mediabil antagoniste (de tipul "orienti") și disruptive.

Al doilea eseu de care amintem are ca principal subiect ceea ce aș numi fundația psihologică a unei societăți democratice. Întrebarea pe care Hirschman o pune aici este dacă cetățenii care trăiesc într-o democrație trebuie să aibă sau nu opinii "ferme" sau "absolute". Opinia curentă ce poate fi întîlnită și în unele texte clasice ale filosofiei politice ale secolului al 19-lea (Mill, Tocqueville) înclină să condamne indiferența sau ezitarea în același timp în care aduc un imn de laudă consistentei și fermității opinioilor. O societate în care toți indivizii au opinii "ferme" asupra tuturor problemelor, avertizează Hirschman, poate să nu fie democratică. Dimpotrivă, ea poate da naștere unui fanatism de sorginte totalitară, ce exclude în principiu deliberarea și dialogul democratic. Teza lui Hirschman este surprinzător de simplă și actuală: pentru ca o societate să nu cadă prădă intransigenței ideologice ea trebuie să permită o adevărată deliberare democratică în care conflictele politice au rolul lor. Orice comunitate politică are nevoie de spații publice în care să se desfășoare dialogul și schimbul de idei între membrii săi. Adesea însă, un dialog autentic este imposibil dacă toți indivizi au opinii gata formate și nu sunt dispuși să asculte argumentele avansate de adversarii lor politici pentru a-și rezvui eventual propria lor opțiuni.

A *Propensity to Self-Subversion* întregește o operă a cărei originalitate și prospetime captivează de

cîteva decenii nu numai lumea anglo-saxonă, ci și cea franceză, germană sau latino-americană, unde cărțile lui Albert Hirschman au fost traduse și comentate pe larg. Adevarat elogiu al speranței, ele sunt un bun "medicament" împotriva pessimismului și decepției politice. Tutorul celor care sunt ispitii de acestea din urmă le recomand cu multă căldură textele revigorante ale profesorului de la Princeton.

Aurelian CRĂIUȚU

▼ Politica și psihologia socială

După filosofie, economie, sociologie și antropologie, psihologia socială lasă, de cîteva decenii bune, urme adînci în gîndirea socială și politică a secolului XX. Pare chiar că însăși realitățile istorice ale secolului (care îl dau, de altfel, tristul specific) au impuls această abordare, singura rezistență la deruta epistemologică provocată de brusca invazie de iraționalism.

În termenii reci ai lui Huntington, prima jumătate a secolului nostru a fost martora expansiunii participării politice către clasele "de jos", efect principal al modernizării politice și sociale a lumii occidentale. Pentru temperamentul latin al lui Ortega Y Gasset, procesul nu era altceva decît o "revoltă a maselor", o "coboare în agora a barbarilor". Analiticul Denis de Rougemont dezvăluia în schimb că el era însotit de insinuarea pernicioasă a valorilor autoritare, a depersonalizării și de-

responsabilizării în mulțimile apărute atunci, impetuosi, pe scena Europei (vezi recenziile mele la *Revolta maselor* și, respectiv, *Partea Diavolului din Sfera Politicii* nr. 15 și 18). Corelația între largirea participării politice și condițiile de viabilitate și stabilitate ale unui regim politic au fost atent analizate de Huntington în *Political Order in Changing Societies*, și nu voi insista aici asupra ei.

Reflecția asupra acestui fenomen – specific, prin ampleare, secolului XX – nu a fost inițiată de numele citate mai sus. Le Bon, Sighele, Tarde, Durkheim, Freud s-au ocupat, în modalități diferite, încă de la întratărea secolelor, de noua „vîrstă a maselor”. Psihologia mulțimilor inițiată atunci a reapărut, ca domeniu științific de interes, o dată cu societatea de masă occidentală, cu răspândirea comunicării în masă, cu mișcările de stradă. Ea se va contura ca un segment central al psihologiei sociale, știința care își va autonomiza rapid instituțiile și comunitatea de cercetaitori, conceptele și teoriile.

Fragmente din cărțile esențiale ale lui Serge Moscovici, unul din promotorii acestei discipline, au fost reunite încă din 1994 (între timp a mai apărut o ediție) de profesorul Ieșean Adrian Neculau^{*}. Antologia, chiar și sub o formă eterogenă, aduce necesare clarificări teoretice și cîteva exemplificări ale unei per-

pective care își revendică specificitatea. Ipoteze îndrăznețe, abordări fecunde ale eternei probleme a „dialogului” între individ și comunitate invitată la o familiarizare a politologului cu instrumentele teoretice ale psihologiei sociale. Că o manipulare atentă a acestor instrumente poate conduce la analize viabile, o demonstrează și ultima carte a Alinici Mungiu, *România după '89. Istoria unei neînțelegeri*, care asumă explicit perspectiva psihologiei sociale (p. 8).

Suita de texte din scrierile lui Moscovici (o prezentare a autorului – de origine română! – și a lucrărilor sale este făcută de Adrian Neculau în postfața cărții) se deschide, cum era și firesc, cu o introducere epistemologică în materie: „Domeniul psihologiei sociale, Extras din Psycho-logică sociale (1984)”, textul delimităză domeniul psihologiei sociale, punctul ei de vedere specific, tipul de teorii pe care le elaborează și metodele de verificare a acestor teorii.

Autonomia noii științe sociale nu e vizibilă numai în depășirea viziunii clasice care separă individul (destinat psihologiei) de societate (destinat economiei sau sociologiei). Psihologia socială este tocmai „știință conflictului dintre individ și societate”, a legăturii multiple și tensionate, dar indisolubile, dintre individ și societate, două realități care nu-și pot revela semnificațiile decât în conexiune. Orice raport al unuia sau al celeilalte cu obiecte, fenomene, stimuli exteriori ya suferi această „mediație constantă”, redată sub formula Ego-Alter-Obiect. și

tocmai această „lectură ternară a faptelor”, corespunzătoare unei „co-prezențe” sau unei „interacțiuni” a individului cu alteritatea sa socială constituie punctul de vedere psihosocial, cel care exprimă cel mai bine și mai complet specificitatea psihologiei sociale. Într-un sens mai concret: „psihologia socială este știința fenomenelor ideologice (cogniții și reprezentări sociale) și de comunicare” (p. 8). Apropiera de istoria „restrânsă” a mentalităților (vezi textul lui Alain Boureau din *Sfera Politicii* nr. 29-30) sau de psihanaliză atunci când se ocupă de „fenomenele de masă” este vizibilă, și autorul însuși o sugerează (p. 6).

Premisa subiacentă oricarei lecturi de tip psihoso-social este unitatea subiectului uman, rezultat al unei interfețe permanente între datele psihologice personale și mediul social în care acesta se educă, trăiește, comunică. E absurd, remarcă Moscovici, să spunem că în singurătate ne conducem după legile psihologiei, iar când desfășurăm o viață de grup ne conducem după legile economiei și ale sociologiei (p. 16). De aceea, postulatul esențial al psihologiei sociale este contestarea separării dintre psihic și social „în domeniile esențiale ale vieții umane”.

Celelalte capitoare ale cărții au o tematică extrem de variată: „Un concept uitat: Reprezentarea socială”, „Banul ca pasiune și reprezentare”, „Consensul – un nou opium?”, „Trebuie să ne temem de democrație?”.

Mă voi opri pe larg doar la cele două capitoare, „Știința maselor și Psihologia șefului carismatic”, ex-

trase din *L'âge des foules* (1981), care reiau vechi teme ale psihologiei maselor. De ce un om cumpătat și rațional în singurătate devine, în mijlocul mulțimii, lipsit de discernământ, capabil de pasiuni excesive, de un entuziasm nemăsurat, de violență? Fenomenologia acestei transformări este de mult completă, dar misterul rămâne parțial integral. Un răspuns ar fi ipoteza lui Le Bon, înțărită de Freud, anume că sugestia ar fi responsabilă de returnarea gândirii logice și de inocularea unei idei „a cărei origine nu este examinată și care este acceptată ca și cum s-ar fi format în mod spontan”. Va apărea astfel o reacție de dedublare datorată „pierderii raportului cu realitatea și a încrederii în sine” care îl va împinge pe individ către un abandon total în seama grupului.

Ce e de făcut în prezența maselor? se întrebă mai departe Moscovici. Or, acesta este punctul în care psihologia mulțimilor se dovedește indispensabilă. Ea singură poate explica resorturile profunde ale societății de masă și doar ea (ceea ce este și mai important) poate „oferi claselor conducătoare o soluție” pentru guvernarea maselor. Psihologia socială va deveni astfel, nici mai mult nici mai puțin, „materia primă a unei noi politici” (p. 90).

Pentru asta însă trebuie revăzut modelul clasic al politicii și îndepărtați „pivoții” lui: „comunitatea de interes, raționalitatea acțiunii politice și progresul ei paralel cu progresul cunoștințelor și al societății”. Accentul va fi deplasat tocmai pe ceea ce ignora această viziune: puterea

pasiunilor și a credințelor, violența sentimentelor colective. Adevarării șefi politici vor fi cei ce vor dovedi un bun instinct al maselor, cei ce vor să le asculte și să vibreze o dată cu ele, cei ce vor vorbi nu răjuinii și înțelegerii, ci sentimentelor și credințelor lor. Orice altă politică, și în special una bazată pe răjuină și interes, „se condamnă la neputință” pentru că nu ține seama de faptul că masa nu este o sumă de indivizi, ci o sumă de oameni-masă amorfi, domnași de o nebună iraționalitate. În aceste condiții, idealurile democratice nu pot stîrni decât deziluzii.

Iată cum sătem conduși direct către o nouă definiție a politicii: „politica este forma rațională de exploatare a fondului irațional al maselor” (p. 99).

Postulatele psihologice ale noii concepții politice nu sunt însă noi: „tatăl este originea și prototipul oricărui fel de autoritate”, „masele își găsesc fericirea în satisfacerea unei anumite pulsuini inconștiente de a-și pleca șira spinării”, „masele nu tind spontan înspre democrație, ci înspre despotism.” (pp. 99, 100, 103)

Aceste postulate justifică răspunsul pe care psihologia socială îl dă întrebării inițiale: masele trebuie guvernată „făcând apel la pasiunile, credințele și imaginația lor” de către un conducător „ieșit din mijlocul lor” (p. 102). Un spirit liberal, dispus să acorde încredere valorilor pe care se bazează un sistem democratic va fi iritat de concluziile (exagerate? nedrepte?) ale lui Moscovici.

Am fi tentați să refuzăm acestei analize psihoso-sociale caracterul ști-

ințific și să considerăm cel mult un ese de filosofie politică, dacă autorul însuși nu ne-ar avertiza că ea nu este decât expunerea „pînă la capăt” a unei ipoteze a psihologiei sociale: „tendența către despotism a societății contemporane”.

O ipoteză discutabilă, sigur, ca și celelalte postulate pe care se bazează demonstrația psihoso-sociologului francez, numai că istoria secolului XX nu ne permite să invalidăm complet o astfel de lectură, trecutul, dar și imprevizibilul viitor, obligându-ne să nu considerăm ipotezele de acest tip ca fiind cu totul improbabile.

Tot o ipoteză „controversată și curajoasă” va elibera treptat din minister puterea de atracție a șefului carismatic. Ca și în cazul precedent, între mulțime și un astfel de șef se instaură o relație de un tip special la ale cărui resorturi doar instrumentele fine ale psihologiei mulțimilor pot ajunge. Unul dintre postulatele acestieia, de altfel, spune că „impresei trecutului se păstrează în viața mentală a maselor sub forma unor amprente mnezice”.

În anumite condiții, astfel de reprezentări figurate (*imago-uri*), regrupate în memorie după ce au suferit un proces de stereotipare, reinvie brusc și aproape scenic. În special ceea ce este legat de identitatea unui grup și de momentul de constituire a acestuia tinde să se repete la nesfîrșit și să se impună ca un fel de model coercitiv” (p. 130).

E ceea ce s-a întîmplat cu „secretul original”: „uciderea tatălui primitiv de către fiul conjurați” (și ne

aflăm aici chiar în prezența "nucleului psihologiei maselor"!). Temut și iubit în același timp, imaginea tatălui va bîntui conștiința celor ce l-au ucis și a supușilor săi. Întrucât societatea are oroaare de vidul de autoritate paternă, unul din fii își răzbună tatăl, descărcându-se pe seama fraților săi, pe care îi extermină de responsabilitatea care îi revenea în uciderea lui. Noul șef, Napoleon după Revoluția franceză sau Stalin după cea rusă, poate concentra, în noile condiții, puterea în măniile sale. El e purtătorul de carismă, căci el suprapune imaginea tatălui divinizat peste personalitatea sa eroică, nouă încarnare a tatălui. Această dualitate, ca și amestecul de adorație și de teamă cu care îl întâmpină mulțimea asigură forța carismei. "Carisma realizează coincidența contrariilor în persoana unui singur individ", drept care fascinația lui va fi "irezistibilă".

Nici această lectură nu este scutită de dubii epistemologice, lucru pe care autorul îl recunoaște, dar există în noi o "coardă" care "ne interzice să ignorăm pur și simplu" o astfel de evoluție ce părăsește cadrele rationale. Ipoteza "totemică", de filiație freudiană, are măcar atât unei perspective noi. Ea descrie gradul de idealizare a realității în care trăiește fiecare dintre noi.

Morală textului ar putea fi și morală întregului volum: "Nu mai reacționăm în mod direct față de ființele din univers și nici chiar față de experiența pe care o avem despre ele: reacționăm la ființele idealizate de către gîndire, la *imago*-urile din univers."

Émile Durkheim, *Formele elementare ale vieții religioase*, Editura Polirom, Iași, 1995.

Ceea ce omul trebuie să depășească de acum înainte nu este puterea realității asupra lui, ci puterea idealului din interiorul lui" (p. 142).

Laurențiu

ȘTEFAN-SCALAT

▼ Nașterea zeilor

După lucrările *Despre diviziunea muncii sociale* (1893), *Reguliile metodei sociologice* (1895) și *Sinciderea* ce aveau să deschidă o nouă cale în sociologie, Émile Durkheim își va încheia opera mai importantă în 1912 cu lucrarea pe care o vom analiza*, carte complexă și originală, având drept scop realizarea unei teorii generale a religiei. Pentru un asemenea studiu, el se întoarce spre religiile primitive ale Australiei, spre religiile totemică având convingerea că fiind cele mai simple, va descoperi în acestea bazele ultime ale oricărei religii, fundamentele universale ale vieții religioase.

Prima impresie pe care îl-o lasă *Formele elementare ale vieții religioase* este că totul se reduce la social, că totul are origini sociale: cunoașterea, acțiunea, morala sunt produse ale gîndirii religioase, religia fiind prin excelență o chestiune socială. Religia, această activitate în care reprezentările sunt colective, iar riturile sunt modalități de exprimare

colective, a dat naștere cunoașterii și moralei, domeniul ce vor purta și ele amprenta socialului. Categoriile prin care noi înțelegem lumea (temp, spațiu, gen, număr, cauză, substanță) sunt sociale: timpul, de pildă, este ceva gîndit de mai mulți indivizi, el arată ritmul activității colective. Morala nu înseamnă decît datoria și atașamentul față de grup. La o privire mai atentă ne dăm seama, că mesajul lui Durkheim din această carte se referă la o plătitudine veche de cînd lumea: omul este o ființă socială.

Sociologul francez caută să stabilească în primul rînd ce înțelegem prin religie pentru a putea merge mai departe. El respinge teoriile conform cărora identificăm o religie acolo unde este prezent supranaturalul, deoarece noțiunea de supranatural a apărut tardiv în istorie. De asemenea, nu este de acord nici cu ideea de a defini religia prin intermediul unei divinități, al unui Dumnezeu transcendent, fiindcă religia se poate lipsi de el, aşa cum procedea budismul. Nu putem înțelege religia decît pe baza noțiunii de sacru, dihotomia sacru – profan fiind "trăsătura distinctivă" a gîndirii religioase" (p.45). Lucrurile sacre nu sunt numai zeii, ci și obiectele, chiar riturile. Astfel, o religie este un sistem compus din lucrurile sacre în jurul cărora se organizează o serie de credințe și rituri.

Această definiție îi va permite lui Durkheim să eliminate interpreările anterioare: animismul și naturismul. Animismul, prin Edward Tylor și Herbert Spencer, susține că religia înseamnă credință în ființe spiri-

tuale, în timp ce naturismul, prin Max Müller, afirmă că religia este adorarea forțelor naturii. Însă aceste două abordări eludează dihotomia sacru – profan, și, ca atare, declară Durkheim, trebuie respinse. Există, totuși, un cult care ne poate oferi ceva: acesta este totemismul.

Totemismul, ca orice religie, este alcătuit din credințe și rituri. Credințele pe care se bazează acesta privesc, în primul rînd, totemul, însă vor fi studiate și cele care se referă la suflet, spirite și zei.

De la bun început trebuie să stabilim că totemul este un lucru sacru. El reprezintă o clasă de lucruri (ploaia, norii, animalele, focul, astrele) cu care oamenii cred că au legături. Grupul de oameni care își aleg același totem formează un clan, totemul asigurându-le un nume, instituind legături de rudenie între ei. El nu este numai un nume, ci și un blazon, o emblemă: este pictat pe corturi, pe piele sub formă unor tatuaje și sculptat în lemn. Chiar înfățișarea oamenilor trădează totemul: dacă acesta e o pasăre, indigenii se acoperă cu pene. Dar imaginile totemice nu sunt singurele lucruri sacre, sacre sunt și ființele din speciile totemice și membrii clanului. Dacă desenele ce reprezintă totemul deșteaptă sentimente religioase, e firesc ca lucrurile reproduse de ele să aibă aceeași proprietate. Acestea sunt, de regulă, animale sau plante, iar caracterul lor sacru se recunoaște prin faptul că sunt interzise consumului. Omul are și el un loc aparte în sistemul religios. Fiecare individ din clan are sacrăitatea

sa, nu mult inferioară de cea a animalelor, această sfîrșenie datorindu-se faptului că el nu este un om obișnuit, ci poartă în el animalul sau planta din specia totemică al cărui nume îl deține. Nu este doar o entitate de nume, ci și una de natură, omul se crede animalul pe care îl reprezintă.

Organizarea aceasta în clanuri cu specii totemice diferite, în fratrii care cuprind mai multe clanuri dovedește că societatea primitivă era capabilă de ordonări sistematice. Fratriile pot fi numite genuri, iar clanurile specii. Având drept model societatea, ei puteau ordona și lucrurile. Așa au luat naștere, se pare, primele noțiuni logice, noțiuni care sunt produsele factorilor sociali. Noțiunea de gen a fost creată după modelul vieții colective.

Dar care este originea acestor credințe? Cei care le-au studiat au crezut că ele sunt fie un cult al strămoșilor, fie produsul unei religii mai complexe care le-a precedat, fie simple nume pe care și le-au luat oamenii pentru a se deosebi unii de alții. Durkheim spune că sentimentele credinciosului provin dintr-un principiu care este comun tuturor lucrurilor sacre, acestui principiu adresându-i-se și cultul. El există în toate obiectele ce simbolizează totemul, sub formă unei forțe impersonale. Cum și-au construit oamenii o asemenea concepție? Totemul simbolizează două lucruri diferite: principiul totemic și clanul, ceea ce înseamnă că, reprezentând concomitent principiul divin și societatea, ele sunt aceleași lucru. Zeul clanului,

principiul totemic nu este altceva decît clanul însuși, societatea. Mai rămîne acum doar întrebarea: cum a fost posibil acest fapt? Durkheim arată că societatea este cea care trezește în om senzația de sacru, ea poate sacraliza atât oameni, cât și lucruri sau idei: se stie că mulți suverani au fost zeificați sau au fost considerați reprezentanți ai divinității, sub presiunea grupului, lucruri laice, precum patrie, libertate s-au transformat în obiecte sacre. Rezultă că o societate se ericează în zeu sau în creatori de zei, că o societate și ideile sale pot deveni obiecte de cult.

Înainte de a vorbi despre principalele atitudini rituale în religiile primitive, vom aminti, pe scurt și de celelalte lucruri în care crede australianul. Toate organizațiile tribale din Australia admit că în trupul omenesc sălășuiște o ființă interioară, distinctă și independentă de trup, capabilă să se refacă, având o natură sacră (spre deosebire de trup, care este profan), sufletul. Deasupra sufletului se află spiritele, eroii civilizațiori sau chiar zei propriu-zisi. Sufletul se deosebește de spirit prin faptul că primul rămîne în corp pînă la moarte, în timp ce al doilea, chiar dacă este legat de lucru anume (un izvor, un arbore), îl poate părăsi după bunul plac, este independent. Există și triburi care au ajuns la concepția unui zeu, dacă nu unic, cel puțin suprem.

Ultima parte a cărții se referă la formele de cult. Orice cult, subliniază Durkheim, are un dublu aspect: unul negativ și altul pozitiv. Mai întîi, vom arăta că există un set de

rituri care realizează separația dintre sacru și profan, ce impun abstențe și interdicții – cultul negativ. Sistemul interdicțiilor poate fi rezumat la două interdicții fundamentale: a) viața religioasă și cea profană nu pot coexista în același spațiu; viața religioasă are nevoie de un loc special, din care cea profană să fie exclusă; așa au luat naștere templele și sanctuarele. b) viața religioasă și cea profană nu pot coexista în același timp; viața religioasă are nevoie de zile sau perioade speciale, de unde cea profană să fie exclusă; așa au luat naștere sărbătorile. Cultul negativ are rolul de a proteja sacrul cu tot ce ține de el.

Deși important, cultul negativ face doar o introducere în viața religioasă, o presupune doar, nu o constituie. Omul a avut mereu convicția că poate avea cu forțele religioase raporturi pozitive și eficiente, a existat și un cult pozitiv. Sărbătorile care domină în Australia este *Intichiuma*, o sărbătoare celebrată în preajma și pentru anotimpul ploios. Ea are două faze: prima constă într-o peregrinare prin locurile considerate sfinte împriștiindu-se un praf sfînt și urmărește prosperitatea și înmulțirea abundantă a speciei animale sau vegetale care reprezintă totemul clanului; a doua este chiar consumarea rituală a animalului totemic. Acest sistem de rituri conține în sine forma cea mai elementară a instituției sacrificiului: consumarea animalului totemic înseamnă o comunione cu zeul și, în același timp, aducerea unei jertfe. Mai sunt și alte procedee care asigură fecunditatea spe-

ciei totemice, care vin să le completeze pe cele de mai înainte. Ele conțin în mișcări și strigăte ce urmăresc să imite animalul totemic – acestea sunt riturile mimetice.

Principiul pe care se bazează aceste rituri este: termenul asemănător produce un termen asemănător sau "figurarea unei ființe sau a unei stări produce acea ființă sau acelașă" (p. 236). Australianul vrea să semene cu totemul său, așa cum creștinul vrea să semene cu Dumnezeu, este un tip de comunicare cu ființă sacră, cu "idealul colectiv pe care ea îl simbolizează" (p. 328). Principiul de mai sus este și o evoluție a legii cauzalității, una dintre cele mai vechi.

Riturile reprezentative sau commemorative sunt celebrate pentru a rămâne credincioșii trecutului, strămoșilor. Riturile piacurale sunt sărbători triste, care trebuie să facă față unor tragedii, calamități sau să le devărsă. Astfel de rituri au loc în perioade de doliu, la recolte insuficiente, împotriva foamei, bolilor, a seccetei etc.

Toate aceste rituri, ca și credințele expuse mai sus, în ultimă instanță religia în genere, urmăresc să asigure unitatea socială a tribului, buna închegare a relațiilor sociale. Pe tot parcursul acestui tratat, Emile Durkheim a vrut să ne comunice acest fapt simplu și clar: în comportamentul religios, omul se regăsește ca ființă umană.

O dată acceptată ideea de posibilă perfecționare umană (rațională și morală în primul rând), mutațiile în spațiu mental au fost profunde, erzia întinzându-se ca o cangrenă și cu urmări la fel de nefaste în toate domeniile spiritualității laice.

Dar pentru impunerea "omului nou", a "supraomului" astfel născut era nevoie de o "Nouă Eră", de o ruptură cu "Vechiul Regim", și

Marius DOBRE

▼ Să nu-ți faci chip cioplit

Putem vorbi de progres moral? Care este cariera acestei idei, unde-i putem afla originile și care este gradul de benignitate al acesteia pentru spiritualitatea modernă? Ce influență poate avea asupra cursului democrației?

Am putea răspunde folosind structura logică a paradoxului necesității credinței în Existența Divină: pentru cei care își schimbă purtarea în funcție de răspunsul afirmativ la prima întrebare, progresul moral există, fie și numai datorită consecințelor definirii acesteia (teorema lui Thomas). Dar dacă consecințele definirii mentale și fără nici o legătură inițială cu lumescul ale unei idei pot duce în practică la o realitate atât de devastatoare cum este totalitarismul?

Dezvoltarea științei a fost însotită în modernitatea apuseană de tentația ruperii de tradiție și, în primul rând, de tradiția iudeo-creștină, în prezența căreia era de neconceput cunoașterea Adevarului Absolut de către ființă umană.

* Jean François Revel, *Revirementul democrației*, seria "Societatea civilă", Ed. Humanitas, 1995, trad. de Dan C. Mihăilescu.

Revoluția Franceză are înființarea încercării de a pune în practică pentru o națiune întreagă o teorie uto-pică devenită ideologie. Lenin și Hitler nu fac apoi decât să preia de-a gata o bună parte din exemplele revoluției iacobine, inclusiv a ceea ce se va numi, mai târziu, "limbajul de lemn".

Despre consecințele profunde ale întîlnirii tentației utopice cu ideologia pentru civilizația contemporană, ale iluziei construirii omului în întregime Bun-Mare-Drept-Viteaz (în varianta românească, după un poet de curte zelos) și a societății perfecte ne atrage atenția noul volum* al lui Jean François Revel. Pentru cine dorește să treacă dincolo de "povestirea despre" inventiile totalitare europene ale modernității în înțelegerea fenomenului, cartea ilustrului politolog și publicist francez este o răsplătită, cu atât mai mult cu cât ni se oferă și un ghid al implicațiilor totalitare în societatea post-totalitară. Lăsăm cititorului plăcerea de a trece evenimentele economice și sociale românești prin grila analistului francez, cu atât mai mult cu cât scrierile acestuia sunt construite în întregime pe lumeștile exemple de lîngă noi, dar și analiza fenomenului gorbaciovist și a lumii a treia, pentru a încerca punctarea implicațiilor mesajului celor două cărți în imaginul social.

Polemist lucid și plin de umor, optimist atunci cînd privește spre

sa omului modern de a înălțatura minciuna și pesimist în privința șanselor acestuia de a merge perpetuu corect, J.F. Revel este fidel temenilor analizei totalitarismului fixați de F.A. Hayek în *Drumul spre servitute* încă în 1944. Rețeta totalitarismelor, extrem de simplă, este aceeași, fie că ne referim la nazism, fie la comunism.

Orgoliul ignorării trecutului iudeo-creștin și, paradoxal, desconsiderarea prezentului, au dus în occidentul modern la ideea că "indiferent cît de greu este de atins, perfecționa este accesibilă omului ca ființă socială" (Matei Călinescu – *Cinci feje ale modernității*, Editura Univers, 1995, p. 64). Aici se află, cred, nucleul profund al mentalului totalitar, aceasta este capcana intelectuală, aparent generoasă, ce a mutilat un continent prea mindru de raționalitatea sa.

Și, deloc întîmplător, răsturnarea profundă a percepției temporale este implicită acestei credințe de formă catastrofic imaginariul social și dincolo de spațiul sacru, săracit de prognozata moarte a lui Dumnezeu odată cu sfîrșitul ce se prevede istoriei.

Răul este deplin, deși nu pare la prima vedere. Pentru spațiul gol era nevoie de un om cu acces la Adevarul și la Binele Absolut. Idee care nu mai este nici măcar eretică, odată ce s-a ieșit din creștinism, ci doar utoptică.

Creștinismul învățase cu mult timp înainte, păstrând tradiția filosofiei antice grecești, că nu poate exista decât un singur principiu ultim. În spațiul ortodox, atât de blamat pen-

tru deficitul său de raționalitate, călugării isihăști au acceptat încă în secolul al XIV-lea ideea de posibilă înălțare în cunoașterea rațională a omului, fără ca el, sau "cetele îngerești" să se unească vreodată deplin cu Raționalitatea Perfectă a lui Dumnezeu.

Pentru a putea începe urcușul "îndumnezeirii", Sfântul Grigorie Palama îndruma spre "cunoașterea de către minte a neputinței sale" împreună cu renunțarea la viciul trufiei cunoașterii. Însă, odată cu punerea într-o paranteze a tradiției creștine, pasiunea pentru utopic cuprinde într-un spectru intelectual în epoca modernă.

Pentru nașterea totalitarismelor mai era nevoie ca ideologia să cucerească mentalul deja utopic, dar și o parte a mentalului religios, imposibil de distrus în întregime, răsturnare concepută de "Maestrii Gânditori" în numele Statului și al Revoluției.

Pentru a închide cercul, pentru a pune în mișcare viitorul luminos prezent în imaginația inteligenției rupte de practică, revoluția politică, așa cum este ea înțeleasă de iacobini, nu face decât să susțină un instrument fără de care totalitarismele nu s-ar putea menține: teroarea de stat.

Om nou, stat ideal, clasă conducătoare, revoluție. Sau, dacă luăm în seamă rezultatele practice din spatele acestei familii de idei, utopie, ideologie, terorism de stat, totalitarism.

Și cum excursul analitic în realitatea totalitară are la Revel scopul mai bunei folosiri a șanselor ce se deschid democrației, atât prin noile

Cărți și autori

(re)venite, cît și prin punerea sub control a viciilor mai vechilor democrații – miza centrală a cărții de altfel – semnalul tras pentru căutarea reziduurilor totalitare ar fi un alt mare beneficiu.

Cîmpul semantic al termenilor politici ai democrației, încă restrâns, ambiguu și "original", păstrează din sensurile discursului totalitar.

Căderea dictaturii și mai apoi inițierea unor măsuri democratice nu pot schimba dintr-o dată imaginariul social pe care vechiul regim s-a străduit să-l construiască timp de aproape jumătate de deceniu și care a influențat, uneori, și opozanții sistemului.

Drept exemplu de rezidu interpretativ îl putem lua pe cel de revoluție. Preluînd pentru revoluție politică înțelesul de "răsturnare care privește viitorul și propune soluții încă necexperimentate" (p. 63) s-ar elimina confuzia înțelegerii mișcării sociale din decembrie '89, ce dorea accesul la normalitate, înghețat de comunism, și nu un proiect teoretic complet nou, o a treia cale.

Amploarea rămășițelor ideologice ar trebui să ne dea de gîndit, acesta fiind preluat de reprezentările sociale, cu atât mai mult cu cît ruptura dintre discursul politic și realitatea practică este în bună măsură atât de apropiat de al vechiului regim. Cu mutații în perceperea mesajului democratic.

"A intra în democrație" dobîndește astfel pentru mentalul comun sensuri apropiate noțiunii de anarhie, iar economia de piată este înțeleasă ca privare de moralitate mult

prea frecvent, exemplele fiind numeroase.

Pentru cine dorește să descifreze legătura profundă dintre democrație, liberalism și dezvoltare economică, precum și despre potențialele vicii ale acestora, cartea politologului francez este un ghid mai mult decât util.

În cele din urmă, în spațiul imaginariului social, formula opusă de J.F. Revel tentației respingerii valorilor democrației, capcanelor intelectuale totalitare, chiar dacă apar în haine încă noi, este "conștiința că, potențial, în fiecare dintre noi poate exista un factor al răului" (p. 45).

Necesara modestie ce ne face să ne referă de tentația de a ne încrina chipul ce altfel l-am fi cioplit.

Nicolai MARDAR

▼ Statul spectacol sau politica show

Imaginea omului politic, mediatisarea politicii, charisma liderului politic, cetățeanul-spectator (pasiv). Aceste chestiuni ce apar frecvent în dezbatările/discuțiile/comentariile politice mai ales (cum) într-un an electoral, sunt prezentate pe un ton critic de Roger-Gérard Schwartzenberg în cartea sa*, apărută în 1977 în

* Roger Gérard Schwartzenberg
Statul spectacol. Eseu asupra și împotriva star sistemului în politică, Editura Scripta, 1995.

Franța și tradusă recent în limba română.

Cartea pomenită de la ideea că în lumea contemporană confruntarea politică se bazează din ce în ce mai puțin pe idei (sau ideologii) în favoarea spectacolului/ a ceea ce autorul numește spectacolul politic, a imaginii atașate unui partid sau omului politic. Acesta urmează sfaturile lui Machiavelli, – anume de a disocia "a fi" de "a părea" și de a da înțîmpătate aparenței, fiindcă "poporul nu judecă decât ceea ce vede".

Schwartzenberg consideră că pentru analiza fenomenului politic este esențială noțiunea de imagine, preluată de comunicarea politică de la publicitate.

Imaginea este o "reproducere, mai mult sau mai puțin fidelă" a omului politic real, "o selecție", "o recompunere" (p. 9) pentru a prezenta și o sublinia în fața opiniei publice aspectele, trăsăturile distinctive ale personalității sale. Astfel, fiecare om politic are propria sa "marcă", precum produsele cu care se identifică și pe care, pentru a rămâne credibil, nu o poate schimba brusc și radical, ci doar, eventual, corijă, nuanță prin tușe successive.

Această transformare este frecvent criticată, fiind considerată o decadere/o degradare a politicii; Roland Barthes denumește, de exemplu, fotografia o armă anti-intelectuală, ce urmărește escamotarea "politicii" în favoarea unui mod de a fi, a unui statut socio-moral – cu alte cuvinte, în favoarea imaginii, a personajului.

Cărți și autori

În prima parte, "Personajele", (autorul) construiește o tipologie a celor cinci roluri principale pe care le poate juca omul politic: *eroul* – Generalul de Gaulle, omul obișnuit (*monsieur tot-le-monde*) – Jimmy Carter, *liderul care fascinează* (*leader de charme*) – Kennedy, Giscard d'Estaing, tatăl – Adenauer, Pompidou și femeia/non-femeia politică – Indira Ghandi, Golda Meir. Aceste roluri nu sunt niște structuri rigide; în realitate, omul politic joacă o dublă carte, a apropierea și a distanței față de popor; e un joc subtil, în care el are o față dublă, de exemplu de supraom (erou) și de om obișnuit, pentru a-și construi această a doua figură aducând în prim-plan aspecte ale vieții particulare considerate relevante (de la copii la hobby-uri și animalele de casă).

Pentru a fi credibil, un om politic nu poate îmbrăca haina oricărui personaj, există anumite precondiții (caracteristici legate de biografie, de vîrstă sau de temperament); identitatea sa (ca personaj politic) este o construcție (în care consultanții au un rol important), dar ea nu poate fi complet inventată, de aceea se spune că în succesul unei companii cel mai important factor rămâne totuși candidatul. În același timp, succesul electoral depinde de raportul între rol/personaj și contextul economic și social. Astfel, o societate în criză (Schwartzzenberg folosește conceptul durkheimian de *anomie*) predispusă la alegerea unui *leadership charismatic*, de aici cererea permanentă ca opoziția românească să găsească un lider "adevărat" charis-

matic, un salvator-erou sau un tată, iar pe de altă parte, succesul electoral al lui Ion Iliescu.

Mecanismele prin care mesajul oamenilor politici (concentrat în imaginea lor) este transmis cetățenilor/publicului sunt prezentate în partea a două, "Spectacolul", făcând permanent o paralelă între lumea teatrului și cinematografului și lumea politică ("Teatrul eroului", "cine-matografia puterii", "Show business și poll business") ceea ce crează senzația că autorul abuzează de analogia societate sau stat și teatru/cinema/spectacol.

Asemănările dintre evenimentele sau tipurile de vedere din lumea spectacolului și cea a politicii țin mai degrabă de un anumit spirit al timpului prezent în toate domeniile vieții. Mai interesante sunt informațiile, oarecum tehnice, privind comunicarea politică: "mediatizarea politicii", rolul ziarelor, al radioului, al televiziunii, tipuri de articole, emisiuni radio și TV (precum și raporturile cu diversele categorii de public, interesați sau nu de politică, hotărîți sau nehotărîți) sau "industria spectacolului politic" – *motivational research* (p. 207), faza preliminară lansării campaniei electorale în care se adună datele privind preferințele oamenilor pentru o anumită "imagină" (de om politic ca și de săpun, cum a făcut pentru prima oară Dichter "inventatorul" conceptului de "imagină", în 1939) sondajele și managementul campaniei. Interpretarea, rolul și efectul sondajelor (p. 217) și managementul campaniei.

Considerind că nici un spectacol nu poate exista fără spectatori, în ultima parte, "Publicul", Schwartzenberg încearcă să dea răspunsul la întrebarea "Puterea-vedetă, de ce?", pentru a sintetiza "motivele adînci care asigură succesul acestui spectacol politic în rîndul publicului".

De la apariția cărții lui Roger-Gérard Schwartzenberg au trecut aproape douăzeci de ani. În acest răstimp, fenomenele descrise au evoluat, s-au nuanțat și generalizat.

Astăzi, numărul celor interesați de politică este mai mic, iar rolul televiziunii în viața cotidiană (în societate și în consecință în politică) a crescut considerabil. Nici clivajul dreapta – stînga (autorul se situează pe pozițiile stîngii și consideră că folosirea imaginii politice personalizate aparține dreptei, dînd ca exemplu în acest sens pe Mitterand care reprezintă ideea socialistă și nu pe sine, dar ale cărui campanii ulterioare s-au axat din ce în ce mai mult pe calitățile persoanei sale, contrazîndu-l pe Schwartzenberg) și nici relația tip de regim politic – grad de personalizare (chiar unul dintre exemplele sale, Italia, îl contrazice) nu pot fi utilizate automat în interpretări.

Ideeă că totul a devenit marfă, importanța e reclamă în cultură, – în sport, ca și în politică (Claude Karnoouh), prezentă și aici, notează un adevăr. Însă, toate aceste aspecte (rolul mediatizării, al personalizării în politică, de care oamenii politici trebuie să țină cont și care, evident, necesită o analiză rece, critică, dar nu patetică (precum finalul cărții).

Marina POPESCU

Semnale

PHILIPPE BRAUD
Grădina deliciilor democrației
București, Editura Globus, traducere de Adriana și Mihai Mitu, 1996, pag. 256, lei 5.900.

O traducere a lucrării cunoscutului profesor de la Institutul de Studii Politice din Paris, apărută în 1991, în care problema democrației, a modului de raportare a cetățeanului la viața politică, a comportamentelor și atitudinilor politice, este prezentată cu rigoare și totodată accesibil.

Stabilitatea și înrădăcinarea modelului democratic astăzi în Occident este evaluată în funcție de legitimarea conflictului politic și de modul de abordare al violenței de către deținătorii puterii politice. Aderența guvernărilor la democrație este văzută ca depinzând de posibilitatea acesteia de a oferi utopii credibile.

JONATHAN BARNES
Aristotel
București, Editura Humanitas, colecția "Maeștri spirituali", traducere de Ioan Lucian Muntean, 1996, pag. 158, lei 6.900.

Alături de Platon, din Evul Mediu și pînă în secolul nostru, Aristotel și-a pus amprenta asupra gîndirii europene. Jonathan Barnes, de la Universitatea Oxford, face o prezentare a operei aristoteliciene, arătînd con-

tribuțiile inovatoare ale marului filosof antic la domeniul precum logica, metafizica, psihologia, etica sau politica. Concepția despre artă sau poezie este privită în contextul culturii antice și al devenirii marilor teme filosofice.

DUMITRU SANDU
Sociologia tranzitiei.
Valori și tipuri sociale în România
București, Editura STAFF, 1996, pag. 282, lei 9.450.

Lucrarea profesorului Dumitru Sandu despre tranzită postcomunistă cerează teme și evaluări sociale pornind de la opinia mililor de persoane ce se regăsește în sondajele pe care le-a condus.

Autorul construiește o teorie asupra complexului cultural al reformei și o metodologie de analiză a datelor.

Tipurile sociale identificate, examineate din perspectiva materialului statistic, sunt ilustrative: reformatorul ideatic, reformatorul pragmatic, reformatorul prin oportunități de status sau cumulative, conservatorul prin constrîngere de status, conservatorul prin constrîngeri cumulative, moderatul sărac, moderatul însărcinat, relevă dificila, dar esențială întreprindere de identificare a configurațiilor culturale ce pun ordine în fluxul tranzitiei.

WALTER BIEMEL

Heidegger
București, Editura Humanitas, colecția "Maeștri spirituali", traducere de Thomas Kleininger, 1996, pag. 208, lei 7.900.

Monografia lui Walter Biemel, discipol al filosofiei, luminează opera, dezinteresîndu-se de viața acestuia. Temele centrale ale gîndirii heideggeriene, precum întrebarea privitoare la ființă și cea privitoare la adevăr sunt urmărite în principalele sale lucrări, de la *Ființă și timp* pînă la *Sfîrșitul filosofiei și sarcina gîndirii*.

ETIENNE DE LA BOËTIE

Discurs despre servitutea voluntară
București, Editura Universal Dalsi, traducere de Lena și Lavinia Stan și Rodica Munteanu, 1996, pag. 96, lei 3.000.

O esențială lucrare despre putere, scrisă în secolul al XVI-lea și completată în această traducere, cu o scrizoare a lui Montaigne către tatăl său la moartea prematură a lui La Boetie precum și un eseu de Simone Weil asupra supunerii și libertății, oferită pentru prima dată cititorilor români.

De ce se supun oamenii, de ce nu încerca să-și afirme libertatea, de ce mai degrabă acceptă conducerea unui tiran plebiscitat decît să se revolte și să-l alunge sănătot atât de întrebări pe

care *Discursul* lui La Boetie le pune.

ALAIN BESANÇON

Imaginea interzisă.
Istoria intelectuală a iconoclasmului de la Platon la Kandinsky
București, Editura Humanitas, colecția "Istoria ideilor", traducere de Mona Antohi, 1996, pag. 416, lei 12.900.

Reconstituind în această foarte recentă carte a sa istoria acelor doctrine și idei din cultura europeană referitoare la reprezentarea divinului – aşadar, o istorie intelectuală, deși trimite la artele plastice –, Besançon demonstrează cum iconoclasmul tinde să-și ia mereu revanșă asupra iconofiliei.

Primul ciclu istoric al "imaginii interzise" începe cu presocratice, continuă cu Platon, cu interpretările exegetilor evrei, musulmani, cu primii creștini, apoi cu părinții Bisericii, atingîndu-și apogeul în sensul propriu cu argumentele lui Constantin Copronimul. Al doilea ciclu, modern, debutează cu Calvin și janzeniștii, părăsește treptat terenul teologiei, trecînd prin Pascal, Kant, Hegel sau Schopenhauer, în reflecția filosofică pentru a influența în cele din urmă pictura europeană; culminează, în fine, cu iconoclasmul violent al lui Kandinsky sau Malevici și al întregii arte abstracte contemporane.

Contents

2. Editorial	Stelian Tănase	The Proletariat Dictatorship in Romanian Perspective (I)
5. Local Democracy	Dumitru Sandu	The State as Social Representation
10.	Daniela Geonea Pîrvulescu	The Nomination of the Local Government
14.	Adrian Sorescu	Hopes and Fears
18.	Cristian R. Pîrvulescu	Political Elections or Administrative Elections?
21. The Anatomy of Communism	Stelian Tănase	A Necessity
23.	Document	Snagov, January 10, 1957
25.	Document	A Note Concerning the Former Soviet Romanian Societies (Sovrom)
29.	Document	The Case Vasile Luca
32. Debates	Adrian Marino	The Problems of the Romanian Politology
35. Nationalism	Florin Constantiniu	The Socialism's Failure
37.	Alina Mungiu-Pippidi	The Problems of the Transethnic Democracy
45.	Bogdan Nica	The Obsession of Nationalism
47. Up-to-Date	Claudiu Săftoiu	Is 1996 an Year of Grace?
49.	Carmen Iordache	The Health – Experiment or Reform?
52. Books and Authors	Sorin Antohi	Vladimir Tismăneanu, <i>Noaptea totalitară</i>
54.	Aurelian Crăiuțu	A.H. Hirschman, <i>A Propensity to Self-Subversion</i>
55.	Laurențiu Ștefan Scarlat	Serge Moscovici, <i>Psihologia socială sau Mașina de fabricat zei</i>
58.	Marius Dobre	Emile Durkheim, <i>Formele elementare ale vieții religioase</i>
60.	Nicolai Mardar	J.-F. Revel, <i>Revirimentul democrației</i>
62.	Mariana Popescu	R.-G. Schwartzberg, <i>Statul spectacol</i>
64. Books Review		